

ЛЕЗГИ

Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чІал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава

N 17 (10974) хемис 29 – апрель, 2021 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Анжах виликди фидай рехъ...

Нариман ИБРАГЪИМОВ

28-апрелдиз Дагъустан Республикадин Къилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликова ачух эфирда дагъустанвийрин суалриз жавабар гана. Лугъун лазим я хьи, дагъустанвийри итиж ийизвай месэляяр, абурун дердияр акъван гзаф тир хьи, РД-дин Къилин ва Гьукуматдин Администрациядиз, республикадин телеканалриз, махсус телефонрин нумрайризни пуд агъзурдав агакъна суалар атана.

“Дагъустан” РГВК-дин студияда авайбур, телетамашачияр, вири дагъустанвийр тебрик авуналди, суалриз жавабар гуз эгечІдалди вилик, Сергей Меликова вич Къиблепатан Дагъустандин районриз мугъман хъунин, агъалийрихъ галаз гуьруьшмиш хъунин ва акур гьаларин нетижаяр къуна.

- Са рахунни алач, - лагъана С. Меликова, - Къиблепатан Дагъустандиз фини ва агъалийрик, муниципалитетрин руководителрик секинсузвал кутазвай дердийри зун кар алай месэляриз мукъва авуна, абур дериндай аннамишдай мумкинвал гана. Авайвал лагъайтІа, абурал чун машгъул жез зур йис жезва. Кар алай месэляяр ахтармишзава ва Дагъустан вилик тухудай хилер, терефар тайинарзава. Чун муниципалитетрин чехибурухъ галаз датІана гуьруьшмиш жезвай, гила чаз районра гьакъикъатда гьихътин гьалар аватІа, вилералди акуна. Майдин вацра чун Кеферпатан Дагъустандин районризни фида.

Дагъустанвийри гайи суалрин арада кар алайбурек виридак секинсузвал кутазвайбур акъатзавай. Агъалийри шегъерра, хуьрера школяяр, аялрин бахчаяр, алай аямдихъ галаз къадар медицинадин ида-

рар, дуьзгъун рекъер авачирдакай, хъвадай михьи ва чилер, багълар дигидай яд къит тирдакай, жегъилар, къвалахдай чкаяр авачиз, республикадай экъечІзавайдакай, коммунальнй къуллугърай ийизвай къуллугърин, суьрсетдин, бензиндин къиметар хкаж жезвайдакай, амма пенсийрин, мажибрин къадар гьа авайвал амукъзавайдакай, государстводин, къайдаяр хуьдай, суддин органра коррупциядин гьерекатар давам жезвайдакай, кесиб хизанар мадни кеве гьатзавайдакай, я шегъеррин, я хуьрерин муниципалитетри гзаф аялар авай хизанар пулсуз къвалер эцигдай чилералди таъминар тийизвайдакай ва гзаф маса крарикайни лагъана.

Мисал яз, Махачкъаладин Семендер магъледа яшаммиш жезвай дишегълиди вичин 4 йис хъанвай аял сакІани аялрин бахчада тайинариз тежезвайдакай, электроннй нубатда чка къуна къуд йис жезватІани, гьа санал аламайдакай ва и месэла мус гьалдатІа чин тийизвайдакай арза авуна.

Идан гьакъиндай С. Меликова ихътин баянар гана: - И месэла вири республикадиз талукъди я. Зун феий чкайрани аялрин бахчаяр тІимил ава. Абур авай чкайрани дараматар лап куьгънебур, капиталнй ремонт хъууна кІанзавайбур я. Гьа са вахтунда бязи чкайра эцигна куьтягънавай аялрин бахчаяр, школяяр ишлемиш тийиз тунва. Дагъустан къетІен республика я. Ина гьар йисуз цІуд агъзурдалай гзаф аялар хазва. Им хъсан рекъем я. Россиядин Президентдин Чарчени уьлкве патал и месэладин важиблувилкай ачухдиз лагъанва. Гъайиф хьи, алай вахтунда республикада авай образованидин идарайривай чи игътияжар таъминариз жезвач. Республикада аялрин бахчайрин нубатда акъвазнавай аялрин къадар 30 агъзурдалай алатзава. Абур мадни гзаф жезва. Чун “Образование” ва “Демография” милли проектрин гьисаб-

дай аялрин бахчайрин къитвал алудиз алахънава. 2020-йисуз 14 бахчадин дарамат эцигна. Амма абурукай анжах 2 ишлемишиз вахкана. РД-дин гьукуматдихъ галаз чун и месэляяр гьялунал машгъул я.

Сад-садан гуьгъуьналлаз гузвай суалриз жаваб яз, Сергей Алимовича исятда республикадин вилик акъвазнавай лап кар алай къуд месэла ачухарна.

- Сад лагъайди чилерихъ галаз алакълуди я. Муниципалитетра социальнй метлеб авай дараматар эцигиз кІан хъайла, чилер гьатзавач. Гьа са вахтунда ишлемиш тийиз гадарнавай, са вужар ятІани хсусиятчиар тир чилер пара ава. Абурун иесийрини гьасятда чпин истемишунар ийизва. Исятда чун чилериз талукъ хиле къайда тваз эгечІнава.

Чи инсанар гьарикларзавай къвед лагъай месэла цинди я. Шегъерра хьиз, чи хейлин хуьрерани агъалийриз хъвадай михьи яд авач. Къиблепатан Дагъустандин районриз феийлани, агъалийри завай хъвадай ва дигидай цин патахъай куьмек гун тІалабна. И месэла гьялун еке пуларихъ галаз алакълуду жезва. Республикадиз РФ-дин Гьукуматдин Председатель Михаил Мишустин ва са шумуд министр атайла, чна меслятар авуна ва Михаил Владимировича талукъ ведомствойриз тапшуругъар ганва. Федеральнй бюджет галачиз чавай ихътин крар эхирдиз гьиз жедач.

Пуд лагъай месэла чи агъалияр датІана электроэнергиядалди ва газдалди таъминарун я. Гъайиф хьи, саки вири республикада ара-ара эквер хкудзава. Газ авачир хуьрерин агъалияр ихътин вахтара мадни кеве гьатзава.

Къуд лагъай месэла республика вахтунда зирзбилдикай михъунихъ, зирзбил вегъедай чкаяр тайинарунихъ, абур гьялдай карханаяр эцигунихъ галаз алакълуду я.

Нумрадай кІела:

ЖЕМИЯТ

Ватанэгълийрин гьил къазва

Э. Муслимова къейд авурвал, закондин бинедаллаз ватанэгълийриз куьмек гуниз талукъарнавай государстводин программа къабулда ва ам 2022-йисуз кардик акатда. Ада ватанэгълийриз гьакъикъи куьмек гуда, гьикІ лагъайтІа, программа республикадин бюджетдай гьерек къадар финансралди таъминарда.

► 4

ЮБИЛЕЙ

Рехъ давамариз камалдивди...

Чи къелемдин юлдаш, бажарагълу публицист, писатель, драматург, къени хизандин къил, хуш къилихрин инсан Казим Мегъамедшерифович Казимован и йикъара 85 йис тамам жезва. Идакай саки 65 йис ада милли чІалан хазинадиз бахшна. 35 йисуз хайи “Лезги газетдин” къулава - культурадин отделдин редакторвиле зегъмет чІугуна.

► 5

УЪМУЪР

Гияр - шегъер-кІеле

Гияр садалайни аслу тушир, вичин къваларив жуьреба-жуьре устІарар, сеньяткарар, азад дагъвийр яшаммиш жезвай гъвечли хуьрер гвай шегъер-кІеле тир. Гияр са мус ятІани сиясатдин маса къурлушдиз табиь хъайиди, я шегъердиз патанбуру регъбервал гайиди тестикъарзавай са деллини авач.

► 6

ЭКОНОМИКА

Са нуькІ ацукъайтІани...

“Са нуькІ ацукъайтІани” эквер хкахъунин къилин себеб, дугъриданни, электролинияр акъалтІай жуьреда куьгъне хъун я. Алатай асирдин 60-йисарин сифте килера эцигай линияр цийи хъийидай вахтар къве сеферда алатнава. Паф хъанвай сим къатІ хъайи чкадилай галкІуриз хъжезвач.

► 7

ОБРАЗОВАНИЕ

“Илимдиз кам” - 14 лагъай сеферда

Абдул муаллимдин суьгъбетдай малум хъайивал, йисалай-суз олимпиададиз итижзавайбурун къадар, математикадиз гузвай фикир артух жезва. Им, санлай вири уьлкведа хьиз, чи республикадани дуьмдуьз илимрихъ авай игътияж артух хъунихъ галаз алакълуду я.

► 8

ХАБАРАП

Музыкадин магъир устад

2012-йисалай эгечІна, К. Эюбовади дуьньядин хейлин уьлквейра (Латвия, Франция, Испания, Греция, Австрия) концертар гузва. 2013-2014-йисара ада Москвада “Аурео Ювентус” оркестрдин концертмейстервиле, 2014-2017-йисара Москвада кардик квай цийи операдин театрда скрипачкавиле къвалахна.

► 12

Чуьнуьхиз тадач

27-апрелдиз Дагъустандин Къилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликова Урусатдин Президент Владимир Путинан Федеральний Собранидиз ракурнавай Чарче къейднавай къилин месэляяр веревирд авуниз талуькарнавай совещание кыле тухвана.

Вичин рахунра республикадин Къили Президентдин Чарчин важибувал къейдна, ана Дагъустандиз талуь месэляярни гьатнавайдакай ва абур гьализ эгечна кланзавайдакай лагана. Абурун арада коронавирусдин тегъундихъ галаз жег тухун, медицинадин рекъ-

яй ийизвай къуллугърин ери хъсанарун, духтурханайра ва яшайишдин маса идарайра еке нубатар хъун ва маса месэляяр ава.

Сергей Меликован фикирдалди, поликлиникайрин, аялрин бахчайрин, мектебрин, яшайишдин центрайрин ва маса идарайрин къвалах, хизанрин ва гьар са инсандин игътияжар фикирда къуна, къаьдадик кутуна кланда.

Сергей Меликова Дагъустанда са жерге объектар эцигунин къвалахар кыле физвай гьалар критика авуна. Совещанидал ада Урусатдин хуьруьн майишатдин министерстводай хтанвай чар келна. Ана кхьенвайвал, республикадиз "Хуь-

руьн мулкар комплекснидаказ вилик тухун" программадин сергьятра аваз федеральный бюджетдай пулар ахъайзавайди къейдна. 2020-йисуз Дагъустандиз 831 миллион манат чара авунва. Вири пул харжनावатлани, къени 7 объект ишлемишиз вахканвач. И кар къилиз акъудун патал мад алава 250 млн манат пул герекзава. Абурун арада медениятдин, спортдин, газификациядин ва маса объектар ава. Жуьреба-жуьре себебар аваз, абур кардик акатнавач. Сергей Меликова и объектар эцигун патал ахъайнавай 831 миллион манат пул кез харжнатла ахтармишун ва чарчин копияр МВД-дизни прокуратура-диз рекъе тун тупшурмишна. "Садавин чуьнуьхиз тадач. И кардал эхир эцигна кланда", - алава хъувуна ада.

Совещанидал мад аялриз гузвай пособийриз, зегметдин мажибар вахт-вахтунда гуниз, вузряришветбазвилин вилик пад къуниз ва са жерге маса крариз талуьк месэляярни веревирдна.

Мярекатдин эхирдай Сергей Меликова къейд авурвал, вилик финин карда гуьгуьна амуькзавай муниципалитетриз кумекар гуда. И жигъетдай ада РД-дин Гьукуматдин Председатель Абдулпатаг Амирхановал Докъузпара райондиз фин ва ана гьалар хъсанвилехъ дегишарун патал гьукуматдивай кумекиз жедай хилер тайинарун тапшурмишна.

Къилин редактордин гаф Яшайишдин Чар

Меьгамед ИБРАГЪИМОВ

21-апрелдиз Урусатдин Президент Владимир Путин Федеральний Собранидиз вилик Чар (Послание) гваз экъечна. Лагана кланда, коронавирусди яшайишдин саки вири хилера дегишвилер тунвай арада гзафбуру уьлкведин реьбердин Чар риклик гьалаба кваз вилив хуьзвай. Гьик лагьайтла, тегъун себеб яз клевера гьатнавай хизанри, къвалахрикай маьгурм хъанвай инсанри ва масабуру ана агъалийрин яшайиш хъсанаруниз талуьк месэляяр, и жигъетдай къабулнавай серенжемар къейднавайдак еке умудар кутунвай. Са къадар умудар къилиз акъатна лагьайтлани жеда.

Президентдин гафарай малум хъайивал, уьлкведин кылевайбуру агъалийрин яшайиш къулайди хъуниз, кесибвилин, бейкарвилин вилик пад къуниз, жемьятдин гьал-агъвал хъсан хъуниз къетлен фикир гузва. Ик тирди Владимир Путинан нубатдин Чарчини тестикъарна. Мисал яз, мектебдиз физвай яшара ва къедай йисуз сад лагъай классдиз фидай аялар авай хизанриз гьар са аял патал 10 агъзур манат гуда. Тамам тушир (неполный) хизанра чехи жезвай гьар са аялдин къилиз (8-16 йисан яшара авай) гьар вацра юкван гьисабдалди 5650 манат пул чара ийидайвал я. Чарче дидевилин ва аялвилин институтар вилик финизни фикир ганвайди къейд тавуна жедач. Къилди къачуртла, Президентди яшайишдин четин шартлара авай къвачел залан дишегълириз гьар вацра 6350 манат пул гун теклифнава.

Малум тирвал, образование вилик фини санлай вири уьлквени вилик фидай шартлар тешкилзава. И кар Владимир Путинани хъсандиз къатгузва. Гъавилляй вичин нубатдин Чарче ада образованидин месэляризни еке чка ганва. Сад лагъайди, ада образованидин идарайра бюджетдин чкаяр 45 агъзурдан артухар хъувун теклифнава. Къвед лагъайди, колледждин ва училищейрин педагогрин зегметдин гьакъидал 5 агъзур манат алава хъийидайвал я. Риклел хкин, Владимир Путина алатай йисан сентябрдилай уьлкведин мектебра классдин руководство гвай гьар са муаллимдин мажиб вад агъзур манатдин артухар хъувунин къарар къабулна. Пуд лагъайди, мектебар патал 4 йисан къене 16 агъзур автобус маса къачудайвал я.

Федеральный Собранидин вилик Чар клелзавай чавуз уьлкведин реьберди вири агъалийриз коронавирсдиз акси раб ягъуниз эвер гана. В.Путинан фикирдалди, анжах рапар ягъунин не-тижада и фендигар тегъундин вилик пад къаз жеда. Урусатда коронавирсдиз акси яз къабулзавай серенжемирикай рахадайла, ада вири россиявийриз и тегъундиз акси рапар ядай мумкинвилер тешкилун лазим тирди къейдна.

Здравоохраненидин хилекай рахадайла, ада алава хъувурвал, муквал тир пуд йисан вахтунда хуьруьн чкайрив медицинадин рекъяй тади кумекдин 5 агъзур улакь агакардайвал я.

Президент хуьрера ва гъевчи шеьгерра милли меденият хуьникай, ам вилик тухуникайни рахана. Къилди къачуртла, ада хуьрера ва гъевчи шеьгерра культурадин къвалер цийикла туьк-кюьр хъувун патал 24 млрд. манат пул чара ийидайдакай хабар гана.

Килиг садра, чи хуьрера клийдай гьалдиз атанвай культурадин къвалер, маканар, центрайр гьикъван аватла. Абуру фадлай цийикла туьккюьр хъувунин игътияж авай. Къенин юкбуз гзаф хуьрера клубар амачирвилляй Лезги театрдивай са къадар лезги хуьрера тамашаяр къалуриз жезвач. Инсан инсан яз чехи хъунин карда культуради къетлен чка къазва. Гъавилляй гьар са хуьре къвалах хъсандиз къаьдадик кутунвай культурадин маканар хъун лазим я. И месэладиз уьлкведин руководство къетлен фикир гун шад жедай кар я.

Президентдин Чарчикай чпин фикирар гзаф сиясатчийри, жемиятдин, илимдин, диндин, СМИ-рин векилри, муаллимири, хейлин масабуру лагана. Республикада машгъур журналист, политолог Ханжан Къурбанова гьисабзавайвал, Владимир Путинан цинин Чар яшайишдинде, генани керчекдиз лагъайтла, хизандинди хъана, гьик хьи, ана хизандин институт вилик тухуниз, инсанрин яшайишдин шартлар хъсанаруниз къетлен фикир гана.

Гражданвилин жемият вилик тухунин жигъетдай ва инсанрин ихтияррин рекъяй РД-дин Къилин патав кардик квай Советдин член, жемиятдин деятель Руслан Гуреевни гъа ихътин фикирдал ала. Ада къейд авурвал, Дагъустанда Владимир Путин лагъай "исятда сад лагъай чкадал хизан, дуствал, садвал - Урусатди гъамиша хуьдай ивирар ала" гафарин тереф хуьзва.

Гъакъикъатдани, уьлкведин реьбердин цинин Чарче сад лагъай чкадал жергедин инсан ва адан яшайиш хъсанарун эцигнава. 78 декъькъада давам хъайи рахунрин чехи паюна Президентди россиявийрин сагъламвал хуьниз, хизанриз кумекар гуниз, яшайиш хъсанаруниз талуьк месэлярикой ихтилатна. Гъа са вахтунда Владимир Путин илимдиз, карчивилиз, экономикадиз, сиясатдиз, къецепатан уьлквейрихъ галаз авай алакъайриз ва хейлин маса хилериз талуьк месэлярикойни рахана. Гзафбурай РФ-дин Гьукуматдиз, къилдин министрствойризни ведомствойриз са жерге тапшургуьр гана. Абуру къилиз акъатдайдак ва уьлкведа агъалийрин агъваллувал хъсан жедайдак умудар кутаз кланзава.

Гъазурвилер аквазва

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Мукъвара Россиядин халкъари Чехи Гъалибвилин 76 йисан юбилей шад гьалара къейдда. И зурба вакъиадиз уьлкведин гьар са пиле гъазурвилер аквазва. Гьик Дагъустандини. Каспийск шеьгерда суварин еке парад жеда. Адан репетиция 26-апрелдиз тухвана. Ана Каспийскдин флотилиядин, республикада авай милли гвардиядин, къенепатан къушунрин ва маса частарин векилрини иштиракна.

Репетициядин вилик квай юкбуз Каспийскдин флотилиядин начальствовади республикадин СМИ-рин векилриз зениткайринни ракетайрин комплекс алай "Татарстан" гимиди экскурсия тешкилна.

Гимидиз жаж жедалди вилик чаз дивизиондин командирдин замполит Сабир Гунешова флотилиядин тарихдиз талуьк Бязи малуматар гана.

2018-йисуз Россиядин оборонадин министрствовади флотилиядин къилин база Каспийскдиз акъудунин къарар къабулна ва 2020-йисуз ам къилизни акъудна. Флотилиядин къурулушдик гимийрин, береговой къушунрин ва артиллериядин катеррин са шумуд бригада ва дивизион акатзава. Каспий гуьлуьн майданар "Волгодонск", "Град Свяжск", "Великий Устюг", "Углич", "Татарстан", "Дагестан", "Махачкала", "Ступенец", "Астрахань" гимийри хуьзва ва абур нубатдалди са гьафтедин, са вацран сефердиз гуьлел экъечизава.

- Бригадада къуллугъзавай контрактникрин 80 процент чкадин гадаяр я. Вирида чпин везифаяр уставди ва командирри истемизшазвай къаьдада тамамарзава. Виридаз ина хъсандиз къуллугъдай, ял ядай, спортдал машгъул жедай шартлар тешкилнава, - луьгузва С.Гунешова. - Мажиб вахт-вахтунда гузва. Туьнрилай, хуьрекилай на-

разивалзавач. Чешнелудаказ къуллугъзавайбурув гьар жуьредин шабагъарни агакъзава. Гьар са команда сефердиз гуьлел экъечдалди вилик ахтармишзавайди я. Сагъламвилер, руьгъдин, психологиядин, сефердиз гъазур хъунин жигъетдай. Ик тахъайтла, тапшургуь тамамарзавай вахтунда гуьлелмиш тавур дуьшуьшар хъун мумкин я. Чна ихътин крариз рехъ гузвач. Гьихътин тапшургуьдиз фейитлани, команда вичин вилик эцигнавай учебно-боевой везифаяр баркаллувилелди къилиз акъудна хквезва. Гъа са вахтунда командади вичин гимидин гьакъиндайни датлана къайгъу члугъзава. Ам чешнелу къаьдада аваз хуьзва.

Командованиди флотилияда къуллугъзавайбурун яшайишдин месэляяр гьалунизни еке фикир гузва. Абуру патал яшайишдин 128 квартирадин къвалер эцигнава. 508 квартирадин къвалерни эцигиз гъиле ава. Чаз малум хъайивал, уьлкведин маса флотилиядин къуллугъчийрив гекъигайла, Каспийскдин флотилиядин морякри еке мажибар къачузва. Гъавилляйни иниз къуллугъиз мореходный училищяяр, вузар куьтягъзавайбуру хушвилелди къвезва.

"Татарстан" гимидин 3-рангдин капитан Владимир Поденезныйди чун хушдиз къабулна ва ада зениткайринни ракетайрин комплексар алай военный гимидикай итижлу

малуматар гана. Гимидин яргъвилелел 100 ва гьаркъувилелел 13 метр ала. Гимиди виш морякди ва офицерди къуллугъзава. Гимидал алай яракъривай са четинвални авачиз цававай ва гуьлел алай военный техника ягъиз жезва. Гимидин къве къвалахъ ракетайрин комплексар гала. Вилик кыле туп ава. Юквал зениткайрин къуд комплекс ала. Са шумуд миномет ава. ПК-16 комплексдин са снарядахъ са гими тергдай къуват ава. Ихътин тупар адал 150 ала. Са йис вилик "Татарстан" гимиди халис ученийра иштиракна ва гимидал алай вири яракъ ахтармишна, ишлемишна. Тайинарнавай вири лишанар яна, кукварна.

Гимиди морякриз къуллугъдай, ял ядай, клелдай, чирвилер артухардай, ксудай, хуьрекар недади вири шартлар ава. Гьар мертебада телевизора, радиоар ава. Чна ихтилатар авур морякри чпин къуллугъдилай ва тешкилнавай шартларилай лап разивална.

Республикадин журналистриз акуна хьи, Каспийскдин флотилиядин Махачкъаладин бригада уьлкведин ва Дагъустан Республикадин сергьятар, аслу туширвал, агъалийрин секинвал хуьн патал гъамиша гъазур я. Абуру узягъдиз 9-Майдиз Каспийск шеьгерда кыле тухудай Гъалибвилин суварриз талуькарнавай параддани иштиракда.

Дагъустандин Автономиядин - 100 йис

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Девирар къвез алатзава, несилри несилар дегишарзава, амма инсанри авур крар амуькъзава. Къени крарин, хуьруьн, райондин жемятар, халкъ, общество патал хъсанвилер, ватандиз риклин мишхивилелди къуллугъ авур ксар халкъди риклелай алуддач. Ахьтинбурукай сад **ХИДИРОВ Шайдабегни** я. Гъвечизамаз етим хъайи ам къетлен вакъийрин иштиракчи хъана. Адан гурлу, жанлу, бегерлу уьмуьрдикай заз рагъметлу Сефи-ханова Савадат дидеди ихтилатнай.

Ханарин аксина

И вакъияяр 1917-йисан инкылаб жедалди вилик Къар райондин Чипир хуьре къиле фейибур я.

Куьредай атай дустар рекъе хтуна хтай чипирви Хидир, къвачерни яргъи авуна, "къепир" чешнедин гамунал агалтнавай. Герекмаз-ни итимдин вилик чай гъунин къайгъуйрик квай. Къецелай сада кевиз, къурху кваз эверна.

- Вач, паб, тамаш, вуж ятла, - буйругъна Хидира.

Са декъикъани алатнач, паб хтана. "Къайитан гада я. Нуькерри абурун кални дана гуз тахъай харжунин звездай хутахза-валда", - лагъана ада.

- Агъ, ваклан рухвар, - тарпна къарагъна къвачел итим, - и алчархикай халкъ мус азад жедайди хъуй?! Кесибрин къула акъахна, абур жаздандал гъизва. - Хидира, рахаз-рахаз, къулак гапур, тапанчияр кутуна, къуьнуьзни тфенгар вегъена.

- Вуна анра къалмакъал акъудмир, а угърашриз гъаклани вун аквадай вилер авайди туш, - минетна Герекмаза.

мишна ада. А касди авур са хъсанвал уьмуьр-лук риклелайни фенач. Вахтар алатайла, ада вичин веледриз, хтулриз ахъайдай:

- Чи хуьруьз туьрквер атана. Абдурагъман кавхади зун, шафда туна, клевна. Туьрквери зими жаванар гужуналди къакъудзавай, чпиз гележегда аскерар гъзурун патал. И кар чизвай кавхади, туьрквер хъфидалди, зун шафдай акъуднач. Зи уьмуьрда, чан баллаяр, риклелай тефидай са вакъиа мад хъанай. Чун, гадаяр, хуьруьн къерехда къугъваз-вай. Гуьнедик квай тамукай атлуяр хкечйна ва дуьм-дуьз чи патав атана. Балкандилай къакъан, пагъливан хътин, беден яракъри къунвай итим эвчйна. Ада чавай хуьре вуч хабарар ава, са шумуд итимдин тварар къаз, абур гынра ава лагъана хабар къуна. Ахпа чун

Рамазановахъ ва маса большевикрихъ галаз таниш хъана. Ам вилегъвилелди Яру партизанрин жергейрик экечйна ва халкъдин иви хъвазвай душманар Куьре округдай, Дербент шегъердай чукурдалди секин хъанач. Масадбурухъ галаз амни денкикинчириз, туьрквериз ва маса ампаириз фир-тефир чка сал авурла, дуьзгуьн яшайиш къурмишунив эгечйна. Амма им регъят кар тушир. Къенепатан душманар секин хъанвачир. Абуру чпивай жедай къван зиянар гузвай. Хуьряй-хуьруьз физвай советрин гъукуматдин чархачий-ризни агитаторриз, комсомолриз къастар ийизвай. Милиционердин партал алай Шайдабегаз ксудай вахтни амуькдачир.

Къанунар хуьнин къаравулда

Милиционервиле ва ахпа милициядин начальниквиле къвалахдай 1922-1933-йисара Шайдабегаз такур крарни, адан къилел татай дуьшуьшарни хъанач.

1930-йисуз Куьреда къиле феий дингълийрин бунтуникай гъафбуруз чиде. Шайдабег Хидиров и къизгъин вакъийрин иштиракчи хъана. Хив ва Куьрагъ патарихъай атай дингълийри (абурун арада къил элкъуьрнавай гъаф кесибар, лежберарни авай) чпин хурук акатай коммунистар яна къена, абурун жергеда аваз - Къасумхуьруьн райкомдин сад лагъай секретарь Юсуф Герейхановни. Ада Шайдабег Хидирован гъилерал чан гана ва гъамишалугъ яз вилер къалдалди ада "тахсир квачир кесибар суд-дуварик кутамир" лагъана, эхиримжи буйругъ хганай.

Броневик муькъвелей гадардайла, яна къейибурун мейитар вахчун къадагъа авунвай, амма Шайдабег вири жавабдарвал ви-

- Къемир, - гъарайна къачагъди! - За къин къунвайди я, вуж атайтлани, яда лагъана.

- Зунни ядани?

- Эхъ, вунни.

- Ятла, ягъа. Тамашда чун ваз.

Фена Шайдабег къвализ. Къачагъ зумулда чуьнуьх хъанвай ва ада анай тфенгдай яна. Руфунихъ гуьлле галуькай Шайдабег, цлугъ акъатиз, чилел ярх хъана. И кар эхи тахъай къачагъ, яракъ гадарна, гъилер хажна, къецел экъечйнай. Милициядин начальник гъасятда духтурдиз агакъарнай ва адаз куьмекни ганай.

Угърийри чпин гелез члугунвай Агъа Сталдилай тир са жегъил (адал шак тефиз хейлин вахт хъанай) Хидирова къуна. Хцин гуьгуьнаваз атай бубади минетзава: "Чан стха, инсаф ая, пака чна а ламран хциз свас гъизвайди я, ам ахъая, тавакъу я, халкъдин вилик чун беабурмир".

- Хъвач ва хва дустагънавайдакый садаз-ни лугъумир, - буйругъна Шайдабеге. - Эгер вуна ам экъунахъ хкиз хъайитла, за гада йифиз ахъайда.

- За хкида ам, анжах ахъая, - къин къуна бубади.

Шайдабеге меслят хъайивал авуна, амма экв жедалди ксанач, адаз ахвар атанач. Угъри клеви хъайитла вучда? Чехибурун вилик жаваб гъикл гуда? Гена буба гафунин иеси хъана. Ада хва экъунахъ хкана, гъатта мехъерин паярни гъаз...

Етимвиле, бубадилай магърум хъунин вири къазаяр, четинвилер акур Шайдабег инсанриз анжах хъсанвилер ийиз алахъдай. Тахсир квачир инсанар къанунсузвилелди дустагъра твадай, кулакар я лугъуз, хуьрерай суьругъндайлани. Шайдабег себеб яз, хейлин хизанар репрессийрик акатнач, хейлин аялар етимриз элкъвенач. Ада гъамиша ви-

Къетлен вакъийрин иштиракчи

- Хуьрай, хуьрай, свас. Вири хъсан жеда. Шайдабег ахварикай кватдалди, - ада къепилнал кланивилеин килигун гадарна, - зун хкведа. Итим фена, жегъил дишегъли, цацарал алайди хъиз, гуьзетиз акъвазна.

Хидир вилегъ итим тир. Клири Бубади хъ галазни адан алакъа авай ва ам ара-ара хабарсуз Хидиран патавни акъатдай, вичин атлуярни галаз. Чкадин як пайзавайбуруз, чпивай харж къватлава лугъуз, Клири Бубани, адан итимарни таклан тир. Амма хандин, бегдин алабашри лагъайтла, серфе гъиле гъатлайла, кесибрин хам алажзавай. Хидира гъар камуна хуьруьнвийрин тереф хуьзвай, нуькерар хуьряй чукурдай... Гъа ихтин фикирри къунвай Герекмаз, гъаятдин варци чигъ авурла, хкунна. Итимдин къвачерин сес чир хъайи адалай регъят нефес алахъна.

- Инсаф амачир ваклан рухваря я, - рахана гъуьл. - Гъардаз са къирмаж вегъена, мад куьгел инрай такурай лагъана, рахурна за небгетар. Ваъ, икл жедач, мад сеферда Клири Буба атайла, бегдин утагъарни кваз зурзурна кланде.

- Анжах жув муькъаят хъухъ, халкъдин иви хъвазвай а азгъунрай акъат тийидай къуьруьк авайди туш. Абур чилерин кланикай фидай мелъуьнар я.

- Хъуй, хъуй, свас, за жуван серфе абурун гъиле твадач, я зун абурукай чуьнуьхни жедач...

И ихтилатар хъайи йикъалай къве варзни алатнач, хсуси никле цан цазвай Хидир къенваз жагъана. Зулум авур ксарни гъатнач. Акъалт тийидай дердини къур Герекмаза гъуьл кучукуниз талуьк вири адетрал амална ва ахпа ам бицек хвани галаз Гилидал, Ибрагъим стхадин къвализ хъфена.

Дустагъдин таниш

Лежбер итим Ибрагъима вахаз чилин са къвал эцигна. Ана Шайдабегни чехи жезвай. Кап-тлат ийизвай Герекмаза хва Малла Жалилал медресадизни ракурзавай. Зирек аял тир Шайдабег. Муьжуьд йисни тахъанмаз, адакай дидедин куьмекчи хъана. Кавха Абдурагъманаз лежбервал ийиз, ризки къазан-

нин аялар ятла жузуна. Дидеди заз гъамиша эзбердай: "Килиг, чан хва, ви дах вилегъ, гъаф чирхчир авай кас тир. Вавай ни хабар къуртлани, зун Чипир Хидиран хва я лагъ".

За гъа икл жаваб гайила, итимди зун къужахдиз хкажнай, адан вилерал стлалар акъалтнай. Ахпа заз вад манатдин пуд чар ганай. За хтана дидедив пул вахкайла ва гъалтай итимдикай ахъайла, дидеди лагъанай:

"Хва, ваз пул гайиди Клири Бубадин итимрикай хъун мумкин я. Аллагъди хуьрай вич".

Вахтар къизгъинбур тир. Хуьрериз кавхайриз, беглериз акси экъечлуни таблугъат тухузвай итимар къвезвай, кесибриз сад хъуниз эверзавай. Шайдабегни абурухъ агалтна. Жавандиз абурун ихтилатри дад гузвай. Кесибрин бахт патал адаз зурба крарни ийиз кланзавай. Амма хуьряй экъечйна феий гада Къасумхуьруьн дустагъда гъатна. Бахт вилик квай ва буба къилел алачир гададиз Тарикъули Юзбеговакай куьмек хкатна. Лап жегъил гада дустагъда акурла, ам тажубни хъанай. "Вун иниз гъикл акъатайди я, я хва?" - хабар къунай Тарикъулиди. Шайдабеге адаз вичин уьмуьрдикай ихтилатна. Са гъихътин ятлани лутуйрихъ галаз шулугъар авурди хиве къуна.

- Лутуйрин гуьгуьна гъатайтла, ви эхир къил хъсан къведач, бала, - лагъанай ада. - Вуна чахъ галаз къвалахдани?

- Эхъ! - вилегъдиз жаваб ганай Шайдабеге.

- Ятла, хъсан, ша захъ галаз. Тухвана са идарадиз. Ана авайда къваликай, хизандикай вири хабарар къуна, чарар хкъена ва чипирви-гилеви милиционервиле къвалахал къабулна. Деникинан казакар чукурдайла, Шайдабег Хидиров гъетягъви Абутиалибахъ галаз санал Дербентдиз къван акъатнай. Гуьжумдиз фидайла, Шайдабеге вичин шинель садав "хуьх" лагъана вугана. Адани мягътел яз лагъанай: "Ягъ, идаз тамаш гъа, элкъвена хквезни кланзава гъа". Эхъ, Шайдабеге женгерани иштиракна, ам сагъдиз хтунни авуна.

Тарикъули Юзбегов себеб яз Шайдабег Гъажимет Сафаралиевахъ, Абасагъа Эфендиевахъ, Малла Кюринскийдихъ, Къазибег Акимовахъ, Юсуф Герейхановахъ, Казим

чин хивез къачуна, багърийриз мейитар хутахна кучукдай ихтияр ганай.

А алаш-булаш макъамда Куьреда твар акъатнавай къве къачагъ авай. Сад - цналви, садни - рухунви. Гагъ санай, гагъ масанай абурун "гъалибвилерикай", "гъунаррикай" ван-сес акъатдай. Абуру агъалияр чпикай лап инжиклу ийизвай. Милициядин къуллугъчи-ярни канвачир, абуру къачагърин физ-хкведай жигъирар, уламар чирзавай.

Мекъи къуьд вичин ихтиярда гъатнавай. Тебиат живедин къужахда авай. Гъа и арада хабар агакъда, бес цналви къачагъ вичин къвализ хтанва. Милициядин начальник Рзаханни Шайдабег Цналлиз рекъе гъатзава. Къвалив агакъайла, Рзахана лугъузава: "Вун, Шайдабег, къецел акъваз, ам, цурай, муьхъий экъечйна, катунни мумкин я, зун къвализ фиде". Къенез гъахъай са къве декъикадилай Рзаханнай гъарайдин ван акъатна. Шайдабеге, вири риклелай фена, чукурна. Адаз акурди мусибатдин шикл тир: Рзахан, руфуннай иви физ, къвалин чилел ярх хъанва. Къвалин пипле, ивиламиш хъанвай гапур гъилеваз, къачагъни акъвазнава. Шайдабеге адал асланди хъиз хкадарна. Гъа и арада къавал экъечйнавай папа гъарайзава: "Я жемятар, са яхулти атана (Шайдабегал гъуьрехъандин парталар алай), зи итим рекъизва, куьмек це".

Куьмек гудайбурни хъанач, гъикл лагъайтла, къачагъдикай хуьруьнвийрни икрагъ хъанвайди тир. Рзаханни, къачагъни, са алеррал эхцигна, Къасумхуьрел хутахнай. Гъа инлай Шайдабег Хидиров милициядин начальниквиле тайинарнай.

Рухунви къачагъ Шайдабегаз чидай кас тир. Ада са шумудра маса инсанрив гъаз адал "къачагъвилел эхир эциг, атана жув къаз тур ва гудай жаза къезилар ая" лагъана хабарар агакъарнай. Амма къачагъди вичин кар давамарзавай. Халкъди лугъудайвал, угъри, гъикл авуртлани, садра ракъара гъатдайди я. Рухунвини гъатна. Ам авай чкадикай хабар хъайила, милиционерни адан къвал элкъуьрна къуна. Яракъ гвай къачагъди касни патав ахъайзавачир. Эхир Шайдабеге адаз вичикай хабар гана ва "ви патав зун къвезва" лагъана.

чин веледризни тарсар гудай: "Килиг, чан балаяр, къвез писвал авурла, гъикл я, тлар жеда ни рикл? Масадбурузни гъакл жезвайди я. Гъавилей садазни писвал ийимир. Садан риклини тлармир." Маса сеферда лугъудай: "Рагъ аклидай вахтунда месик экечл. Экв ачух жедалди къарагъ ва къайгъуйрин гуьгуьна гъат. Квез Аллагъдини гуда".

Багърийрин риклел Шайдабег Хидирович уьткъем, жуьрэтлу, намуслу, кар алакъдай, инсанриз анжах хъсанвилер ийиз гъазур, муькъвадавни, чарадавни кланивилелди эгечл-дай гъаким, буба, арха яз алама. Юкъван буйдилай са тлимил къакъан, цлулав къалин спелар авай, бедендал Сталинан жуьредин куртка, галифе шалвар, къилел женгери бармак, къвачерал хромдин чекмеяр алай итим, вични гъамиша балкандал. Датлана женгина авай атлу хъиз. Милиционер, милициядин отделдин начальник яз, вири жуьредин тахсиркаррихъ галаз женгина. Къад йисалай виниз лап муракаб азабрин макъамда колхозрин къиле акъвазун ва цлийи, агъваллу, абад уьмуьр туьклубрунин, агъалияр патал суьрсет гъасилунин женгина...

Партиядин, цлийи уьмуьрдин чархачий-рикай сад хъайи, Дагъустандин ЦИК-ди къизилдин сят, гимидин портсигар багъишай Шайдабег Хидировал вилегъвал, тешкиллувал, къетивал герек важиблу къуллугъарни ихтибарна. Милициядин начальник, Курхуьруьн, ахпа Азадогълийрин колхозрин председател... Ада республикадин къиле акъвазнавайбурун патай гъуьрмет къазанмишна. Са шумудра адан къвализ Нажмудин Самурскийни илифнай. Абурун арада авай дуствал себеб яз, Шайдабеге вичин са хцел Нажмудин тварни эцигнай.

Са Нажмудин ваъ, Шайдабеган муьжуьд веледни общество патал зегъмет члугур ва и кар давамарзавайбур, чпелай гуьгуьнлиз анжах хъсан крар тазвайбур хъана. Къе Хидироврин тухумдин векилри Мегъарамдуьруьн райондани, республикадани, уьлкведин меркездани кар алай хилера зегъмет члугъваза, чехи ва ата-бубадин лайихлу крарал мадни башкъа крар алава хъийизва.

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Дагъустан Республикадин Халкъдин Собраниди “Къецепата авай ватангълийриз куьмекар гунин гъакъиндай” закон къабулна. Адан проект теклифайди РД-дин Къилин везифаяр вахтуналди тамарзавай Сергей Меликов я. И закондин бинедда вуч аватла, адакай гъик менфят къачудатла, адахъ къариблукхура яшамин жезвай чи ватангълияр патал гъихътин къуват, метлеб аватла, гъадакай “Дагъустан” РИА-да къиле фейи пресс-конференциядал РД-дин милли сясатдин ва динрин крарин рекъай министрдин везифаяр вахтуналди тамарзавай Энрик Муслимова ва Дагъустанда авай РФ-дин МИД-дин векил Амирхан Мегъамеддаева лагъана.

Ватангълийрин Гъил къазва

- Сифте нубатда къейд авун лазим я хъи, Россиядин къецепата яшамин жезвай агъалияр хуьнин гъакъиндай Россиядин Федерациядин закон 1999-йисуз къабулайди я, - суьгбетдив эгечна Энрик Селимович. - Къецепатан уьлквейриз акъатнавай чи ватангълийриз жуьреба-жуьре рекъерай куьмек гунин гъакъиндай закондин проект РД-дин Халкъдин Собранидиз Дагъустандин Къил Сергей Меликова теклифна ва чи депутатри ам алай йисан 25-мартдиз къабулни авуна.

Закондин бинедаллаз ватангълияр (соотечественник) вужар яз гъисабиз жеда? Къариблукх уьлквейра яшамин жезвай Россиядин Федерациядин вири агъалияр. Абурук гъакъин пачагъдин ва Советрин девирда Россиядин, Советрин Союздин агъалияр яз гъисабзавай ва маса уьлквейриз фейи инсанар, абурун несилар, Россиядин вири халкъарин векилар акатзава.

Советрин Союз чкъайдалай, къилдин, аслу тушир государствояр арадал атайдалай гуьгъуьниз Россиядилай къерехра яшамин жезвай чи ватангълийрин-дагъустанвийрин къадар пуд миллиондив агакъзава. Федеральний закондин бинедаллаз, абурун вири чи ватангълияр я. Эхиримжи вахтар талукь органрин пешекарри, алибри тухвай ахтармишунри тестикъарзавайвал, дагъустанвийрин члехи диаспораяр Мукъвал тир Рагъкъечдидай пата (Туркия, Сирия, Ирак), Советрин Союздин вилкан республикайра (Азербайжан, Гуржистан, Къазахстан, Тажикистан, Киргизия, Узбекистан, Белоруссия, Украина) яшамин жезва.

Э.Муслимова къейд авурвал, закондин бинедаллаз ватангълийриз куьмек гуниз талукъарнавай государствудин программа къабулда ва ам 2022-йисуз кардик акатда. Ада ватангълийриз гъакъикъи куьмек гуда, гъик лагъайтла, программа республикадин бюджетдай герек къадар финансралди таъминарда.

Министрди рикел хкана хъи, 2017 ва 2019-йисара Махачкъалада къариблукхура яшамин жезвай ватангълийрин форумар къиле тухванай. И важиблук ва ватанперес мярекатриз 30-далай виниз уьлквейрай дагъустанвийр хтанай. Ихътин гуьруьшар пара герек ава. Патаз акъатнавай инсанрин вил ватандихъ, хайи маканрихъ жезва. Хайи чилин ял галукъай абурувай накъвар хуьз жезвач, абуру, аялар хъиз, шехъзава. Ихътин шиклар акурла, риклиз пара таъсирда.

- Зун са карди мадни гъейранарна, - хиве къуна Э.Муслимова. - Туркиядай хтанвай са десте векилар Къасумхуьрел хъфена. Абуру райондин администрацияди хушвилепди къабулна. Арада пара метлебу суьгбетни къиле фена. Яшлу инсанар ми хъи лезги члалалди рахазвай. Амма жегъилрик дидед члал чизвайбуру тлимил квай.

Патаз акъатнавайбуру дидед члал хуьз алахъзава. И фикир тестикъарзавай мисал “Ватан” ДРОО-дин председател Гъаиб Мегъамедова гъана. “Зун Сириядай хтанвай акушави яшлу итимдихъ галаз таниш хъанай. За ам Акуша хуьруьзни хутахнай. Ам дарги бинелу члалал рахадлайла, чун мягътел хъана амукънай. Ада рахунра чи рикел аламачир дарги гафарни ишлемишзавай. Гъелбетда, за адавай вун Сириядиз акъатнавай чи ватангълийдин къуд лагъай несил я, ваз ик члал чиз гъик амукъна лагъана хабар къунай. Ада гайи жавабди чун мадни тажубарнай. “Зун диде-бубади пуд йис жедалди, яни члал чир жедалди, къваллай акъудайди туш”. Гъайиф хъи, чи хизанри, диде-бубайри чпин аялриз, хтулриз гъа ик хайи члал чирзавач.

- Са рахунни алач, “Къецепата авай ватангълийриз куьмекар гунин гъакъиндай” закон къабулун пара хъсан кар

хъанва, - лагъана Амирхан Мегъамеддаева. - Зун, жуван пеше ва везифаяр себеб яз, къецепата авай ватангълийрин патав физ, абуруз талукь месэлаяр чириз къанни вад йис я. Гзафни-гзаф чи дагъустанвийр Азербайжанда, Туркияда, Сирияда, Юкъван Азияда, Гуржистанда ава. Абурук вижевай карчияр, общественный деятелар, алимар ква. Бязибуруз, Дагъустандиз хтана, куьмек гуз, инвесторар жез кланзава. Зун агъунва, и закон ва адан бинедаллаз махсус программа къабулуни абурун вилек гегенш рекъер ачууда. Гъа са вахтунда законди умуми ва саналди тир культурадин, искусствудин, экономикадин мярекатар тешкилуниз куьмекда.

Ихътин са кардизни фикир це, - лагъана А.Мегъамеддаева, - чи ватангълияр маса республикайриз акъатнава. Гила абуруз Россиядин гражданвал къачуз хейлин регъятарнава. Низ ихътин фикир аватла, абурувай, талукь идарайриз арза къбена, Россиядин гражданвал къачуз, Дагъустандиз ва Россиядин чпиз хуш региондиз хквез жеда.

Э.Муслимова къейд авурвал, чи ватангълийри милли культура, адетар, члалар хуьн ва акъалтзавай жегъил несилдиз чирун патал чеб авай чкайра маракълу мярекатар тухузва. Мисал яз, Туркияда Кавказдин акъарин къуьлерин ва музыкадин международный фестивал тешкилзава. Гъа ихътин фестивалдиз ухшар мярекатар Азербайжанда, Къазахстанда, Францияда, Белоруссияда тухузва.

Пресс-конференциядал тестикъарайвал, чи ватангълийри чеб яшамин жезвай уьлквейра яшайиш, экономика, культура вилек тухунин кардик чпин пай куьтазва. Абуру государствудин органра, илимда, бизнесда, культурада, медицинада еке агалкъунар къазанимишзава ва чпин тарихдин Ватандихъ галазни алакъаяр хуьзва.

Веревирдер

Мурадар авачиз жедани?

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Адетдин суал я. Амма жаваб гуз регъят ятла чидач. Вуч ятлани, и суал и мукъвара “Культура” телеканалдай са десте алибри (математик, физик, биолог, футуролог, журналист, психолог) веревирдзавай. Передача-

дин тешкилатчи - Михаил Швыдкой, РФ-дин культурадин вилкан министр.

“Образы будущего. К чему устремляется человечество?” (“Гележегдин къаматар. Инсаниятди гъинихъди гъерекатзава?”) лишандик кваз тешкилай и передачада (гуьжетда) “искусственный интеллект” (“илимдалди арадал гъанвай акъул”) лугъудайдан мурад-метлеб вуч ятла, ада инсаният гъинихъди тухун лазим ятла, гъа кардиз къимет гузвай. Гзаф терефрин фикирар лагъана.

Зун и келимаяр кхъиниз мажбурайди а кар я хъи, передачада иштираклай б кас са фикирдал атанач. Къилинди - члехи мурадринни эрзиманрин, умудринни хиялрин вахт гуя алатна, гиланди прагматикринди (край къилиз акъудзавайбурунди), къвезмайдини искусственный интеллектдин - компьютеринни роботринди тирдакай лугъузвай. Роботриз мурадар, эрзиманар, хиялар, ниятар хас яни?..

Бес адетдин инсан гъиниз фида? И суал жавабусуз туна. Дугъриданни, цивилизацияди, илимлувал вилекди фини инсан бахтлу, къуватлу, гъевеслу, члехи мурадрихъ тухун тавуна, руьгъ авачир машиндиз элекъурдани? Ракъари, къванери инсан эвездани? Инсан - тлбиятдин виридалайни члехи девлет, къимет гуз тежедай яратмишун я лугъузвайла, ам тергдай яракъар, техника, технологияр, гила “интеллект” вуч паталди арадал гъизватла?..

Инсанар, инсаният экуь, члехи ниятралди, мурадралди вилекди фейи вахт чун рахазвай передачада, вучиз ятлани, XVIII асирдихъ, XIX асирдин эхирдихъ галаз алакълу ийизвай. Амма... Тарихдай чаз чидайвал, инсаният вилекрай садрани такур хътин гъаливилерихъ (илимда, культурада, экономикада, яшайишда - вири хилера) Октябрдин революциядилай гуьгъуьниз фена. И кар чи хътин, асирра вири терефрай къулукъ галамукъай республикайрин цийи девирди (ци 100 йис хъанва) субутзава. Им инкариз алахънавайбуруз тарих я чизвач, я чирзавач, чиризни кланзавайди хъиз туш. Я ам къасухдай члурзава. Гъа и передачадани СССР-да къурмишай социализм гуя къундарма, къилиз тефидай буш хиял, тапан ният, мах тир лугъузвай. Обществодин къанунарни, физикадинни, математикадинни, химиядинни, биологиядинни илимрин къанунар хъиз, сад-садахъ галаз алакълу авайбуру туш жал? Себебар авачиз, нетижаяр гъик жедайди я?

Эхъ, социализмдин идеядиз (мурадриз), къазанмишунриз чи перестройщикри (вири дуьньядин империалист тарашчияр сад хъана) ций яна. Къастуналди авур и кар гила чи либералрини тапан демократри социализмдин мурадар, тлбиян яз, гуя куьтягъ хъана лугъуз тестикъарзава. Амма... Инсан ва инсаният вилек финиз, яни производство (шей гъасилун), производстводин алакълу мадни къулайбуру, къенибуру авуниз сергъятар авайди я жал?

И суалдиз жаваб передачада иштираклай алибри (чпиз а кар кланзни, такланзни) гана. “Искусственный интеллект” инсандин мурадри арадал гъанвайди, гъизвайди тирдин инкарнач. Алибри рикел хкайвал, илим-

ди чаз космос ачуьна, атомдин къуват ислегъ уьмуьрдани кардик куьтаз жедайди чирна. Электривилекдин, магнитрин аламатри чаз компьютерар, интернет хътин аламатар арадал гъана, химиядинни биологиядин агалкъунри гъихътин хаталу азарар алудиз, инсандин уьмуьр ярги ийидай рекъер ачуьна... Социализмдин къурулушди (обществода шей гъасилзавайбурунни шей пайзавайбурун пайгардик кутунвай дуьз алакълури) общество, дуьнья санлай вилекди фидай цийи къуватар (мурадар, ниятар, эрзиманар) гайиди дуьньядин камаллу къилери фадлай хиве къунава. Алай вахтундани гъа рекъин тереф хуьзвайбуру (Китай, Вьетнам, КНДР ва масабур) садрани такур тегъерда чпин экономика, адахъ галаз сад хъиз асайиш, яшайиш, инсанрин алакълури вилекди тухузва. Экуь ниятринни мураддин вахт куьтягъ хъанва лугъузвач.

Советрин вахт, илим, къайдаяр инкарун гила муддиз, къилин идеологиядиз элекъурнавайди виринра гиссзава. Нубатсуз ва, са зегъметни члугун тавуна, члехи девлетринни, гъукумдинни, мумкинвилеринни иесияр хъанвайбурун дестейриз, тлбиян къанунар инкарун хас кар я. Чпини илимдилай артух мистикадиз (диндин къундармайриз) майданар гуьза. Гъакъикъатди масакла фикирун ва къвалахун истемисшзава. Им чун рахазвай передачадани винел акълалтна.

Чахъ вири аваз, инсанрин члехи пай кесибиле, юхсулвиле, усалвиле, ихтияривай яргъа тун тлбиятдиз аксвал тирдал шак алач. Ида, бязи уьзуьрри инсандин беденда члур дакълунар арадал гъизвайди хъиз, обществодани наразивилин бархунар арадал гъизвайди такун...?.. Гъар са нетижадихъ вичин себебар авайди гъисаба такъун я?..

XIX асирди XX асир, абуру XXI асир арадал гъанвайди хъиз, инсанди ва инсаниятди цийи асирда цийи члехи ва гъахълу мумкинвилерихъ, шартларихъ гъерекатзавайдал шак алач. Тахъайтла, вуч паталди лап хаталу тлугъвалрихъ галаз, глобальный чимивилерихъ галаз, ятар акълалтунихъ, цаяр къунрихъ галаз женг члугъазва? Вуч паталди чилел яракъар акъудунал ва абуру ишлемишунал къадагъаяр эцигиз алахъзава? Вуч паталди чна тарихдай дуьз тарсар къачун герек я лугъуззава? Социальный гъахълувал авай, инсандин ихтиярар ва мумкинвилер вири патарихъай хуьзвай общество патал женг ва мурадар (эрзиманар) садрани акълалтдайди туш... И кардикай а передачадин эхирдай лагъана...

Романтикарни, ни вуч лагъайтлани, вири девирра амукъдайди я. Мегер алай аямда, вири четинвилеризни, гъахъсузвилеризни килиг тавуна, яргъл тир кеферпата шегъерар хажазвайбуруни, Сибирда рекъер, муькъвер эцигзавайбуруни, космосдиз физ гъазурбуруни, чпиз ерли са къиметни гуьзачтлани, лап хъсан эсерар яратмишиз, инсанрин агакъарзавайбуруни, тлугъвалдин вилек пад атлуз, “яру зонада” гъахъзавайбуруни... романтикар (члехи мурадри руьгъламишзавайбуру) тахъана, бес вужар я?

Са касни амачир хуьре акъвазна, хиперин суьруьяр, маларин нехирар артухариз алахънавайбуру дили абдалар яни? Къуру чилериз яд акъудна, анра багълар, салар куьтаз алахънавайбуру мурадриклай кимибуру яни?... Мажибарни авачиз, аялриз дуьз илимрай дерин чирвилер гуз алахънавай муаллимрихъ са хъсан ниятни авачи?... Ихътин мисалар тлимил туш. Чеб акълалдикай, ми хъи ниятрикай магърумбуруз, нефсинин луклариз ихътин мисалар акъазва... Вучда, гъарда вичин куьруь рехъ вичи хкъазвайди я. Умуми рехъ обществоди арадал гъизва. Камаллу обществоди камаллу рехъ хкъада, хуьда... Яраб чун гъибурукай ятла?..

Казим Мегьамедшерифович Казимован - 85 йис

Мердали ЖАЛИЛОВ

Чи къелемдин юлдаш, бажарагьлу публицист, писатель, драматург, къени хизандин къил, хуш къилихрин инсан Казим Мегьамедшерифович КАЗИМОВАН и йикъара 85 йис тамам жезва. Идакай саки 65 йис ада милли члалан хазинадиз бахшна. 35 йисуз хайи "Лезги газетдин" къулав - культурадин отделдин редакторвиле зегьмет члугуна. Адавай ирс, тежриба, къилихдин бязи хъсан ерияр къачурбурни тимил туш. Лагьайтла жеда: алай вахтундани газетдин редакцияда зегьмет члугваз-вайбур, девирдин гьахълу гаф, герек тир важиблу информация фад ва еридивди клелзавайбурув агакъариз алахънавайбур - вири адан ученикар, адавай вердишвилер къачурбур я.

И цларарин автордиз Казим Мегьамедшерифович гъеле алатай асирдин 60-йисарилай, ада Ахцегь райондин Ялахърин хуьре - вичин хайи мука хуьруьн Советдин исполкомдин председателвиле клвалахдайла, чир хъана. Чна санал, за Миграгъай физ, Ахцегь райондин "Цийи дунья"

къисметдай хъиз, ам яшамеш жез хъайи магъле хъсан пул квай "халуьри" маса къачуна, анин агъалияр цийи клвалериз (къулай чкайриз) акъудуникди К.Казимован члехи хизандизни са югь акуна: цийи

нава. Касди вичини винидихъ твар къунвай ктабда саки вишелей виниз дустаринни руьгьдиз мукьва ксарин тварар къунва, абуруз бахшбендер къьенва. Им бес чи юбиляр датлана вичин халкъдин къайгъуьра, адан юкъва хъунин шагьидвал тушни!

*Хайи члалан паквал хуьз вун алахъна,
Чалкечирар гьамиша на къвалахъна.
Мезни къелем ваз уьмуьрдин кар хъана,
Вун дуьз рекье авайдан на члалахъна.*

(Профессор Ражидин Гьайдаровакай)

* * *

*Милли эдебият тартибдик кутаз,
Кечирмишна вири уьмуьр эркин яз.
Им несипри таж эцигдай клвалах я,
На баркалла гъизва тварцел секин яз.*

(Профессор Гьажи Гашаровакай)

* * *

*Зи илгьамдиз къилав гайи зарбачи,
Гьар камуниз са тав гайи зарбачи,
Вун къаршидал хъунухъ, гьелбет,
са бахт я,
Милли руьгьдин лукьман хъайи зарбачи.*

(Профессор Къурбан Акимовакай)

Рехъ давамариз камалдивди...

газетдин редакцияда тешкилнавай - литературадин "Самурдин сес" кружокда иштиракзавай. К.Казимован а члавуз Хуьруьгай тир зурба кемеңчи устад Эмирбегов Эмирбегаз бахшнавай манидин члаларалди машгур хъанвай:

*Къе чи хуьре мехъер ава,
Ша, Эмирбег, ша!
Къе чи клвале мелер ава,
Ша, Эмирбег, ша!*

За акл фикрзава хъи, и мелеринни мехъерини башчийрикай (тамадайрикай) сад гъа чи журналист Казимован Казим тир.

Ада вич халкъдин ихътин амадаг, зурба крар бажармишдай хва тирди "Лезги газетдин" редакциядиз атайдалай къулухъ (иниз ам чи жегил йисарин дуст, гуьгъуьнлай чи къилин редакторни хъайи Касбуба Лукьманович Азизханова члугуна) иллаки артух успатна. Адан къелемди-кай хкатай къван очеркнини, репортажрини, къейдерини, эссеирини, гьикайирини, повестрини, "Имамали-бег" хътин романдини, "Дидедин намус" драматини, ширрини, бахшандрини, шаржарини субутзава.

К.Казимовакай чи газетда гзаф сеферра жуьреба-жуьре авторри (К.Азизханова, Къ.Акимова, Х.Шайдабеговади, Ж.Гьасановади, М.Жалилова ва масабур) суьгьбетна. За гъавилай и сеферда акъван яргъи хъинарзава. Анжах жув ва клелзавайбур патални важиблу яз акваз-вай бязи затлар тикрарзава.

Юбилярдин 80 йис хъайила, за кхъенай:

*Гуьрметлу дуст, вун чаз гайи
Ялахъар сагърай!
Гьакъван къени, гьакъван багъри
Яйлахар сагърай!
Заргарди хъиз члалар атлуз,
Къелем хуьх гъиле!
Гьам хъуьтлериз, гьамни гатуз
Рагъ хъуй ви къилел...*

1999-йисуз, чи газетдин 80 йисан юбилейдин вилик К.Казимован ихътин тебрик бахшна:

*Меденият хуьн патал
Худ гузвайди я къелемдиз.
Клвалах вилик фин патал,
Гьекъ акъудда перемдиз...*

И гафарик фашалвал квач. Адан къелемди, гьакъикъатдани, заргардин сунтуни хъиз клвалахзавай. Перемдизни датлана гьекъ акъудзавай, яни зегьмет гзаф члугвазвай.

Яргъал йисара дарвилерани къулай-сузвилера дурум гайидалай къулухъ,

гегеншлухриз (аваданлухриз) экъечна. И карни чна ик тебрикнай:

*Мубаракрай клвалер, стха!
Галаз вири эллер, стха!
Фараш хъурай ваз кланвал
Ви дуьулар, хилер, стха!
Кайванини сарбаз хъана,
Мани, макъам, аваз хъана,
Эмирбегни галаз хъана,
Гур хъурай чи къуьлер, стха!...*

И крар гъа чи риклиз кланвал къиле фена. Амма къисметди, пака вуч жедатла, виликамаз лугьудач. Казим бубадивай вилерин экв къакъудна, маса уьзурарни артухарна. Амма... За и гаф мад сеферда тикрарзава. Казим Мегьамедшерифович руьгьдай аватнавач! Адан зигинди, акъул-камалди, къелемди, гьамиша хъиз, уьткъемдиз клвалахзава! Мукьвал-мукьвал чав вичин руьгьдин сирер авай чарар-ширарни бахшбендер, риваятар, рикел хъунар агакъарзава. Абуруз чнани газетда гьамиша чка гузва.

Идан гъакъиндай 2014-йисуз "Мавел" чапханада акъатнавай "Ялахъ - яйлахрин меркез" ктабди, ададай гуьгъуьнзични "Мегьамедшериф муаллимдин дафтаррай" рубрикадик кваз газетда чапзавай куьруь, амма дерин манадин къисайри шагьидвалзава.

Вичин хуьруьз бахшнавай манида ихътин цларар гьалтзава:

*Яйлахри акъуддайла цуьк,
Пак гъиссерив ацлуда рик!
За ви тариф тавурай гъик!
Зи сиве тур мез, Ялахъар?..*

Писатель К.Казимова тариф тавур хуьр неинки Ахцегь, Рутул, Докъузпара дерейра, гьакл Агъулали, Куьредани, Къубадани амайд хъиз туш. Адан клвачи ачух тавур рехъ Къиблепатан Дагъустанда бажагъат ама. Гьакъван рикл алай дустарни Казимахъ гьар са хуьре хъанва!

Ингье клварчагъви (Сулейман-Стальский район) Даниял Мегьамедова К.Казимован бахшна къьенва:

*Эдебиятдин нурди къуват гана ваз,
Илгьамдин сагъибри такъат гана ваз,
Вун хътин хцел ийизвай дамах,
Адан рикл, жигер я вун хайи Ялахъ.*

(2005-йис)

Ихътин келимаяр К.Казимован тварцихъ Хъуьлуьдай С.А.Абдурашидова, Къурагъай Ш.Исаева, Цналдилай А.Рамазанова, Дербентдай Н.Къарибова, Мегьарамдхуьрляй Ш.Къурбанова, Самурдай М.Шихсефиева, Каспийскдай И.Гуьсейнова ва масабур куьейди рикел хъун кутуг-

* * *

*Гзафбуру, стха лугъуз, зи чинал
Гъидай хъи вун, стхадилай вине яз.
Клвалах ийиз хъайи йисар чи санал
Гъисаб жеда стхавилин бине яз.*

(Редактор, шаир ва публицист Касбуба Азизхановакай)

Инал гъанвай саки вири келимаяр, зи къатунрай, сифте автордиз вичиз - Казим Мегьамедшерифовичаз талуькъариз жедай. Куьз лагъайтла, ам вич инал лагъанвай хътин вири ерийрин сагъиб я.

К.Казимова зи салазни вичин "къванер" вегьенва:

*Члехи шаир, тамадани межлисрин,
Тесниф ийиз, чапни ийиз худдава.
Гафаралди суд атлузвай иблисрин,
Куьтягъ тежер веревирдер муддава...*

Куьруьбур ятлани, и цларара зи журналиствиле клвалахдиз члехи юлдашди кутугай къимет ганва. Истемишни ийизвайдал шак алач. Журналистдин гаф гьар са дуьшуьшда сафди, михьиди, хциди, нукъсанрал тагъ илисдайд хъун герек я. Гъа члавуз хъсанвиле хъизавай къуватрин сан артух жедайдал шак алач.

Ингье им тарс я К.М.Казимова къелемдив клвалахзавай вири юлдашриз гузвай. Метлеб садрани агъузариз тежер...

* * *

Чна чи члехи юлдашдиз ва адан хизанриз 85 йисан юбилей риклин сидкъидай тебрикзава:

*Члехи юлдаш, члехи инсан хатурлу,
Яшамеш хуьх, хизан галаз абурлу.
Илгьамди ваз хуьрай умуд хуш, нурлу,
Рехъ давамариз камалдивди сабурлу.
Четин ятлан, вуч лугъуда къисметдиз?
Несипри ваз гуда, шаксуз, къимет дуьз...*

"ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН" редакциядин коллектив.

P.S. К.Казимован яргъал йисарин зегьмет адаз гъеле жегил йисара "Заблестный труд" медаль, журналиствиле агалкъунрай "РД-дин культурадин лайихлу работник" лагъай Гуьрметдин твар, Гь.Гьажибегован ва М.Гьажибан тварарихъ галай премияр, маса шабагъар гуналди къейднава. Виридалайни члехи шабагъ адаз инсанрин патай авай гуьрмет ва хатур я. Члехи стха, члехи хва, члехи амадаг - ингье, санлай къачурла, адал алай яржар. РФ-дин журналистрин Союздин член, ветеранрин ветеран...

*Яшамеш хуьх мадни адлуз, Казим буба!
Ви кар, ви ирс пара я чаз лазим, буба!..*

Цийи фаф

Казим КАЗИМОВ

Уьмуьрда сифте сефер яз санаторийдиз фена, клвализ хтай сифте декъикъайра телефонди зенг авуна. Бахтияр я! Зи нефес къуна. И кардин себеб ам тир хъи, аял вахтарилай санал члехи хъайи, чирвилер къачур, клвалахарни авур дуст Бахтияра теклифна, зун са шумуд йис идалай вилик адан цийи хизандиз мугьман хъанай. Ракларин къе пата гьил туна, зи къаршидиз экъечнай цийи фафа (чи патара цийи сусаз ик лугъуда) зал гаф гьалдначир: "Де гъан, хийирар! Дуст авач. Жедач! Закай чинеба клвале клватл жез, куьне наши амалар мус бесарда?!"

Зи чинай цайлапандин ялавар фена. Бахтияра "кваллин аслан" лугъузвай каци, алай чкадилай къарагъна, зи клвачериз къармахар сухна...

Къве капашдив чин къуна, катая зун, ингье гила 3-4 йисуз, рикл алай дустунавай, хата хъайиди хъиз, чара хъана.

Телефондай сес: - Фаф амач! Зун гъвечи велед Рамизан патав гва...

Малаикдин гьил

Зи къил акунмазди меселай къарагъай Бахтияра зун къужахламишзава. Ада суьгьбет башламишна:

- Ингье чун ихътин дустар я ман. Зун ажалдин къармахра гъатнавайлани, ваз хабар хъанач. Реанимацияда хъайи пуд лагъай юкъуз заз ахварай члехи буба аквазва. Ам, гъиле асани аваз, гьамиша куьнерихъ жедай чухвани галачиз, аквазнава. Ада лугъузва: "Теспача жемир, бала, ви пелел алай гьил малаикдинди я. За вилер ахъайна. Къилихъ члехи велед Гьафиз ацукънава. Ада лугъузва: "Секин хуьхъ, къе вун обций палатадиз ахкъудда. И пуд юкъуз вири багърияр, вун авай чка вилив хуьз, куьчедал къекъезвай..." Духтурханада цлуд юкъуз захъ гъвечли велед Рамиз гелкъез хъана. Ада духтурвиле, санитарвиле вири везифаяр вичел къачуна, гъатта, къил зи хурал эцигна, йиферни акъудна...

Ингье къе зун, къе стхадин арада меслят хъана, Рамиза вичиз захъ гелкъедавай тежриба хъанва лугъуз, вичин патав канва...

Къизилдин сят

И къизилдин сятда цийи фафан вири сирер чуьнуьх хъанвай жеди. Профессор Захари лайихлу хъанвай и багъа ядигар заргарди гъилик акалдай, жибинда твадай, гьакл дишегълиди хурудилай куьрсдай аманат хъиз, туькьурнавай. За сят сифте са жегил заргардиз къалурна. Ам гъилерал элкъуьрна, и касди лугъузва: "Пис аманат туш. Завай идахъ 15 агъзур манат пул гуз жеда..."

За, шутхунна, адан гъилляй сят ахкъудна, килигун бесрай лагъана, ядигар жибинда хтуна.

Ахпа за и сят яшар хъанвай машгур устатдин патав тухвана. Вилерал айнаар алай заргар, сят гъиле къуна, сив ацлана хуьрене: "Огъо, багъа аманат зал хтана хъи!" Заргарди мукъаятдиз сятдин къалпагъ алудна, анай заз къуьн-къуьне авай профессордин ва адан рикл алай студенткадин шикил къалурна. "Профессор рагъметдиз фенвайди заз чизва, - лугъузва заргарди, - адан рикл алай студенткадин къадар-къисмет гъикл хъана?"

Зи вилерикай, ракларин къе пата гъилер туна, "дуст авач!" лагъай цийи фаф мад сеферда карагна...

Магъир устатди вичи жегил вахтунда туькьурай и багъа ядигардин къимет 100 агъзур манатни жедай, адахъ 75 агъзур манат пул гуда лагъана.

За и пул диде-бубайрикай магърум хъанвай етим аялрин клвализ профессор Захаридин тварунихъай гана.

Ана директорвиле клвалахзавай мегърибан дишегълиди, печатни галчна, къулни члугуна, "75 агъзур манат пул аялрин дердийриз харж ийида", гафар кхъенвай чар зи гъиле вугана...

Гияр - шегьер-келе

Шерибан ПАШАЕВА, тарихчи

(Эвел - 14-16-нумрайра)

Алай аямдин Къурагъ Надир шагьдин къушунар хъфейдалай къулухъ ирид хуьруькай арадал атана. Ам Гиярдин патарив арадал хкай тек са хуьр хьунни мумкин я. И кардай анжах археологиядин ахтармишунар тешкилуналди къил акъудиз жеда. Гьисабзавайвал, Къурагъ арадал гьунин карда "Гиярдин келедай катайбуруни" иштиракна. Амма и делил шак алай месэладиз элкьезва, гьикл лагайтла, аскерриз келедай катдай мумкинвал авачир, абур вири женгера телеф хьана. Эгер келеда авайбурукай сад-къвед къутармиш хьанатла, вучиз абур Гияр арадал хканач? Цийи хуьр къадим шегьер хьайи чкадал ваь, патав гвай дагьдал арадал атун квехъ галаз алакьалу я? И карди келеда авайбурукай садни къутармиш тахьайди мад сеферда тескиьарзава. Къурагъдин хуьр арадал гьайибур Гиярдин патарив гвай жуьреба-жуьре хуьрерай тир ва маса хуьрерай куьч хьайи дагьвиар хьун мумкин я.

Надир шагьдин гьужумрилай гуьгьуниз лезги чилер цай яна канвай чкайриз элкьевна. Чакадин агьалийрикай хейлибур телеф хьанвай, есирда гьатнавай, гзаф къадар сентакарар, устларар къушунрихъ галаз Персиядиз хутахнавай. Лезгийрикай виридалайни хьсан, алакьунар авай магьир устадар къас-туналди гьурбатдиз акъудна.

чанар гайи аскерин стхавилин сурарни ава. Гьадални пир хкажнава.

Надир шагьдин гьужумрилай къулухъ чкалвай къван хуьрер-квалер, чилер, мулкар лап четиндиз арадиз хквезвай. Шагьдин къушунри барбатнавай гзаф къадар хуьрерин агьалийри санал цийи чкайрал цийи хуьрер арадиз хкана. Къурагъризни халкъдин арада "ирид хуьруькай арадал атай хуьр" лугьзува. Гияр шегьер хьайи чкадал ваь, адан патав гвай маса дагьдал пайда хьайи Къурагъдин хуьре яшаммиш жезвай агьалийрин арада абхазар, гуржияр хьайиди тескиьарзавай тарихдин делилар ава. Чавай абур Къурагъиз гьикл акъатнагъла, абур гьинай атайбур ва гьи тухумрай ятла лугьуз жедач. "Гуржияр" твар Къурагъдин хуьруьн тарихдиз талукь маса чинрани гьалтзава. XIX асирдин эхирра Къурагъдин хуьре ихътин тварар алай магьалар авай: "Чувудрин магьле", "Яхулрин магьле" (и магьледа Цудахар ва Тухчар хуьрерай куьч хьайибур яшаммиш жезвай), "Мирчирар" (Табасарандай куьч хьайибур магьал). Къурагъиз Рутулай ва Ахцегъай куьч хьайибурни авай. Къурагъдин са жерге тухумрал "Пухшар", "Сумбатлар", "Цахъарар", "Ресар", "Гуржияр", "Аварар" ва маса тварар хьуни Къурагъдин хуьре са девирда жуьреба-жуьре миллетрин векилар яшаммиш хьайидан гьакьиндай шагьидвалзава. А вахтара, къисас вахчун себеб яз, са хуьрляй маса хуьруьз сагъ тухумар куьч жезвай дуьшуьшарни гьалтзавай. И карди абуроз чпин тухум терг хьуникай хуьдай мумкин-

Надир шагьди лезги халкъдиз лугьуз тежер къван зиянар гана. Адан къушунри чилихъ галаз сад авур лезги хуьрерин къадар агьзурдалай алатна. Вагьши чапхунчийри рекьера чпин хурук акатай гьар са хуьр, гьар са квал барбатзавай, инсанриз инад къазвай. Чна алатай нумрайрай хабар гайивал, Надир шагьди Гияр шегьери кукварнай. Ам цийи килелай арадиз хкидай гьалда амачир. Халкъдин сивера амай манийрикай сада Гиярдин келедиз душманри цай ягьай вахтуникай ик лугьзува: "...Баркаллу Гияр шегьер куьза, залум душманди цай ягьай. Ца къизилдин ва гимшидин гичинар църазва..."

Лагана кьанда, келедин къенепата авай аскерри Надир шагьдихъ галаз киле фейи ягьунра еке жуьрэтлувилер къалурна. Эхиримжи нефесдалди абур, виклегъ дагьвиари, чпин муг хуьзвай. Чапхунчийрин аксина вири халкъ къарагнай. А женгера телеф хьайи бязи къегьалрин сурар пирериз элкьевна. Мисал яз, Ибрагьман пир. Шагьдин къушунрихъ галаз дяве физвай члавуз ада келедин къенепата авай аскерин дестейриз регьбервал гуьзай. Вични гьакьван зирек, рикле кичевал авачир сердер тир. Гьисабзавайвал, и мулкар авай гзаф къадар пирер гьа девирда хайи чилин, халкъдин азадвал патал чанар гайи къегьалрин сурарал эцигнава.

Риваятрай малум жезвайвал, ина авай пирерикай сана келедин къенепата авай аскерикай тир Шантур твар алай дишегьли кучукунава. Ада, эркекдин парталар алукина, Надир шагьдин къушунрикай тир са пагьливандихъ галаз къуршахар къуна. Акъажунра Шантур гьалиб хьанай.

Къейд ийин хьи, шагьдин гьужумрилай къулухъ азадвал патал телеф хьайи гзаф къадар игитрин сурарал имаратар (пирер, мавзолеяр ва ик мад) эцигнай. Гияр патал

вал гуьзай. Чакадин ханарин, беглерин зулумрикай хкечун патал гзаф къадар инсанар халухрай катзавай, яргара авай хуьрера чпиз квал-югь кутазавай. Къурагъа са девирда маса миллетрин векилар пайда хьун ихътин себебрихъ галазни алакьалу хьун мумкин я.

Гияр садалайни аслу тушир, вичин къваларив жуьреба-жуьре устларар, сентакарар, азад дагьвиар яшаммиш жезвай гьевчи хуьрер гвай шегьер-келе тир. Гияр са мус ятлани сиясатдин маса къурулушдиз табий хьайиди, я шегьердиз патанбуру регьбервал гайиди тескиьарзавай са делилни авач. Садалайни аслу тахьуни Надир шагьдиз Гияр чилихъ галаз сад ийиди мумкинвални гана. И келе кьадин халкъдин азадвилдин ярж яз гьисабзавай. Дагьвиарин руьгьдин имарат тахьай мисал авун патал ягьийри адаз цай янай. Тарихдин важиблу делилрикай сад ам я хьи, Кавказдин Албания ва Лакз пачагьлукъ чкайдалай къулухъ лезги чилерал халкъ феодалин зулумрин са жуьредикини (формы феодального гнѣта) хьанач. Лезгистандин кеферпата хуьрерин азад тайифайрин союзар арадал атана. Гьар са союздик цудралди хуьрер экечзавай. "...Къурагъ арадал къедалди, анин агьалийрин ата-бубаяр Гияр хуьре яшаммиш жезвай. Ам Къурагърилай винидихъ галай дагьдин мулкарал экля хьанвай. Исаятдани ана бязи эцигунрин къандахар аквазма. Гиярда авайбуруз я ханар чидачир, я беглер. Гиярдин къушунрин киле хьайибурукай сад - Мукаил - лежберикай тир..." (Лавров Л.И. Кавказдин этнография. Л., 1982-йис. 156-чин). Дегъ вахтара Гияр шегьер-келедин патарив гвай мулкарал садалайни аслу тушир азад жемият (вольное общество) хьайиди къванцел атанвай хьинрин 1356-йисан чешмедин тескиьарзава.

(КьатI ама)

Квалахдин цийи кьайда

Ильман АЛИПУЛАТОВ,
РД-дин Общественный палатадин
комиссиядин председатель

Дагьустандин Кьилин везифаяр вахтуналди тамарзавай Сергей Меликов Кьиблепатан Дагьустандиз фини адаз ана авай гьаларихъ галаз мукьувай таниш жедай мумкинвал гана. Эгер икьван члавалди республикадин регьбердиз тайин са шегьерда, районда гьаларикай чиновники гуьзай малуматарай хабар жезвайтла, гила чкайрал киле физвай гьерекартар адаз вичин вилералди акун.

Сергей Меликов Дербент ва Дагьустандин Огни шегьериз, Дербент, Табасаран, Хив, Сулейман-Стальский,

Агьул, Мегьарамдхуьруьн, Докьузпара, Ахцегъ районриз мугьман хьана. И ваякьиа республикадин Кьилин квалахда цийи кьайда хьиз къабулиз жеда. Гьикл лагайтла, виликдай хьайи килери чпин квалахда ихътин кьайдайрикай менфят къачунач. Сергей Меликова, Дагьустандин Кьилин къуллугьдал тайинарайла, вич халкъдинни гьукумдин арада авай алакьяр мадни мягькемариз алахъда лагана гаф ганай. Кьиблепатан Дагьустандин шегьерризни районриз фини ада гайи гаф кьилиз акъудзавайди къалурзава.

Малум тирвал, Сергей Меликов республикадин амай муниципалитетризни фидайвал я. Ада региондин жуьреба-жуьре пиплера авай гьалар ахтармишзава, абуроз къимет гуьза, нетижаяр къазва. Квалахдив ихътин кьайдада эгечлуни Дагьустандин Кьилиз ва ада арадал гьанвай дестедиз халкъдин патай ихтибар артухарзава.

Къарарал чан хкин!

Ханжан КЪУРБАНОВ, политолог

Сергей Меликов Кьиблепатан Дагьустандиз фини региондин килевайбур республика сиясатдин, яшайишдин, жемиятдин ва маса рекьерай цийи хьийиз эгечнавайдан гьакьиндай шагьидвалзава. Рикел хкин, Дербентдив 330 млрд манат пул агакьдайвал я. Авайвал лагайтла, республикадин кьиле меркез хейлин йисара рикелай алатнавай шегьер яз авай...

1995-йисуз, 1000-нумрадин къарардал асаслу яз, Кьиблепатан Дагьустандив республикадин и пай вилик тухун патал пулдин еке такьатар агакьун лазим тир. Агакьнач, абур мемекьурьтла.

Ихтилат физвай къарардин ("О неотложных мерах по стабилизации социально-политической ситуации и экономического положения в южных приграничных районах Российской Федерации в пределах Республики Дагестан") биндаллаз, къадим шегьер целди таъминарун патал Амсар-Дербент водоводни туькьурун фикирдиз къачунавай. Амма и карни кьилиз акъатнач. Са шумуд триллион манат (2,5 триллиондин твар къазвай) макьсаддив агакьнач, тарашна, тахьай мисална.

Кьиблепатан Дагьустан вилик тухунин жигьетдай къабулал мад са къарар (1998-йисан 10-сентябрдиз къабулал 1151-нумрадин) чарарал аламукьна. И месэляяр кьилиз акъат тавун гьа девирра республикада кьез квай къуллугьар

гьиле авай бязи чиновники кьиле тухвай гьерекартин нетижа я. Гзаф дагьустанвийриз и кардикай хабар авач.

Сергей Меликов сифте нубатда Кьиблепатан Дагьустандиз мугьман хьун дуьшуьшдин кар туш. Лагана кьанда, маса уьлкведихъ галаз сергьятдал алай мулкар вилик тухун кьилди са региондин ваь, вири уьлкведин стратегиядин метлеб авай месэла я. Стратегиядин жигьетдай лагайтла, республикадин и паюнихъ кьетленвилер пара ава. Тек са Мегьарамдхуьруьн районда пограничный 14 застава кардик ква. Инаг хуьруьн майишат вилик тухун патал къулай шартлар авай пипл я. Ина надир там экля хьанва, часпардин патавай Самур вацл авахьзава. Вацлукай ихтилат кватайла, лагана кьанда, Самурдин яд, авай икьардал амал тавуна, къунши уьлкведихъ галаз сад хьиз пайзавач. И кардин нетижада вацун и пата авай лежберриз, фермерриз дигидай яд бес жезвач...

Кьиблепатан Дагьустан рикелай алудна гзаф йисар тир. Советрин девир рикел хкин. Тек са Мегьарамдхуьре са шумуд майишат, миллионер совхозар авай. Гила вуч хьанва? Ахцегьдин ичери-кай амайбур риваятар я. Ципицлухар, хутарин, ичери, чуьхверрин багьлар хкудна, тармарна. Гьелбетда, цуьк акъудзавай чкаярни авачиз туш. Мисал яз, Мегьарамдхуьруьн районда еке багь арадал хканва. Амма, санлай къачурла, абурун къадар тлимил, чебни кьилдин ксаринбур я...

Зи фикирдалди, республикадин гилан руководстводи винидихъ къейд авур къарарар туьпалай авунайтла ва лазим тир серенжемар къабулнайтла, хьсан жедай.

Тереф хуьзва

Руслан ГЕРЕЕВ,
гражданвилдин жемият вилик
тухунин жигьетдай ва инсанрин
ихтияррин рекьай РД-дин Кьилин
патав кардик хвай Советдин член

Мукьвара уьлкведин Президент Владимир Путин Федерациядин Советдин вилик Чар гваз экьечина. Ана Урусатдин регьбердихъ хейлин месэлярихъ галаз санал экономикадиз куьмек гана ва яшайишдин сиясат мягькемарна кьанзавайди къейдна. Зи фикирдалди, и рекье къачузвай гьар са камуни

агьалийрин уьмуьрдин ери хьсанаруниз таъсирда.

Чарче къарагьарнавай важиблу месэляйрин арада гьакьни жуьреба-жуьре метягьрин къиметар хкаж хьун ва яшайишдин жигьетдай барабарвал (социальное неравенство) тахьун авай. Президентди и крариз фикир гунихъ еке метлеб ава. Кьиметар хкаж хьуникай рахадайла, В.Путин базардин гьар жуьредин механикайрикай менфят къачуни кумекдалди къиметар хкаж хьуни вилик пад къун теклифна.

Чарчин кьилин пай яшайишдиз ва хизандин институтдиз талукь тир. Президентди вичин рахунра исаятда сад лагай чкадал хизан, дуствал, садвал - Урусатди гьамиша хуьдай ивирар алайди кьеттендиз къейдна. В.Путинан и гафарин тереф дагьустанвийрини хуьзва.

Абдулафис ИСМАИЛОВ

ЭХИРИМЖИ йисара Мегьарамдхурун райондин са жерге хуьрерин агьалийрик электроэнергиядалди таъминарунин карди къалабулук кутазва. Жемятдин арада гуьлгуьла гьатзава. Иллаки - Муьшкур патан хуьрерин агьалийрик. "Ибуру вучтин эквер я? Са чиг къвайитгани, симинал са нуьк ацукьайтгани, хкахдай эквер жедайди яни?" - зарафатдивди лагьана са агьсакьалди. Масабуру, гьамиша критика ийиз вердишбуру, ачухдиз вири тахсирар райондин кьиле авайбурук кутазва: "Чеб кефиник яшамеш жезва, халкьдин гьалдикай хабар къазвач".

Мартдин сифте кьилера гьаваяр члур хьана, марфар, живер къвана, гужлу гар акьатунин нетижада Тагьирхуьр-Къазмайрал алай подстанцияди къуллугъзавай электролиния аварияр хьана, трансформаторар хьиткьинна. Инсанар квалера эквер авачиз амуькна. Тади гьалда куьмекдиз атай энер-

Марат Эмирован иштираквал аваз, Мегьарамдхурун райондин РЭС-дин регьбер Маидин Агьмедован ва хуьрерин общественностдин векилрин гуьруьш кьиле фена. Гуьруьшдиз М. Агьмедов карханадин пешекарарни галаз атанвай. Райондин энергетикар иниз атанвайдакай хабар хьайила, наразивалзавай, чпиз зиянар хьанвай хуьруьнвиарни администрацияда кватл хьана.

Агьмедов Маидина гьавурда турвал, агьалийрин квалера авай яшайишда ишлемишдай электроприборар, замыкание хьайила, кун тавун патал абурал "отсекателар" эцигна кланзавайди я. 7-8 агьзур манат багъаз акуна, абонентри абур эцигзавач. Гьавилляй замыканийриди холодильникарни, телевизорарни кузва. Зиянар хьайибур суддал фейитгани, зарар чкадал хкиз жедач. И квалех чир хьайила, арзаяр гваз атанвайбурун гуьгуьлар члур хьана. Жечни кьван - гад алуькда, холодильник квалера чарасуз герек затл я, 8-9 агьзур манат пенсиядал са бубат кьил хуьзвай яшлу касди ам гьикл къачурай? Адахь вичин

дай такьатар РЭС-дихь вичихь авач. (Хтун-Къазмайрал трансформатор хьиткьинайла, сельсоветдин регьбер Эмиров Марата гайи куьмек риклел хкин). Техникадалдини материалралди таъминарзавайди, квалехдайбурун штатар тайинарзавайди вине авай идара - "Россети" ПАО-дин филиал "Россети Северный Кавказ" - Дагэнерго" я.

Райондин электролинияр авай гьалдикай ва куьмек герекзавайдакай РЭС-дин начальник М. Агьмедова "Дагэнергодиз" чар кьенва". Амма жемятдиз и гьакьикь себебар "документ-аргумент" яз акъазвач. Инсанриз квалера датлана электроэнергия хьана кланзава. Мус икл жедач?

Маидин Загьидиновича лугьзувайвал, алай вахтунда "Россети Северный Кавказ" ПАО-ди гьазурнавай программадин бинедаллаз вири республикада электросетар цийи хьийизва. Райцентрдал гзаф крар авунва, ийизва: цийи симерни члугъзава, трансформаторарни дегишарзава.

Чна чи руководстводивай и участока, Билбил-Къазмайрилай Приморскдиз физвай линияр эвелимжи нубатда ремонт авун тлалазва, - лугьзува М. Агьмедова.

Ихтилат физвайди Кеферпатан Кавказдин республикайра электро-

Са нуьк ацукьайтгани...

сетрин баркалладин гафар къезва. Амма абуров махсус техника, герек вири запчестар хьана.

Хтун-Къазмайрал, трансформатор хьиткьинай чкадал, гьасятда атай муниципалитетдин регьбер Марат Эмирова, вичин жибиндай харж авуна, запчестар Дербент шегьердай маса къачуна ва ремонтардайбуру махсус техникадалди таъминарна. Жемятди адаз чухсагуьл лугьзува. Электролиния четинвилералди къайдадик кухтуна.

Авариядин нетижада са жерге агьалийриз гзаф зиянар хьана: холодильникар, телевизорар, куйрал алай насосар ва маса электроприборар кана. "Чун кваз къазвач. Чи арзайриз ябни гузвач. Им са йис туш, вад йис туш. Гьикьван эхда? Митингар кватна кланда" лугьдай рахунар инсанрин арада чклана.

Эквер хкахьуьнкди зиянар жез, къулайсузилера гьатзавайбурун гьавурда акъазва. Месэла, гьакьикьатдани, хцидаказ акъазва, четинди яз яргьал вахтар я. Наразивилер гьахьлур я.

Амма им райондин кьиле авайбурулай тамамвилелди аслу, митинграл кьилиз акьудиз жедай месэла туш эхир. Гзаф йисара арадал атанвай адан хцивал гьа клан хьайивалди алудиз жедайди туш. "Инсанар кваз къазвач" лугьунни дуьз ихтилат хьиз акъазвач. За лугьзувач хь, чи вири чиновникар югьди-йифди, чан эцигна, халкьдин гьал хьсанарунин къайгуйра ава. Ваь, за акл лугьзувач. Кьуллугьчийрин жергеда ихтибар квадарнавай къайгьусузар тлимил авач. Амма и дуьшуьшда акуна хь, тлебиатдин шартлари члур гьалар арадал гьайи чкадал гьасятда хуьруьн администрациядин кьил куьмекдиз атана акъатна ва месэла гьялна.

Агьалийрин арза-ферзе "Лезги газетдин" агакьна. Газетдин теклифдалди, Тагьирхуьр-Къазмайрал чкадин администрациядин кьил

делил ава: зиян хьунин эвелимжи себеб электроэнергиядалди таъминарзавайбуру чпин хиве авай крар, мажбурнамаяр бегьемвилелди кьилиз акьуд тавун я.

"Са нуьк ацукьайтгани" эквер хкахьунин кьилин себеб, дугьриданни, электролинияр акьалтлай жуьреда куьгьне хьун я. Алатай асирдин 60-йисарин сифте кьилера эциглай линияр цийи хьийидай вахтар кьве сеферда алатнава. Паф хьанвай сим кьатл хьайи чкадиллай галкьуриз хьезвач. Хейлин мензилда даяхдиллай даяхдал кьван сим дегишарна клан жезва. Гьвечли кьуватдин трансформаторарни "дегь заманадинбуру" я. Гьа са вахтунда абонентрин ва абуров ишлемишзавай электроэнергиядин кьадардихь галаз къазвайбуру хьун герек я эхир.

Линияр, трансформаторар, гьакьикьатдани, лап куьгьнебуру я, - лагьана М. Агьмедова, - Мукьвал-мукьвал къайдадикай хкатзава. Ахла ихьтин месэла инава. Районда 578 трансформатор эцигнава. Абурукай 167 чи баландал ала, амайбуру, яни члехи пай, кьилдин ксар, карханайри эцигнавайбуру я. Абуру авай технический гьал разивал ийиз жедайди туш. Мукьвал-мукьвал члур жезвайбуруни кьилин ксарин трансформаторар я. Абурухь гелкьун, технический дуьзгунь гьалда аваз хуьн эвелин-эвел а тадаракрин иесийрин хиве ава. Гьа и трансформаторрилай чпин квалериз эквер тухванвай агьалийриз и месэла течирвилляй вири наразивилер чалай ийизва.

Чун гьавурда акъазва. Электролинияр кьадарсуз куьгьнебуру я. Ремонтар авун патал герек запчестар акъазвач. Абуру маса къачу-

сетрин дурумлувал, къуватлувал хкахунин, энергиядин пучвилер тимиларунин программа я. Газет кьелзавайбурун риклел алама жеди, Сергей Меликова Дагьустандин регьбервиле тайинарай гьа сифте йикьара, алатай йисан октябрдиз, "Россети Северный Кавказ" ПАО-дин гендиректор Виталий Ивановаз Махачкъаладиз атун теклифнай. С. Меликова энергетикрихь галаз тухвай совещанидал В. Иванова малумарнай: "Дагьустанда электричестводалди таъминарун дурмулувал хкахун патал 34,4 млрд манат чара ийида. Ихьтин члехи куьмек Российдин мад гьич са региондизни гайиди туш. Программа 2020-2025-йисара кьилиз акьудда".

Кьилиз акьуддайдахь инанмиш жез кланзава. Вучиз лагьайтла, кье Дагьустанда истемишдай ва хабар къадай итим ава. Адан вилик жавабни гана кланзавайди я.

Маса месэла я планламышнавай квалехар тамамаруниз тайинарнай вахт. Мад кьуд-вад йисуз аварияр, эквер хкахьунар давам жедани? И суалдиз М. Агьмедова жаваб гана: акл тахьун патал чна чахь авай вири мумкинвилерикай менфят къачуда, алава чараяр аквада, лап члур гьалдиз атанвай трансформаторар дегишарда.

РЭС-диллай аслу тушир маса хци месэлаяр амуькзава. Тагьирхуьрин подстанциядал дежурный кьве электрикди квалехзава. Абуру кьаравулвиле везифаярни тамамарзава. Йифиз инал касни жезвач. Са хата хьана, эквер хкатайла, кухтадай кас тахьун анихь акъазвай, и объект вич члехи метлеб авай, суткада кьилий-кьилиз кьаравул хьана кланзавайди я эхир. Цлуд хуьруьз къуллугъзавай аварийний дестеда юькузни йифизни пуд кас электрикди квалехзава. Гьикьван четин жезватлани, агьалияр чпелай нарази жедайвал ийизвач. Баркалла чпиз. Амма хьуьтуьн вахтунда "аварийщикар" лап клевера гьатзава. Яраб, фикрзава за, чи "Россетар" гьакьван кесиб я жал, чарасуз герек тир электриквилеин сад-кьве штат ачухиз тежез?

Н. Самурскийдиз памятник хкажда

Къагьриман ИБРАГЬИМОВ

24-апрелдиз Дербент шегьерда авай государстводин, сиясатдин ва жемиятдин зурба деятель Нажмудин Самурскийдин тварцихь галай паркуна суботник кьиле фена. Ана патав гьай квалера яшамеш жезвай агьалийри, общественный тешкилатрин векилри, Нажмудин Самурскийдихь майилвалзавай активистри иштиракна.

Суботникдин иштиракчийри паркуна авай зирзбил кватна, тарарин пунариз пер яна. Ахла абуров Н. Самурскийдиз памятник эцигдай чка миьхна, фур эгьуьнна, анал гележегда памятник эцигдай члехи кьван чиле туна, ам мягькемарна.

И мярекат акьалтларайла, анал митинг кьиле фена. Кватл хьанвай юлдашири, Н. Самурскийдиз памятник эцигунин мураддалди тешкиллувилин комитет арадал гьана ва адан кьил яз Агьамедов Садык хьана.

Садык АГЬАМЕДОВ: "Кье и мярекатдиз атана и квалехарик кьил кутунвай куьн сагьрай. Идахь члехи метлеб ава. Шегьерда Нажмудин Самурскийдиз памятник эцигунин квалехарик сифте кьил кутурди гуьрметлу духтур, общественный деятель, рагьметлу Нариман Салманович Рамазанов ва маса кьегьал рухваяр тир. Гьайиф, ам, вичин мурадрихь агакь тавуна, чавай къакьатна.

Кье чна, сад хьана, инал адаз бюст эцигдай чкадал диб тир члехи кьван гьикл эцигнатла, кьведай йисуз, Аплагьди гайитла, чи гьар садан куьмекдалди адал памятник хкажда".

Шихмурад ШИХАМИРОВ: "Кье чна важиблу квалехарик кьил кутунва. Н. Самурскийдин патахьай гагь инай, гагь масанай, ада акл авунач ва я ик авуна кландай тир лугьуз, гьар жуьредин ялтахри чпин ванер хкажзава.

Советрин власть арадиз къеззай а четин вахтунда ада вичел тапшурмишнавай вири везифаяр жавабдарвилелди, намуслудаказ, къайдайрал амал авуна, кьилиз акьудна. Гьак тахьанайтла, мумкин тир чаз кье Дагьустанни тахьун..."

Гуьлпери МИРЗЕБАЛАЕВА: "Дагьдиз хках жедайла, чна мус кувал акьалтда лугьуз фикирда. Кье чун а дагьдин кувал акьалтиз са кам ама лагьайтла жедач. Чи аялри, хтулри, птулри Нажмудин Самурский вуж тир лагьана суал гайила, жаваб яз, чавай абур гьил кьуна, и паркуниз гьана, чи кьегьал хикай суьгьбетиз, абуроз тарихдин тарс гуз жедач.

Бязибуру Н. Самурскийдин биографияда гуь "рехи лекеяр" ава лугьзува. Абуру гьа девирдин "лекеяр" я. Ам гьа аямдин гуьрметлу, лайихлу ва такабуру инсан тир".

Дербентдин интеллигенция са шумудра кватл жез, кьиле тухуз тахьай и кар кье кьилиз акъатайла, чун гзаф шад я. Аплагьди кьуват гурай куь крариз.

Гьамбархана эцигзава

Эхиримжи йисара Мегьарамдхурун района багьманчивилеин хиле са жерге члехи проектар кьилиз акьудзава. Инвестицийрин нубатдин проектин сергьятра аваз ина Дагьустанда виридалайни члехиди тир емишар хуьдай гьамбархана эцигзава. Идакай чаз райондин информациядин къуллугьди хабар гузва.

"Мегьарамдхуьр" СПОК-ди санлай 1450 тонн емишар хуьдай гьамбархана эцигунин квалехар кьиле тухузва. Проектдин кьимет 50 миллиард манатдиллай гзаф я. Ам РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министерстводин рекьай агакьнавай государстводин куьмекдалди кьилиз акьудзава - 2020-йисуз материалринни техникадин база артухарун патал муьштерийрин кооперативдиз 31,2 миллион манатдин кьадарда аваз грант чара авунва.

Инвестицийрин майдандал фундамент эцигунин, бетондин майданда кьир цунин ва ракь ишлемишна гьазурзавай даяхар туйкьуьрун квалехар кьилиз акьудна куьтагнава. Эцигунин квалехар алай йисан пуд лагьай кварталда тамамдаказ кьилиз акьудун планламышнава.

Кооперативди гьакьни 12,5 гектар чилел лап фад арадал къедакь и булдаказ бегьер гьидай жуьредин багь кутунин проектни кьилиз акьудзава. Алай вахтунда ина "Моди" ва "Вильямс прайд" сортарин ичерин 22 агьзур кьелем цанва, насосрин цийи станция эцигнава ва яд хуьдай чка туйкьуьрнава. Ина стлал-стлал яд гудай къайда ишлемишда.

Чехи Гъалибвили - 76 йис

Дерин гел туна

**Гъамият СЕМЕДОВА,
Къурагърин 1-нумрадин юкъван
школадин муаллим**

Ватандин Чехи дяве. Ада неинки советрин халкъдин, гъаки вири инсаниятдин бейнида дерин гел туна. Европадин саки вири халкъар лүквилек кутур фашизмдин Германиядиз чи ислягъ Советрин халкъарни муьгъуьгарунин ниятар авай. Амма 1945-йисан майдиз Германияди рей гана, Советрин Союзди Чехи Гъалибвал къазанмишна.

Агъур женгера гъалибвилек чпин пай кутур чи Чехи бубаярни дидеяр, гъайиф хьи, чи арада амач. Гъам душмандихъ галаз женгера ва гъам далу пата абуру къалурай къеьгалвилер чи рикелай садрани алатдач. Акъалтзавай несилар Чехи бубайринни дидеярин баркаллу краалди тербияламишун чи, муаллимрин, къилин везифа тирдал шак алач.

Чехи Гъалибвили 76 йис тамам хъуниз талуькарна, Къурагърин 1-нумрадин юкъван школада алатай ислен юкъуз литературадинни муькадин ачух тарс къиле тухвана. Ам гъазурай бур школадин урус члалан муаллим Уьрдиханова Ирадани къецепатан улкъвейрин члаларин муаллим Назаралиева Заира тир. Ачух тарс вини дережада аваз къиле тухунин карда Гуьлметова Магъиханума, Гъамзатов Насима ва гъаки 5,7,10-классрин аялри чпин устадвал къалулна. Тарсунин метлебувал мадни а кардилай аслу хъана хьи, аялри тамамарзавай гъар са нумра - шири, мани, сегъне, инсценировка - доскадилай тарсунин иштиракчийриз чпин вилералди аквазвай. И карди аялрин зигинда генани дерин гел туна.

Тарс Абдуллаева Сефията Ватандин Чехи дяведиз талуьк яз тукъуьрнавай "Абур къейивилляй зун арани?" шири клеунилай башламиш хъана. Тарс къиле тухузвай М.Гуьлметовади ва Н.Гъамзатова Ватандин Чехи дяве башламиш хъуникай, чи халкъди гъам фронтда, гъам далу пата къалурай къеьгалвилерикай ва Чехи Гъалибвили ийкъакай суьгъбет авуна. Гуьгъуьнлай сегънедиз 5"а"-классдин ученик Гъасанов Аслан экъечна. Ада дяве башламишай сифте ийкъара Константин Симонова кхей "Йиса виридалайни яргъи югъ" шири уstadвилелди хуралай клеьна.

Гъасятда экрандилай 1941-йисан 22-июндилай са тимилик виликан вахт аквазва. Школа акъалтларнавай жегъилри шадвилерзава: "Дяведин ийкъан вальс" макъамдал жегъил рушарини гадайри къуьлзава. Бирдан репродуктордай диктор Юрий Левитанан рикъ карсурдай ван атана: "Дикъетлу хъухь! Рахазва Москва! Къе пакаман сятдин 4 тамам хъайила..." Шадвилер гъасятда акваз хъана. Дидеярини бубайри чпин веледар душмандихъ галаз женг чуьгваз фронтдиз ракурзава.

Гуьгъуьнлай 5"а"-классдин аялри - Алиева Разията, Бабаева Самиради,

Къурбанова Санята, Абдуллаева Сефията ва Шихкъайибова Зульмиради "Пак дяве" мани тамамарна. 10-классдин ученик Эмирбегов Азадани Николай Старшинован "Ингъе зи 17 йисуз..." шири ва гъа и классдин ученик Гъажимеьгамедов Рамазана Михаил Исаковскийдин "Ахквадалди шеьгерар ва хуьрер" шири уstadвилелди клеьна.

Мярекат къиле тухузвай М.Гуьлметовади ва Н.Гъамзатова къватл хъанвайбурун фикир дяведин зулуматдин йисарал желбзава. Женгер... Къати женгер. Душман чи Ватандин меркез Москва, Ленинград, Сталинград шеьгерар, Кавказ къаз чалишмиш жезва. Амма чи баркаллу аскерар душмандин хура уьткъемдаказ аквазнава.

10-классдин ученик Рамазан Гъажимеьгамедова Дагъустандин халкъдин шаир Расул Гъамзатован "Дурная" шири урус члалал ва 7-классдин ученица Марияна Гъасановади ингилис члалал, 10-классдин ученица Мамедова Алинади "Зинка" шири клеьна. Эмирбегова Элинади, Асваров Исмаила ва Шабанова Тайибата тамамарай "Госпиталда" сегънеди (автор Ольга Берггольц), (сегънеди "Мичи йиф" мани гъакъван перишандаказ тамамарзава), 7-классдин аялри тамамарай "Смуьгълянка" къуьлуьни ва гъаки маса нумрайри тарсунин иштиракчийрин бейнида дерин гел туна.

Ачуьхдаказ лагъайтла, и нумраяр аялри тамамардайла, къватл хъанвайбурун фикирдиз а залум дяведин сагъ тахъай хирер рикел къевезвай, гъатта вилерал накъварни акъалтзавай. И жигъетдай чавай "Зун гуьзлемиша" шири, Андрей Деметъеван "Дидеикай негъил", "Вили яйлух" къуьл, Степан Кадашникован "Дяведин гар" шири (тамамарай бур, талуьк тирвал, Гъасанов Аслан, Шихрагъимова Сабина, 5-классдин ученицаяр Мамедова Роза), къалуриз жедда Бабаева Замиради (10-классдин ученица) Михаил Шолохован "Инсандин къисмет" гъикаядай члук клеьлайла ва а чка (Ванюшадиз вичин "буба" жагъун хъувур ара) экрандилай акурла, тарсунин иштиракчийр гъейран хъана амукънай. Къвед лагъайди, Гъасанова Мариянади Георгий Рублеван "Майдин экуьнахъ хъана" ширидини къватл хъанвайбуруз екез таьсирна.

Тарс эхирдиз мукъва жезва. М.Гуьлметова малумарзава: "Къуй дуьньядал гъамиша ислягъвал ва дуствал хъурай, къуй ракъинин нурари къуд пад ишигълаван аурай, мад садрани дяве тахъурай!"

Н.Гъамзатов: "Чи Ватандин аслу туширвал, ислягъвал патал дяведа телеф хъайи аскерар гъамишалугъ яз чи риклера амукъда. Къез Чехи Гъалибвили сувар мубаракрай!"

Са декъикада кисна аквазайдалай къулуьх адан иштиракчийри тарс гъелени чпи-чпиз веревирд авун дамамарзавай.

Олимпиада

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Алатай киш юкъуз Сулейман-Стальский райондин Вини Сталрин юкъван школада "Илимдиз кам" лишандик кваз 5-11-классра клеьзавай аялрин арада математикадай гъар йисуз къиле тухун хъсан адетдиз элкъвенвай олимпиада нубатдин сеферда адан тешкилатчи ва ам къиле тухузвайди тир технический илимрин доктор, профессор Абдул Гъажибалаевич Баламирзоеван къаюмвилек кваз къиле фена. Ана Къиблепатан Дагъустандай, къилди къачуртла, Сулейман-Стальский, Ахцегъ, Дахадаев, Дербент, Докъузпара, Къурагъ, Мегъарамдхуьруьн, Хив ва Табасаран районрай тир 340-далай виниз аялриз чпин чирвилеркъалурдай мумкинвал хъана.

“Илимдиз кам” - 14 лагъай сеферда

Шиклар ягъайди - Къ. АЛИЕВ

РИКЕЛ ХКИН: сифтедай (2006-йис) А. Баламирзоева и серенжем анжах Вини Сталрин юкъван школада 9-11-классра клеьзавай аялрин чирвилерин ери ахтармишунин, хъсандиз клеьзавай аялар руьгъламишунин, абурун гележег математикадихъ галаз алакълу авунин мураддалди къиле тухузвай. Гуьгъуьнлай (и серенжемдик къилин категориядин муаллимар - ДГУ-дин матфак акъалтларнавай Аскер Аскеров ва М.В. Ломоносован тварунихъ галай МГУ-дин механикадинни математикадин факультет къутягъай Гъабибула Гъабибулаев шерик хъана) олимпиадада Къулан, Вини ва Агъа Сталрин, ахпани Сулейман-Стальский райондин вири школайра клеьзавай аялриз чпин чирвилер къалурдай мумкинвал хъана. Жъуреба-жуьре йисарина Махачкъала ва Каспийск шеьгерайин аялри иштиракна. Къенин юкъуз и олимпиада Дагъустандин Къиблепатан территориальный округдин дережада аваз тешкил-

завай гзаф важиблу серенжемдиз элкъвенва ...

Шад жедай кар мадни ам я хьи, и къени кардик чпин пайни кутазавай, хайи халкъдин гележег патал къайгъу чуьгвазвай къилдин ксар, мергъяматлувилдин фондар майдандиз акъатна. Виликан йисара хъиз, цини олимпиададиз спонсорвал авурбурун жергеда Имам Яралиеван мергъяматлувилдин "Умуд" фондни ава. Мярекат тешкилуьнин ва ам вини дережада аваз къиле тухунин карда райондин администрациядини еке пай кутазава. Виридаз аферин ва баркалла!

Олимпиадада гъалиб хъайи аялрив шабагъар вахкуниз талуькарнавай мярекатда Сулейман-Стальский райондин къил Нариман Абдулмуталибова, "Умуд" фондунин велик Савин Велиева, райондин образованидин управленидин начальник Гуььсейн Ших-

бабаева ва масабурини иштиракна. Серенжемдин тешкилатчийри ва муьгъманри, математика вилик тухунал, аялрин алакълунар чирунал, абуруьгъламишунал ва чпин гележег математикадихъ галаз алакълу авунал гъалтайла, олимпиадидихъ еке важибувал авайди къейдна.

Райондин къили Абдул Баламирзоеваз районда къиле тухузвай важиблу къвалахдай, алакълунар авай аялриз куьмек гунай, абуруьгъламишунай, математикадин илим вилик тухунай сагърай лагъана.

Абдул муаллимдин суьгъбетдай малум хъайивал, йисалай-суз олимпиададиз итижзавайбурун къадар, математикадиз гузвай фикир артух жезва. Им, санлай вири улкъведа хъиз, чи республикадани дуьм-дуьз илимрихъ авай игътияж артух хъунихъ галаз алакълу я. Алай девир

илимдинни чирвилеринди, математика лагъайтла, илимрин шагъ тирди инсанри къвердавай генани аннамишзава. Гъалибчивилин ва приздин гзаф чкайриз Дербентдай тир аялар лайихлу хъана. Цийихуьруьн юкъван школадин 9-классда клеьзавай, вич математикадай республикадинни Вирироссиядин хейлин олимпиадайрин гъалибчи ва призер тир Шамил Тагъировани 1-чка къуна. Къвенкъевич чкаяр къур вири аялриз грамотаяр ва "Умуд" фондунин патай пулдин пишкешар гана. Идалайни гъейри, аялар олимпиададиз гъазурай 8 муаллимдин зегъметни сертификатар ва пулдин пишкешар (2 агъзур манат) гуналди къейдна. "Умуд" фондуни Гъ.Гъабибулаеван лайихлувилеризни къимет гана. Абдул Баламирзоеван дуьстарин патай 17 аялди - I, 9 аялди - II ва 16 аялди - III дережайрин дипломар (талукъ тирвал, 2,500, 1,500 ва 1000 манат), гъакини 20 аялди грамотаяр ва гъар садаз 500 манат гана.

“Ватандин гум...”

Сегьерхалум **ОСМАНОВА**,
Р.Османован тIварунихъ галай
Герейханован хуьруьн I-нумрадин
СОШ-дин дидед чIалан муаллим

Ватанпересвилин тема чи мектебра гьамиша кьилинди я. За жуван дидед чIалан ва литературадин тарсара чи писателрин яратмишунриз кьилин чка гузва.

Гьар са халкъдихъ вичин руьгьдин, абурлувилинни такабурулувилин, акьалтIай женгивилин, женгинин майданда рекъиз хьайитIани, вич акуна, мад къуватдиз хкидай лишанар ава. Лезги халкъдин ахтын лишан, чи фикирдалди, Шарвили я. Халкъдин игитвилин эпосдин къагъриман, агъзур йисара халкъ виклегьвилерал желб авур къамат, вичихъ умудлу яз, датIана женгинин манияр лугьуз турди...

Лезги ватандин тIал-квалдикай хцидаказ раханвай эсерар чахъ тIимил авач. XIV асирдин эхирра чапхунчи Тимур вичин къушунарни галаз къвед лагъай сеферда Дагъустандал тепилмиш хьанай. Халкъдин игитвилин “Къванцин гада” мани гьа чIавуз арадал атайди я. И манида сад-садаз къарши кьве образ ава: чапхунчи Тимуран ва гьевчи чубан гададин. Чапхунчидин ва адаз муьтIуьгъ тежезвай, вичин халкъдиз, ватандиз вафалу гьевчи чубандин арада физвай рахунри манидин мана-метлеб ачухарзава:

*Вун душман я, маса гаф
За ваз, чир хуьхъ, лугьудач,
Цихъ кьейитIан куьн вири,
Булахдин рехъ къалурдач.*

Гадади табзавач, вучиз лагъайтIа, таб рахун Лезгистанда айиб я! Душмандин ам табий жезвач, гьикI хьи, халкъдин намус, азадвал, бахтлувал, хайи чил адаз багъа я.

*Душманд вилик и дагълар
Мадни гзаф къакъан хуьй.
Рекъидалди душманди,
Закай зурба са къван хуьй...*

Ватандал рикI алай инсанрин къаст кьевиди жеда, абурун вилик пад къаз жедач. Гьевчи игитдин вилик гьакъван зурба къуватар авай, дуньядин саки са пай вичиз табиярай чапхунчи къуватсуз хьана ва кичевилий адан къушунар катна...

Малум тирвал, халкъдин игитвиликай яракъ гьиле къуна, дяведиз феийи шаиррини, гуьгьуьнлай ислягъ девирдани гуьзел эсерар гзаф яратмишна. Ихътинбурукай чавай Забит Ризванован тIварни къаз жеда. Гзаф чIалара ада къагъриманвал, игитвал тести-къарзава, руьгьсузвал, ажузвал негъзава. Гьа са вахтунда шаирди вичин халкъдин саламатвал хуьн патал адан бахтлу гележегдин рехъ-хвални къалурзава:

*Илимлу хуьхъ, женгивала эл паталди,
Са жув патал алахъна, жув зайиз тахъуй.
Тедбирлу хуьхъ, алахъмир са гел паталди,
Хазинаяр гьакI метлебдиз пайиз тахъуй.*

Дагъустандин халкъдин шаир Ханбиче Хаметовадин эсеррани ватанпересвилин ва инсанпересвилин гьиссериз еке майдан ганва. Вич диде тир, Ватандин чIехи дяведин

йисарал аял вахтар туьш хьайи шаирдиз дяве ва ислягъвал вуч ятIа хьсандиз чида. Иниз килигна, ада вичин несилдин мецелай гзаф къадар эсерра дявекарвал негъзава, гьукум гьилевайбуруз ислягъвал хуьниз, халкъарин арада дуствал мягкемаруниз эверзава:

*Ислягъвал я чи сес,
Чи ажуьгьдин кьенерар
Веьген чна вирида
Дявекаррин кьилерал...*

Алай девирдин шаиррикай, публицистикай сад тир Мердали Жалиловни дяведин завалрикайни гужарикай хабар авай автор я. Гзаф эсерра ам гьа вакъайрикай раханва. “Фу” поэмада дидедин къамат чи поэзияда, критикадани кьейднавайвал, цийи терефдихъай ачухнава. Х.Хаметовадин “Кьепинал зи гьил ала” ширида лагъанвайвал, дяве себб яз, “хизандиз са гьапавай гьуьр Аллагъ хьайи вахтар” алат тийизвайди хьиз:

*Гьар са юкъуз са мекв калар
Веьгез кавалдиз,
Тапшурмишдай кIватI хуьвун
Абур аялриз.*

М. Жалилова дяведин йисарин дидейрал гьалтай мусибатдин гужар маса терефдихъай ачухзава:

*Диде, диде, фан къадирни ви къадир,
Белки, сад я, белки, туш зун ягъалмиш.
Багъишламиш ая, кватIа зак тахсир,
Амма зунни жезва фу хуьз яшамиш.*

Далу пата аялар-несилар саламат авун патал дидейри чIугур зегьмет игитвилиз барабар хьайиди, чна тIвар къунвай эсерар кIелайла, мадни дериндай аннамшиз жезва.

Алай алаш-булаш девирди писателрин вилик цийи-цийи суалар эцигзава. Гьа ихътин суалриз жавабарни жагъурзава. Ингье М.Жалилован “Къацу къашар” ктабда гьатнавай “Зи анкета” поэмадай са чIук:

*- Мад вуч мурад ава ваз?
- Тек са мурад -
Хуьн и чил,
Бахтавар чил, рагъ алаз,
Са чIавузуну фуни кьел
Кьит тавуна инсандиз.*

(ТIвар къунвай ктабдин 50-чин).

Общественный алакъяар дегиш хьанва, амма хьсан жезвай са затни аквазвач. Вири алверда ава. Телефвилер гзаф жезва. РикI секиндив куьчеда кьекъвез, базардиз, туьквендиз физини кьурху хьанва. Ихътин шартIара Дагъустандин халкъдин шаир Арбен Къардаша яратмишнавай шиирар, дугъриданни, девирдин гьалар веревирдзавай философиядин бур я.

Шаирдин яратмишунра Ватандин темади кьилин чка къазва. Ина вири ава, лирикадин гьиссер, политикадихъ галаз алакъялу тереф, ватанпересвилин, инсанпересвилин руьгь кутазвай тербиядин тах... А.Грибоедован келимаяр бинедиз къачунвай “Ватандин гум” шиир и жигьетдай лап хьсан чешне я:

*Ватандин гум ширин я чаз, нуш я чаз,
Ватандин руг, ватандин руьхъ хуш я чаз...
Ватан патал кана куьтягъ хуьн бахт я,
Гумни хьана, ватандин ягъ хуьн бахт я.*

Арбенан шиирри инал багъри чил мадни клан хуьнин, хайи чIалан зурбавилихъ инанмишвал, ватандиз акьалтI тийидай майилвал хуьнин кьетIен руьгь кутазва. Эхъ, ибур гьаклан кьуру гафар туш.

*Бахт я буьркъуь язни ватан клан хуьнухъ,
Биши язни диде чилин ван хуьнухъ.*

(“Ватандин гум”)

Ватандин тIал гьар са касдин рикIе ава. Хайи чилин, хайи чIалан къадир авачирди манкъурт я. Дидедин бедендикай хкатна, Ватандин къужахдиз атай гьар са касди хайи чил хвена кланда. АватIа вахъ лезги виждан, тIвар хуьх, чил хуьх, чIал хуьх жуван!

Дагъустан хуьх! Дидеяр хуьх! Дустар хуьх! Куь садвал хуьх! Гележег хуьх! Ингье чи алай аямдин лап хьсан эсеррин кьилин фикирар, ниятар. Абур аялрив агакъарун чи, муаллимрин, асул везифайрикай я...

Тербиядин месэлайрай

гьатар чира. Гьелбетда, адаз чара инсанриз лугьун тавуна кланзавай хабарар авайди къатлунун четин я. Аял регьувилин ва я айибвили гьисс авачиз яшаммиш жезва. Адахъ гьеле вичи ахъайнавай “сирери” уьмуьрдиз пис тагъсир авуниз талукъ тежриба авач. “Аялрин амалри” лагъайтIа, диде-бубайрин уьмуьр чIурун мумкин

Писдини хьсанди чира

Нариман **МАМЕДОВ**
журналист-педагог, РД-дин культу-
радин лайихлу работник

Гьикъван кез куь аял виридалайни тербиялуди яз къалуриз клан хьайитIани, эгер адак нукъсанар кватIа, патав гвай инсанриз аялдикай хьсан фикирар амуькдач. Диде-бубайри аял тербияла-мишунин карда рехъ ганвай гьалатIар, гьикI хьайитIани, винел акьалтIа.

Гзаф вахтара аялри чIехибурун гаф атIуда, абуроз рахаз манивалда. “Зи рахун къатIмир!” гафарикай файда авач. Аял суьгьбетдик экечIун патал вичин нубат сабурулдаказ гуьзетиз вердишарна кланда.

Бязи вахтара аялди туьквенда шейэр гьиле къада, вичиз маса къачун истемидша. Ам вичин гуьгьуьлрин вилик пад къаз вердишарун важиблу я. Туьквендиз фидалди виликамаз гьазур хьана кланда. Куьне санал маса къачудай шейэрин сиягъ туькIуьра. Куьне аялдик гьикъван фад чIехибуруз гуьрмет авунин гьиссер кутуртIа, гьакъван хьсан я. Бязи аялриз и кьайдаяр регъятдаказ чир жезва, муькуьбуруз и кар четин акъваззава. Куьне аялдиз гуьрметдин гафарин “суьгьурчивал” къалура.

Аялдиз авуна кланзавай крарин сер-

я. Бес ихътин гьаларикай жува-жув хуьдай са мумкинвални авачни?

Сифтени-сифте “кIвалин сир” кардик кутаз чалишмиш хуьхъ. Аялдиз масабуроз ахъай тавуна кланзавай крар чир хьана кланда. ЧIехибуру аялдин активилиз тIебии тушир манивилер арадал гьиз хьайитIа, адаз диде-бубадин патавай кьекъечIиз кичIе жеда. Адан кьиле ихътин фикирар жеда: эгер дагъдиз экъечIайтIа, зун анай гьикI хьайитIани аватда, эвчIайтIа, парталар къазунда ва икI мад. Гьавилий хьсан гуьгьуьлар аваз чIехибуру аялдиз азадвал гайила, адаз са декъикадин лезет патал вичин уьмуьр “къурхулувилик” кутаз клан жедач.

Эгер аял вичиз чин тийидай инсандихъ галаз регъятдаказ квекай хьайитIани рахазватIа, ида шагидвалзавайвал, ам ихтибарвал авай хизанда чIехи жезва. Гьа са вахтунда акини хуьн мумкин я хьи, аялдиз чIехибурухъни са гьихътин ятIани маса итижар хуьн мумкин тирди чизвач. Месела, диде-бубайриз чпин крарал машгъул жедай мумкинвал авач, вучиз лагъайтIа абур азад вири вахт аялдиз серфун патал чалишмиш жезва. Аламат жедай кар туш хьи, ихътин аялдиз маса инсанрихъ чпин гуьгьуьлрихъ галаз къан тийизвай игътияжар авайди чир жезвач.

Дишегълидин ихтияррикай

София **АЛИРЗАЕВА**,
ДГУ-дин филфакдин журналисти-
кадин отделенидин 3-курсуни студентка

“Дишегъли гьамиша ихтияррикайни азадвилекай атIанва” - ихътин келимаяр алай аямдин инсанрин сиверайни мукьвал-мукьвал ван жеда. И жуьредин фикиррихъ тарихдин делилар авани, тахъайтIа, абур кьилдин ксарин гиманар, зендер яни? Веревирдер ийин.

Гьеле Москвадин Русдин девирда, XIII-XIV асирра, куьлуь-шуьлуь бязи крар себб яз, итимди дишегъли кьирмаждив гатадай. Амма дишегълидиз рахун ва я кларасдин затIунивди жаза гудай ихтияр авачир. А девирдин кьайдайрал асаслу яз, са тIимил гатайда-лай куьлуьхъ дишегъли пак хъжедайди яз гьисабзавай. Акси дуьшуьшда ам айибрик акатда ва хизандин намус кवादарда. Кьенин аямдани инсанрин сивера авай “гатазватIа, пара кланзава” лугьудай келима гьа девирда пайда хьанвайди я.

Амма рикIелай алудна виже кьеведач, обществада дишегълидин гьалар, ихтиярар инал кьейднавай жуьредин бур тиртIани, гьеле XIII асирда дишегълийрин тереф мягкемдаказ хуьзвай къанунар кардик квай. Месела, руш гужуналди гьуьлуьз гун къадагъа тир. Эгер ихътин кар себб яз руша вичиз зиян гайитIа ва я вичи-вичин чандиз къаст авуртIа, адан бубадиз кIеви жаза гудай. Эгер итимди дишегъли намусдай ве-

гьейтIа, ахътин касдал чIехи жерме илитIавай.

Гьелбетда, им хьсан гьал я лугьуз жедач, вучиз лагъайтIа дишегъли ихтияррикай саки магърум тир, амма вичин психологический ва физический сагъламвиле жигьетдай къалабулух акатдай кар авачир. Чи йикъара и жуьреда тереф хуьнин гьалар буш хиялрив гьекъиз жеда.

Дишегълидин намусдин тереф хуьн ва асайишдаказ уьмуьр тухун патал са гьихътин ятIани ихтиярар тахъунин месэла гьамиша важиблу я.

Инал Шамил райондай тир са рушан килел атай дуьшуьш рикIел кхезва. Ихтилат агъайнавилелди, секин кьилихдалди тафаватлу, къадагъа крариз садрани рехъ тагай рушакай я. Ам ва адан диде хизандин кьили мукьвал-мукьвал гатазвай. Нубатдин ихътин са дуьшуьшди руш кьиниквал тагъана клан-шам къакъатна: бубади къадагъа авунвай тайин вахтунлай анжах вад декъикадин геж хтана лугьуз, ада руш вилини цIару жедалди гатана, пакун тIвалар хана.

Им чи республикада арадал атанвай агъзур дуьшуьшдикай анжах сад я. Гьайиф хьи, кье чун рушаривай чеб хатасузвиле яшаммиш жезва лагъана гьисс ийиз тежедай муракаб дуньяда яшаммиш жезва. Дишегълидин тереф хуьдай къанунар авач. Амуькзавайди, гьелбетда, ихътин месэлайрин патахъай кисна акъваз тавун я. Рахух, кхьихъ тIал алай месэладикай, куьмекдиз гьарая, жуван фикирар рикIе тамир.

- Селим халу, ваз исятда инай винелди хъфей машин акунани? - хабар къуна къуншидин гада Мутла Селимавай.

- Акуначе, - кыл хажна ада, - за кваллахзавай. - Иномарка...

Селима кыл агъузна хаж хыйдалди, црана Мутл, феи хъинди я машиндин гуьгъуниз. Абурун цийиз арадал атанвай магъле хуьруьн агъа кыле, машиндин рекин кьерех тирвал экля ханва. Магъледин тварни "Цийи магъле" я. Мутла физ-хквезвай са машинни ахъайдач, ам нин машин ятла, адан марка, нумраяр чир тавуна. Адаз хуьруьн машинрин нумраярни маркаяр хуралай чида. Маса гьукуматрин машинрин маркаярни, абурун арада авай тафават, кьетенвилер, шумуд балкандин къуват аватла...

Вири чида адаз. Анжах келурниз пайгар тушир ам. Селима адаз "Мутл" лугьудачир. Адаз ам Мутталиб тир жеди, Селима вач лагъайтла, чилизни фидай ам.

- Селим халу, - яру цай хъиз хъана хуькверни, хтана Мутл чукурриз-чукурриз. - Суна бадедин рактаралла а машин. Ваз ша лугъуз ракуррайди я зун Суна бадеди. Адан гада Тагьир хтана лугъуз-ва вирида, гъа машинни гьаданди ялда.

"Ятла хтана ман квахъай зи дуст 30 йисалай", - лагъана рикляй Селима. Квахъна квахънавачир ам, Питерда авайди ва са чехи фирмада хъсан къуллугъдал алайди малум тир. Армиядиз феидалай къуллугъ хтанвачир хуьруьз. Адакай ихтилат кватайла, бязибур ам вичин бубадин хъйляй хтанач, бязибур ам урус папа ахъай хъйизвач лугьудай. Сунаханумаз Тагьиралай гьейри са рушни авай. Ам Бакудиз гъуь-

Сейфудин ШАГЪПАЗОВ

Дагълар рахана ...

(Гъикая)

лугъ тухванвай. Квал-югъ хъана, гъана уьмуьр кыле тухузвай. Ам сифтедай вичин итими галаз дидедал кыл члугъаз хкведай. Эхиримжи вахтара гьаданни хтун-хъфин амачир. Абурун Сунаханума кылел буба алачиз чехи авунай. Къе вичи лугьудайвал, аваз-аваз "авач" хъанвай ам. Амма Тагьиралай дидедин тварунихъ пул хкведай йиса къвед-пудра почтадиз. А пул ада, Селима хъ галаз меслятна, вичин квал тукьур хъйиз харж ийидай. Къавал ракъ члугуна, гъамам тукьурна, ракъ-дактар цийи хъувуна...

- Ша лугъузватла, къведа ман, дуст кас Мутталиб, - лагъана, гъиле авай нажахни къацал эхцигна, квалчин хъана Селим.

- Зунни къведа вахъ галаз.

Аквадай гъаларай, Мутлавай тухдалди килигиз хъанвачир машиндиз, я тахъайтла, машиндин къене пад акунан кланзавай, пака школада ана авай аламатирай лугьудайвал.

- Ваз а машиндин къмет чизвани, Селим халу?

- Ваъ.

- Вад миллион.

Мутла дуьз лугъузвайди чизвай Селимаз, адаз вири машинрин къметарни чидай.

Селим къведалди, Тагьир рактарал акъвазнавай. 30 йисуз чеб чпиз такунвай дустар къужахра гъатна, ахъай хъувуна, сад-садаз килигна, мад къужахра гъат хъувуна.

Агдадай виниз вичин дустунин буйдиз дикъет гайи Тагьира, "яда, вун михъиз рехи хъанва хъи" лагъана, дустунин кылидиз килигна.

- Вун хъиз шегьерда авайтла, мумкин тир зунни рехи тахъун.

Дугьриданни, Селимаз килигайла, Тагьир же-гъил акъвазай. Адан хъуьтуьл гъил къурла, Селимаз аялдин гъил къурди хъиз хъанай.

- Гъан, гъик акунан ваз хуьр? - хабар къуна, ихтилат квелай гатлундатла лугъуз, са герен акъваз хъайи Селима дустунивай.

- Заз чидай хуьр яз амач, дегишвилер пара хъанва. Гъаятрихъ ихътин цлар, жугъяр галайди тушир, сад-къе къавал сахси алайди тир, гила саки виридан къаварал ракъ члугуна, ихътин чехи варар... Цару дагъ цару яз ама, са клусни дегиш хъанвач, килигна ам, гад акъатна, зул алукънавай-тлани, цлурун тавур маргъалар акъвазай дагъдиз.

- Я балаяр, хъша кваллиз, ихтилатар квалле ая, - шад тир Сунаханум диде, адаз дуьнья вичин гъиле гъат хъувур хъиз авай. Ада вичин хуругандин гине аваз гъайи ширинлухар машиндал кватл хъанвай аялриз пайна.

Къвез-хъфизвай хуьруьнвиар, къуни-къуншияр, мукъва-кылияр. Абуру сифте Тагьир къужахламишзавай, ахпа - Сунаханум. Вирида гузвай суаларни Тагьираз гъа са жуьрединбур тир: квалла-

хар, юлдаш, аялар... Ада вичини хабарар къазвай. Вичи тварар къурбурукай бязибур амач лагъайла, адан чиник серинвал акатзавай. Вири рикелни алама адан, рахадайлани, икъван йисара пата хъанатлани, са урус гафни кутан тийиз, михъиз рахазва ам.

- Я жемятар, дидедиз кафан гъиз феи Малла Нисредин хтанвалда! Тагьираз и гафар лагъай кас къедел аламаз, ам вичин халу Мегъти тирди чир хъана.

- Я чан халудин, чун гъар жуьмьдиз "Жди меня-диз" килигдай къван, вун аквадатла лугъуз, аман атлана. Халу ви риклиз кый, - лагъана, вичин северен тапац хътин гъил Тагьирал яргъи авуна, чапла гъилив ам вичин хурув агудна.

- Вах, гъваш суфрадал талукъ затлар.

- Чай гъизва ваз Мегъри суса, - жаваб гана Сунаханума.

- Чай вунани, Лейлидини, Мегъридини, - лагъана ада, звер гайи спелар виликна, вичин къари Лейли, Селиман юлдаш Мегъри ва мукъуь дишегълияр галай патахъ, айвандин а кылидиз килигна. Абурун гъардан гъиле са кар авай, хуьрекар гъазурунин къай-гъуда авай абур. Кваллиз атайбурун вилик суфрадал чай-фу гъизвай.

Кваллиз виликан председатель, къунши Къудратан руш, гилан кавхадин лаб, са гаф лезги, къве гаф урусбур кутаз рахадай Телли атайдалай къуллугъ Тагьирани бейнида вичиз рактарал аламаз дустуни гайи суалдин жаваб давам хъхъана. Гъвечибур чехи хъанвай, къуьзубур амачир, бязи инсанарни дегиш хъанвай, хайи квалени цийивилер авай. Амма гъа Цару дагъ хъиз дегиш тахъанвай ериярни амай: дидедин мукъуьббат, дустунин вафалувал, халудин кланвал...

- Аааа, акл ятла, ваз шаз Каплан къейидакайни хабар гана ман Зейнаба. Ада Тагьирани дах тир Къафланаз Каплан лугъудай.

Тагьира ван тахъайдай къуна. "Ам гъавилей я къван хуьруьз хтайди", и сирдайнни вичин кыл акъатдай къуна Мегътиди.

Тагьира дидедиз телефон гъанвай. Ада телефон, къватидай акудна, тартибдик кутазвай.

- За адакай вучзава, завай ам ишлемишиз же-дани? - лугъузвай Сунаханума.

- Диде, ма рахух, - телефон авай гъил яргъи авуна Тагьира дидедал.

- Нив рахада?

- Зи юлдашдив, ви хтулрив, ви птулдив.

- Я чан хва, заз абурув рахадай члал чизвани, беябур хъана.

И арада телефондай:

- Саламалек, диде чан! Вун гъик ава, ви кыливи ви хва ахтакънани? Шехьмир, я диде, шад хъана кланзавай чкадал вун куьз шеда? Рахух, я диде, чаз лезги члал чизва. Ада Сунаханумаз, чпин квалле авайбур са-сад къалуриз, вуьжар ятла лагъана.

Яргъияр ийиз хъанач Сунаханумавай. Адан вилерилей, чанда авай ажугъар, тукьуьлвилер квахъна, шадвиллин, бахтлувиллин, разивиллин накъвар физвай.

- Тагир хкведайла, адахъ галаз хъша вунни, диде, чи патав, - лагъана Людмилади.

- Им вуч аламант я, ятлани агъанвач зун зи япарихъни вилерихъ. Бес ви юлдаш урус я лугъудачирни? - мягътел я Мегъти.

- Эхъ, Людмила миллетдал гъалтайла урус я, дидени, бубани - къведни урусар я адан. Ам Самурда хана, ана чехи хъана, школадани гъана клелна.

Абуру Самурдай Ленинграддин областдиз куьч хъхъана. Чун, институтда клелдайла, таниш хъанай. Ада сифтедай зазни вичикай вири хабарар ганачир, амма зун лезги тирди чизвай адаз.

Тагьира вичиз Людмиладиз лезги члал чизвай-ди гъик чир хъанайтла ахъайна.

- Чи общежитие институтдивай са акъван яргъак квачир. Зунни Людмила тарсарилей гуьгъуьниз санал квалачи-квалачи паркунай тлуз хкведай. Садр паркуниз агакъайла, къуллукъай заз сада зверна. Килигайтла, чи курсуна авай Андрей. "Вав рахаз клан я", - лагъана ада заз. Чун кьерехдихъ фена, Людмила гъа алай чкадал акъваз хъана. Заз Андреян вил Люддадал алай-ди чизвай. Адан гъерекатрай за фадлай кватанвай, адаз зи рахунрикай, амалрикай хуш авачирди. Ада ихтилат куднамазди Людмиладай гъарай акъатна, лезгидалди: "Тагир, къуллукъай къвезва". Зун элкъвейтла, сад къуллукъай, гъуд хажна, зун ягъиз гъазур хъанва. Амма ам ахтакънач. Чукурна, Люддани атана, ада чилел экля хъанвайдан хурал са къуьл гъалчна, "къвез вуч кланзавайди я?", - гъарайна ада. И арада заз акл хъана хъи, ам заз Аллагда зун хуьн патал ракурнавай малаик я! Вичин юлдаш чилел экля хъанвайди акунан катая Андрея яргъалай Люддадиз "кламай, куьн хъинбурукай а чулавуру ягъанатар ийиз гадарзава, куьн гъавурда акъвазач", - лагъана.

- Куьн итимар тиртла, са касдал къвед къведа-чир, ам тек туш, зун кваз къунач куьне, мад ихътин кар тикрар хъхъайтла, за куьн куь дидейриз чир хъжен тийидайвал ийида, - тагъимарна Людмилади.

- Хъша, Тагир, а небетрин кыл къамир, - лагъана Люддади мад лезги члалал. Чпиз таниш тушир сад вич алай чкадал къах хъанвай, мукъуьди - чилелай къарагъзавачир.

- Жуван куьмекчи къарагъар хъия, - гъарайна руша Андреяз. Вич, Тагьирани гъилни къуна, реке гъат хъувуна.

И ихтилат ада вичин тариф авун патал ваъ, вичи гъанвай свас гъакланди туширди къалурун патал авурди тир.

- Виклегъ хтул халудиз ухшар жеда, - гъевеслу хъана Мегъти. - Яда, Селим, а ви тилифунда "Айишатар" макъам авани? - давамарна ада. - Заз са мурад авайди тир: хтулдин мехъерал а макъамдал къуьлун.

За къе ийида а къуьл, ягъа са "Айишатар", - лагъана ада, Сунаханум, гъил къуна, къуьлиз акъудна.

- Селим, - лагъана Тагьира са герен кисайдалай гуьгъуьниз, - ваз хуьре кваллахни авач, аяларни вуна звеленишнавар, вун Питердиз хъша, вазни, юлдашдинни кваллахари тукьуьрда за чи фирмада, яшамиз жедай чкани жагъурда, иранбубадин къве кваллин секция ичли я. Дидени хутахиз кланзава заз, ам члалал атайтла.

- Яда, зунни хквен, са чан кумай, квал-югъ авай къарини аху халудиз, зи къаридихъ гъал амач, ам вичин гададин патав гумукърай. Спелар хажна, "хе, хе" авуна Мегътиди. Чилел алай квалдал ярх хъана вилер агалнавайтлани, гадайри ийизвай ихтилатрихъ яб акалзавай ада.

Халуди авурди зарафат тиртлани, Тагьираз пис хъанай. Адан рикел вичин бубади авур кар хтана. Тагьирани - пуд, Зейнабан са йис тирла, абурун буба, къазанмишда лагъана, патал фенай. Вичихъ галаз феи хуьруьнвиар хтайла, са ченгдин цен къуна, хтаначир ам. Вичин къве аялни галаз бубадин кваллиз хъфенай Сунаханум. Геж, къуд йисалай хтанай ам, хуьруьнвиари лугъузвайвал, бегъем шалварни ала-чиз, ченгиди квалляй чукурайла. Сунаханума веледар бубаяр авайбурулайни хъсандиз хъеней. Хеб-мални кутунай ада, колхоздани кваллахнай дояркавиле.

"Ам Сунаханум хъанач хъи, вавай Питердиз тухуз хъайтла", - лугъузвай вичи-вичиз Сунахануман хесет чизвай Мегътиди. "Къазанмишна" къуд йисалай хтайла, парабур ракурнавай Къафлана Сунахануман патав, тукьуьн хъйин лугъуз. "Квахъ хъувурай гъа вич авай жегъеннедиз", - лагъанай ада. Эхир Мегътидиз минет-сайват авунай Къафлана. Стха вах члалал гъиз атайла, Сунаханума, ада хъиз, зарафат кваз лагъанай: "Я стха, ваз са дишегъли са итимдиз къве сеферда гъуьлуьз физ гъина акурди я?"

"Жезвайди я, авайди я", - жаваб ганай Мегътиди. "Масанра, къазанмишунар ийиз феи чкайра ава жеди, чи хуьре хъана лагъана ван хъанач заз", - жаваб хганай Сунаханума.

Экв малум жезвай вахтунда Тагьир дивандал суьт хъана, та кваллин къенез рагъ аватдалди. Ахпа ада машинда аваз хуьрелай са чарх яна, къваллав Мутлани ацукъна. Нисинрихъ ам Селиман кваллиз илифна.

Гуьгъуьнин юкъуз абур, балкандал гъебеярни эцигна, дагъдиз хаж хъана. Гъелбетда, абурухъ, балкандин кылини къуна, куьмекчи Мутлани галай. Хуьруьн вилик квай никлерай винелди фена абур. Виликдай магъсулар цазвай никлер алайди гъал тушир. Марфари, селлери хуьлер атлана, чин ала-мачир. Мутла балкан мукъаятвилелди тухузвай.

- Чна и никлерай харар гъикъван кватлнай, Селим! - Тагьир дустунихъ элкъвена.

- Гъайиф а вахтар.

- Вахтарни гъайиф, никлерни.

Ихтилатар ийиз-ийиз, Гъевейи тлулал агакъна абур. И тлулалай къуд пад акъвазай. Инал са герен-да ялни яна, Къветрен булахдай са хупл ядни хъвана, абуру рехъ давамарна. Баябан тир чуьллер, яргъай хиперен са клеретни маларин гъевечи нехир акъвазай. Фидайла гъалтзавай виликан хиперин бейрирай вергерин маканар хъанвай. "Чи бубайри, девлетар арадал гъиз, зегметар члугур дагълар, куьн веледри сефиларна хъи!", - лугъузвай рикляй Селима. Мукъвал-мукъвал акъвазиз, къеневайди винел акъуд тийиз, кыл галтадзавай Тагьирани.

Югъ нисини хъана, агакъна рекевайбур чпи къетл авур чкадал - жив авай дагъдин ценерив гвай Абесан кундихъ. Ани кланел алай Айишадин булахдал ацукъна абур. Мутла, галтам яна, балкан ахъайна, булахдин квилел суфра экляна. Инал дустари алай девирдикай, алабай вахтарикай хейлин ихтилатар авуна. Школа кутъгъайлани, абур инал атанай. Гъа ва-къиани абуру рикел хканай. Питердиз хутахдай къве къаб ядни ацлурна Тагьира Айишадин булахдал.

- Хайи дагъларни ваз ахуна. Мичи жедалди хуьруьз ахтакъдайвал реке гъат хъйин, - лагъана, Селим дустуниз килигна.

- Селим, - лагъана Тагьира, - накъ лагъай ихтилат рикел аламанни? Са фикр ая.

"Фими-и-р!" - ван гъатна адан кыле. Квалчел акъвазнавай Селим виняй агъуз аватна, къве гъил-лив кыл къуна, сифте цукал ацукъна. Адаз дагълар рахай хъиз хъана. Амма сес назикди тир. Дидедин сес? Къейибур рахадани? Сунахануман сес? Амни яргъак ква, хуьре. Рахай касни, гъелбетда, авачир. Ам адан риклин гъарай тир!

Къагъар атана Селимаз. Ярх хъана ам цлурал, чин кланикна, гъилерни ахъайна. На лугъуди, къве гъилливи къуна, темен гъузвай ада хайи чилиз.

Пакадин юкъуз Тагьир хъфиз квалчин хъана, дидединни сагърай лагъана, ам Селиман квилев хтана. Са зур сятда кунчедал ихтилатар авурдалай къуллукъ ам, дустуниз гъил хъияна, машинда ахцукъна. Машин чкадилей юзана, къвалан гуьзгуь ахъазмай.

- Тагьир, вуна са фикр ая, - хълагъна Селима дустуниз.

Тагьир хъфена дуьм-дуьз цлуд югъ алатнавай. Селиман телефондиз зенг атана. Экрандал "Тагьир" акъатна.

- Селим, за са фикр авуна, - Тагьирани сес виклегдай акъатна. - Фирмадихъ галаз гъахъ-гъисаб хъувуна, кваллини гададиз туна, чун Дербентдиз хквезва-зунни, пабни, руш. Вуна лагъайвал, - хуьруьз, дидедиз мукъвал...

ЧУБАРУКАР

Аялриз кѳела!

ГЪУЪРМЕТЛУ ДУСТАР!

Ингье чун гатфарин лап гувзел вахтуна гьатнава. Таму-тара булвилелди неш ахъайнава, чуъллера цуькверин халичаяр хрзва! Нуькѳер, ничхирар чпин кьетѳен кьайгъуйрик ква.

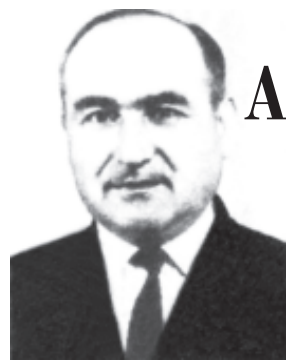
Инсанрихъни тѳимил кьайгъуяр авач. Мектебра аялри эхиримѳси четвѳертъ акьалтѳариз зегьмет чѳугвазва. Лап хъсандиз кѳелун, чирвилер кьачун, ватандиз, халкъдиз вафалу хъун кьилин везифа тирди рикѳелай алудзавач.

Вилик маѳни гувзел вахт - Майдин суварар ква. Зегьметдинни гатфарин, Чѳехи Гьалибвѳилин суварриз чун гиламаз гьазур я. Чѳехи бубайриз, бадейриз, ветеранриз, аскерриз и суварар виридалайни вилик тебрикун лазим я.

Майдин вацра чаз Чѳехи Сулейман бубадин шииратдин суварни кьезва. Бес адан чѳаларал гьикѳи гьейранвалдач!

Майдин 19-даз пионеррин югъни я. Аялрин ахътин тешиклатди чун агудзава, чи низамни ахлакь вини дережада твазва.

Майдин эхирра чи Ватандин сергьятар хуьзвайбурун югъни кьезва. Къуй чилерал ислягьвал, мублагьвал хъурай. Бахтлу хъурай дуньядин вири аялар!..

Ибрагьим Агьмедован - 100 йис Аялрин дуст, муаллим...

Ибрагьим АГЪМЕДОВ вичин вири уьмуьрда муаллимвал ва мухбирвал авур авторрикай сад я. Ада аялар патал гьикаяяр, кьаравилияр, шиирарни махар кьхиз хъана.

Чи гьиле адан "Сефералидин месэляр" (1979) ва "Кѳеви дустар" (1990) тѳварар алай ктабар ама. Автордин гьар са эсердихъ кѳелзавайбуруз дерин чирвилер ва михъи ахлакьдин тербия гунин метлеб ава. Абурун чѳал кьетѳенди, художественный такьатралди, рангламишдай гафаралди девлетлу я.

Ибрагьим Агьмедов Мегьарамдхуьруьн райондин Вини Ярагьрин хуьре дидедиз хъана. Дербентдин педучилище акьалтѳарна, 1939-йисуз Яру Армиядин жергейриз эвер гана. Ватандин Чѳехи дяведа сѳите йикъарилай иштиракна. Гьа вахтарилай художественный эсерарни кьхизвай. Писателдин бязи эсерар Европадин халкъарин чѳалариз таржума авунва.

Ада гзаф терефрин алакьунар авай чѳехи хизанни арадал гъана. Агьмедоврин векилар чи уьлкведин, СНГ-дин, Европадин хейлин пѳѳлера яшамш жезва, илим, культура, асайиш, яшайиш виликди тухуз, зегьмет чѳугвазва.

Писатель, вирибуруз гьакьван истеклу хъайи муаллим ва мухбир 2007-йисуз рагьметдиз фена, Мегьарамдхуьре фаракьатнава. Вич чи патав гумачтѳани, адан ирс несилри хуьзва.

Агьадихъ чна "Кѳеви дустар" (Махачкьала, Дагучпедгиз, 1990-йис) ктабдай кьачунвай кьве эсер гузва.

Ибрагьим АГЪМЕДОВ

Яшамшрай ислягьвал

Хуьтуьн сѳите йикъар тир. Гьелелиг живер кьванвачир. Гьаваяр тѳимил чимизмай. Ракъини цавун аршда, циферик акатиз-кхатиз, сирнавзавай.

Гьасан, хьракай хтанвай дидедавай са кѳар чими фуни са кѳал ниси кьачуна, гьаятдиз фена. Ада, тутун тарцин кланик скамейкадал ацукьна, гзаф иштягъ аваз таза фуни ниси незвай.

Адан фикир, тарцин кланик хилел ацукьна, чивчивар ийизвай, туьтуьна чѳулав галстук авай, рехи валчагъ алай нуькѳере вичел желбзавай.

- Адаз гишинзава жеѳи, белки, вичиз са клус фу це лугьузватла? - фикирна Гьасана. Ада са клус фу атлана, скамейкадал эцигна, вич яргъалай килигиз акьвазна.

Гьасан кьарагъайвалди, нуькѳере таѳиз скамейкадал лув гана. Ада фан клусуниз клуф яна, клус чилел аватна. И арада са маса нуькѳерез хабар хъана, инал хкадарна, сѳитегъан нуькѳерез жагъанвай шей кьакьудиз алахъна. Пуд лагъай нуькѳни пайда хъана. Гила кьве нуькѳни сад лагъайдахъ калтгъзавай. Ахпа нуькѳер тамам луж хъана. Гьасаназ акуна хъи, маѳ ина хъайиди масад я. Абуру сада-садаз кѳевиз клуфар язавай. Тѳар хъайибурай гьараяр акъатзавай.

- Им халис дяве я хъи, - лагъана Гьасана. Адавай санал акьвазиз хъанач: - Терг хъурай дяве, куьз герек я куклунар, куьс-куьс? Яшамшрай ислягьвал! - гьарайна ада, гьилер юзурна.

Нуькѳер вири катна. Абуру кѳвалерихъ галай багъда авай тарара ацукьна. Таѳиз хтана, кланик квай кѳвалай са гъала авай кьуьлуьн тварар кьачуна, тухвана, Гьасана нуькѳериз кѳвахна.

- Ма, маѳ куьн кикѳимир, гила квез виридаз бес жеѳа, неъ тух жеѳалди! - лагъана Гьасана.

Нуькѳер элкьвена хтана. Абуру тварриз вирида сад хъиз клуф язавай. Анжах чилел аламай туькди гьа и мукьвал алатай кьушарин дяве рикѳел хкизвай...

Керекулни кьуьгъуьр

Тамуз ракъини нур гузвай. Гар, тарарин хилерал зулун маняр ягъиз, эчѳя жезвай. Хъипи пешер, цавай лув гуз, тарарин кланерик аватзавай.

Керекулди, мегъуьн тарцин клуькни-куькѳа ацукьна, вичин жуьреда эвер-гъарай ийизвай. Ам садлагъана акьваз хъана. Адаз, далудал пар алаз, тамун жигьирдай тѳуз физвай кьуьгъуьр акуна.

- Вун, ични клулал алаз, гьиниз физва, кьуьгъуьр стха? - гъарайна керекулди.

- Сѳите салам гана, ахпа хабар кьадай затѳ я, - жаваб гана кьуьгъуьрди.

- Багъишламиша, кьуьгъуьр стха, салам за ваз кьведай сеферда гуда.

- Акл хъайила, за ваз жавабни гьа чѳавуз гуда.

- Са гъвечѳи акьваз, за ваз цѳийи хабарар ахъайда.

- Заз мажал авач, лагъ гьерекатна, куьрелди.

Рахана керекул, рахана керекул, вичиз акур-такур, ван хъайи-тахъай - вири хабарар ахъайна, рикѳин сирер ачухна.

- Бесрай ви лагълагъар, заз геж жезва, зун хъѳида, - лагъана кьуьгъуьрди.

- Са гъвечѳи хъайитѳани акьваз хъия, дуст кас! За ваз вири хабарар ахъайна, рикѳин сирер лагъана. Амма вун, сиве яд кьурди хъиз, кисна акьвазнава. Гила хъайитѳани вуна заз жуван сирер ачуха!

- Ви рикѳин сир хуьз тежезвай вавай зи рикѳин сир хуьз жеѳайди яни? За ваз лугъудай гьич са гафни авач, лагълагъчи, - лагъана, кьуьгъуьрди вичин рехъ давамарна.

Гзаф гъарайна керекулди, гзаф гъарайна, амма кьуьгъуьрди адаз ябни гун хъуьвнач.

Назѳа ЮРКЪУЛИЕВА

Ктаб кьунва

Ктаб кьунва кье за гьиле Лезги халкъдин шаирдин, Цилингар тир адан бине, Шииратдин магьирдин. Кьунва кье за ктаб гьиле, Шиирар кѳел хъийизва. Аквазва заз гьар са цѳарцѳе Илгъамдин цѳун михъивал! Кье за кьунва ктаб гьиле, Тарихдиз вил вегъезва. Къаст гьатнавай адан кьиле, Зулумкарвал негъзавай. За кье кьунва ктаб гьиле, Ядигар хъиз амазмай. Чи аямдиз я ам чешне, Уьмуьрдин чад аквазвай. Гьиле кьунва кье за ктаб Игит халкъдин шаирдин. Чандиз хъайи гзаф азаб, Месе гъатай, есир хъиз. Кесибрихъ рикѳ агатай, Дустарикай кьакъатай. Муьгъуьббатдин цѳу кайи, Диндин рекье чан гайи, Бажарагъвал чѳехи тир, Акьул-камал дерин тир, Етим Эмин са дагъ я, Нур гузавай чирагъ я...

Хатрутдин тар

Салан юкьвал хатрутдин тар, Акѳурнай зи бубади. Вичин гьилив илигнавай А тар чаз лап багъа тир. Чѳехи хъанвай хатрутдин тар, Бегьерарни гьизавай. Алуькьайла гатун вахтар, Гьа тарцик чун физавай. Яргъаравай мукьвабурни

Кватѳи жезвай и береда. Шихин патар кьадаибурни Акьваздай тир жергеда. Ацѳурдай тир еке курар, Ведрейрални клуьк жеѳай. Пагъ, неѳай хъи а хатруттар, Метерни бул ргадай. Са сеферда ацукьайла Чун хатрут тарцин кланик, - "Хатрутдин тар - гьуцарин тар", - Лугъуз хъана бубади. Хатруттар неъ, начагъ жеѳач, Хатрут чандин дарман я. Хатрутдин тар цун инсандиз, Лап са чѳехи суваб я.

Чѳехибурни амачирла, Гьа тарцик чун ѳидай тир. Рикѳел хкиз бахтлу йикъар, Вири санал жеѳай тир. Амма са кьуз заз ван хъана Амач лугъуз хатрут тар. Ярхарналда, гару яна, Бубад гьилин ядигар.

Маѳ хквезва гатун йикъар, Хатрут йикъар алуькьада. Бубадин тар - хатрутдин тар, Вун яргъара амукьна...

* * *

Ислягьвал бахт - хазина, Чи геележе я...

Дяве авун хаинвал, Дуньяд эхир я. Сад хуьхъ, халкъар, Шадвал ая, Гьуьрметлу хуьхъ куьн! Гьар са уьлкве абад ая. Регьимлу хуьхъ куьн. Ватан хуьда лагъайбуруз, Чеб гурбатдай тахтабуруз Икрам ая, чан алайбур! Икрам ая, чан алайбур!

Аскер БЕГОВ, 8"а" кл. ученик

Чѳехи буба ширин я

Гъвечѳи чѳавалай зун чѳехи бубади вичел рикѳи алаз вердишарна: гьар кѳвалахдилай хтайла, ада зи кьилелай кап алтаддай, зи тарифардай. Зазни а кар хуш тир. Тарифри дамах кутур за жуьв ирид лагъай цаваара авайди хъиз гьисабдай. Кьилинди, за бубади хкизвай ширинлухрал кьимет эцигдай. Пагъ! Хвешивилин лувари хкажнавай берейра вахтунин чарх за элкьуьрзавайди хъиз тир.

Чѳехи бубади гайи эхиримѳи ширин пишкеш за гьеле тѳуьнвачир. Авайвал лагъайтѳа, зи вил гьуьгуьннин савкъатдал алай. Амни зав пака агакьнач: чѳехи бубадикай хабар кьурла, дахди ам азарханада ава лагъанай.

Кье гьаѳтедѳилай дахди чѳехи буба кѳвализ хкана. И сеферда за ширин пишкеш ваъ, чѳехи буба вич вилив хуьзвай. А кардихъни сир авай: эхиримѳи сеферда ада гайи пишкеш за тунвай, тѳуьнвачир.

Чѳехи буба кѳвализ хтайла, за адан вилик чукурна. Гьакьван хвешѳи хъанвай за! Ада зун кьужахда кьуна, зи пелез темен гана, гьамиша хъиз, кьилелай кап алтадна. Чилел эцигайла, за адаз тѳуьн тавуна тунвай ширин пишкеш гана.

- Я чан хва, ваз ширин затѳар кландайди я. Вучиз гилани тѳуьнвач? - хабар кьунавай завай чѳехи бубади.

- Адалай заз вун ширин я! - жаваб ганай за адаз, са тѳимил кьван регъуь тиртѳани.

Цѳийи Фригъ

Райсудин НАБИЕВ

Чубарук

Чубарук, вун са кьуш я зи рикѳи алай, Гьурбатрайни шад хабарар гьизвай чаз. Чархар ягъиз дагъдин кьакьан кьилелай, Дерин сирер са гьамбарар гьизвай чаз.

Саламат яз хуьзва ви мугъ чи кьавук, Гьич са завал чна адав агуддач. Маѳ ничхирар галаз хъша, чубарук, Са жуьрени азѳат ваз кьалурдач.

Ви цѳакулар гьарма сад са кьизил я, Якъутди хъиз нурур гузвай чуьллериз. Лувар зирек, беѳен гьакьван кьезил я, Зарб катдайла, аквадач вун вилериз...

Шикѳида рангар экъуьра

Зенд

“Хер алай” хел

21-апрелдиз РФ-дин Президент В.Путина Федеральный Собранидиз ракъурай Чарче къалурнавай месэлар гзафбуру гъахълудаказ важиблур, чарсузбуру яз гьисабзава. Абуру гьалунин серенжемарни Гьукуматдал тапшурмишнава. Чарче кар алай хейлин хилериз фикир ганва, гъа жергедай яз газдин месэладизни. Кьилди къачуртла, уьлкведин регьберди чилин участокрал къван газ тухунин къвалахар пулсуздаказ кьилиз акьудун герек тирди лагъанва.

Президентди алаатай йисан эхирда Россияда инсанар яшамаш жезвай ерийрин 90 процент 2025-йисалди газдалди таъминарун хиве къунай. Бязи чешмейри къейдзавайвал, алай вахтунда газдалди таъминарнай дережа 71,1 процентдиз барабар я. “Газпромдин” кьил А.Миллеран гафаралди, 2030-йисуз уьлкве тамвилелди газдалди таъмин жеда.

Хуьрерал чан хкана кланда лугьунин, анрай гзаф къадар жегил инсанар масанриз куьн хьунин месэлайрикайни мукьвал-мукьвал къалабулудалди рахазва. Жемияни, вилик-кьилик квайбурни. Лугьун хьи, ибуру гзаф вахтара гьак “рахазва, къайгьу чулгъазва” лугьудай гафар яз амуькьзава. Ихътин ерийрин къулайвилер газдалди таъмин хьунилайни гзаф аслу я. Президентдин Чарче къейднавай “газдин месэлади” хуьрунвийриз екез куьмекда.

“Газдин турбаяр тухванвай хуьрера яшамаш жезвай хизанар Россияда тлимил авач. Амма малум тушир себебралди абурун къвалер газдихъ галкьурнава. Турба тухванва, ана газни ава, амма къвалин майиштар газ авач”, - къейдна уьлкведин регьберди.

Малум тирвал, газдин турбаяр тухванвай хуьрера къвалин майиштар а турбадихъ галкьурунин карда агъалияр чкайрал квеверани киклара гъатзава. Гъа-къикъатдани, им “хер алай” хел я.

Гъа са вахтунда бязи дагьлук хуьрера, тебии газ гьич ахварайни такунвай чкайра, газдин “проектар” гъазурзавайди я лугьуз, хуш гафарин чалахъ жедай дьезе-на агъалийривай алаатай йисара чкадин “агъайри” чпин тлем акакъдай жуьреда такьатар къватлай дьушьюшарни малум я.

Сир туш, гъатта тебии газни, хуьрун майиштардал машгьул жедай бязи мумкинвилерни авай чкайра инсанар тлимил жезва. Бес газ, аялрин бахча, мектебдин бегьем дарамат, спортзал, гъатта футбол къугьвадай майданни авачир, медицинадин рекъай бегьем куьмек агакъзавачир, улакьар гьалдай рекьер эсиллагъ къайдадик квачир, гьак чуйллерикайни магьрум хъхъанвай чкада агъалийрин къадар артух хъана кланзавани? Ихътин чкайрин “цивилизациядин” рехъ масанрихъ алатнава жеди.

Республикада, 21-асирдинди я лагъана, са кардалдини субут ийиз тежедай хуьрер авачиз туш. Хъсан гележегдикай фикрзавай несилри ихътин шартлариз дурум гуда лугьун намумкин кар я. Гъавилей чи хуьрера, иллаки дагьлукбура, агъалийрин сан йисалай-суз тлимил жезва. Ихътин гьалари бязи хуьрер мукьвал девирда тамамдиз ичибуруз элкъуьрунал гьада. Са делил гьин: 2010-йисуз Докъузпарадин Къалажух хуьрун юкъван мектебда 304 аялди чирвилер къачузвай. Исъятда ана 215 аялди кьелзава. Цуд-цусад йисан девир фикирдиз къачуртла, им гъвечли рекьем туш. Бязи чкайра идалайни бешбетер гьалар ава.

Чи ватанэгьлияр - гьар сана

Музыкадин магьбир устад

Кьунвай пешеда, кеспиди магьбирвилелди, бажарагьлувилелди алакьунар къалурзавай, а алакьунри агалкьунрин гурарай вини дережайризни хкажзавай ватанэгьлияр-устадар чахъ тлимил авач. Тебии кар я, вирибурукай чаз са артух хабарни жезвач, амма эхиримжи вахтара интернетдин жуьреба-жуьре чешмейра чал чпин тиварар дамадиди къаз жедай ксарикай хъсан малуматар гьалтзава. Вичикай ихтилат фидай **Камилла Мурадовна ЭЮБОВАНИ** алакьунар авай жегил, еке пешекарвилелди скрипка ядай машгьур музыкант, мандидар, оркестрдин артистка, скрипка ягиз чирунин рекъай муаллим я. 2000-йисуз ада пешедин рекъай Грециядин меркезда кьиле фейи международный конкурсда гъалибвал къачуна. Им вини дережадин агалкьунрикай я.

Камилла Эюбова 1988-йисуз Махачкъалада яратмишзавай-бурун хизанда дидедиз хъана. Адан диде Эмма Эюбова пешекар скрипкача я, буба Мурад Акаев - художник. Вад йисан яшда авайла, Камиллади Калининграддин Р.М. Глиэран тиварцихъ галай аялрин музыкадин мектебдиз камар къачуна.

1996-2006-йисара ада тежрибалу муаллим Татьяна Колчановадин регьбервилек кваз Москва шегьердин музыкадин центральный мектебда чирвилерни вердишвилер къачуна. Бажарагъ авай жегилди и йисара мектебрин хейлин концертра, гъа жергедай яз Рагьманинован тиварцихъ галай Москвадин консерваториядин концертрин залдин, Россиядин гьукуматдин академический чехи театрдин Бетховенан залдин сегьнейра вичин алакьунар къалурна.

2011-йисуз П.И.Чайковскийдин тиварцихъ галай Москвадин кон-

серватория агалкьунралди куьтягна. Ина кьелай йисарани ада шегьердин машгьур сегьнейра, концертрин залра иштиракна. Лезги музыкантдин яратмишунрал рикл алайбуру, адан алакьунриз хъсан кьимет гузайбуру маса уьлквейрани гзаф ава. 2012-йисалай эгечина, К.Эюбовади дуньядин хейлин уьлквейра (Латвия, Франция, Испания, Греция, Австрия) концертар гузва. 2013-2014-йисара ада Москвада “Аурео Ювентус” оркестрдин концертмейстервиле, 2014-2017-йисара Москвада кардик квай цийи операдин театрда скрипкачиле къвалахна.

Бажарагьлу устадди скрипкада язавай макьамрин жуьреба-жуьревал гегьенлди я: ада 17 асирдин макьамрални чан хкизва, чи йикъаринбуруни тамамарзава.

2019-йисуз, машгьур кьве композитордин - И.Брамсан ва С.Франкан - яратмишунриз бахшна, К.Эюбовади фортепиано язавай устад А.Паклинадихъ галаз Москвада “Муьгьуббатдин тарих” лишандик кваз кьиле тухвай концерт яб акалайбуру лап хушдиз къабулна.

Къуй чи ватанэгьлидихъ музыкадин рекье мадни зурба агалкьунар хуьрай!

Квез чидани?

Нацларин кац

Шикилдай аквавай ажайиб гъайван кацерин килфетдик акатзавай нацларин (къамишлукхра жедай) кац я. Адаз уьлендин машахни лугьузва. Винел патан акунрай ам гзафни-гзаф адет-

дин къвалин кациз ва йиртижи машахдиз ухшар я. Кьези-цларуз гьалтзавай гъайван тирвилей ам Россиядин Яру ктабда гъатнава. Нацларин кац къвалин кацерин вири жинсерилай еке я: адан ярговвал 90 сантиметрдив агакъда, заланвал - 15 килограммдив. Адет яз, абуру хъипивални рагулвал какахъай рангунинбуру жеда.

И гъвечли вагьшидикай сифте яз 1776-йисуз тебиат чирунал машгьул И.Гульденштедта малуматар ганай. Россиядин сергьятра и кацер Дагьустандин дьузенлукхра, Каспий гьуьлуьн, Терек, Кума вацларин кьерехра, Кеферпатан Осетияда, Ставрополда ва масанра гьалтзава. Нацларин кац гьакни Египетда, Азияда, Китайда ва масанрани яшамаш жезва.

Пешекарри тистикъарзавайвал, алай вахтунда чи уьлкведа абуру 500 къван ава. Инсанри абурул къанунсуздаказ гьуьрч авуниди, гьакни и кацер яшамаш жезвай тебиатдин ерияр (месела, нацлар, кул-кусар авай чкаяр) тергункиди абурун къадар тлимил хъанва.

Гъвечли вагьшири балугьар, къушар, къифер, мурдарар, къуьрер незва. Къвалин кацерилай тафаватлу яз, нацларинбуруз цихъай киче туш. Абуру гьаммаша гьерекатдик жедай, нацларай, къакъан векьерай, кул-кусарай са артух экъеч тийидай, гзаф мукъаятлу гъайванар я.

Уьлкведа ва дуньяди

Рафтарвилерин месэла

Россияди Вашингтондиз Барак Обамадин девирда башламишай дипломатвилер наразивилер тахъай мисал яз гьисабун теклифна. Идан гъакьиндай “Новости” РИА-диз РФ-дин МИД-дин кьил Сергей Лаврова ихтилатна.

Министрди къейд авурвал, эгер алакьаяр хъсан хьун анжах Москвадилай аслу тиртла, баришгьвилер рафтарвилер фадлай арадал хтанвай.

Гуьруьшдиз гъазурвилекай

Украинадин президентдин офисдин кьил А.Ермака В.Зеленский РФ-дин регьбер В.Путинахъ галаз гуьруьшмиш хьунин гъазурвилерикай ихтилатна, хабар гузва ТАСС-ди.

Ада малумарайвал, алай вахтунда гуьруьш кьиле фидай югъ ва чка веревирдзава. Ермакан фикирдалди, суьгьбетардай темайрикай сад Россиядин, Германиядин, Украинадин ва Франциядин саммитдин нетижаяр хьун мумкин я.

Рикел хкин, 20-апрелдиз В.Зеленскийди В.Путиназ Донбассдин дяве физвай са чкада гуьруьшмиш хьун теклифна. Украинадин гьукумдарри менфятлу гуьруьш кьиле финик умуд кутаза.

Хатасуз уьлкве

Коронавирусдин тлугьвалдин девирда виридалайни хатасуз уьлкве Сингапур яз гьисабзава. Идан гъакьиндай Америкадин “Bloomberg” агентстводин ахтармишунри шагьидвалзава.

Хатасузвилер жигьетдай идалай вилик сад лагъай чкадал хъайи Цийи Зеландия исъятда къвед лагъай чкадал ала. Къейдзавайвал, коронавирдиз акси рапар ягьунин гьерекатар йигин еришралди кьиле физвайвилей ва тлугьвалдихъ галаз таъсирлудаказ женг тухузвайвилей гьалар рази жедайбуру хъанва. Мягькем серенжемар себеб яз, гьар юкъуз начагъ жезвайбурун къадар агъуз аватнава.

Ахтармишунрин серенжемда дуньядин 53 уьлкведи иштиракнава, и жергеда Россия 22-чкадал ала. Алай вахтунда чи уьлкведа 7,5 миллиондилай гзаф ксариз коронавирдиз акси рапар янава.

Къимет гана

Россиядин оборонадин министр С.Шойгуди къейд авурвал, США-дин ва НАТО-дин гьерекатри Европада военный хаталувилер артухарунал гьада. Идалайни гьейри, герексуз гьерекатри Украинада миллетбазвилерин месэлар кьизгьинарун мумкин я. Министрдин гафар ТАСС-ди раижнава.

Алава хъувурвал, Донбассда кьиле физвай яракьлу женгер Рагьакидай пата цай кутазавай миллетбазвилерин рафтарвилерин нетижа хъанва. С.Шойгуди тистикъарайвал, Россияди США-дин ва Альянсдин кьурху кутазавай гьерекатар хъсандиз дикъетдик кутунва.

Индиядин чалпачух

Коронавирус чукуьнин жигьетдай Индияда арадал атанвай гьалар лап татугайбуру я, ина тлугьвал себеб яз кьенвайбурун къадар 200 агъзурдав агакъзава.

“Би-би-си” чешмедиди хабар гузайвал, крематорийра чкаяр бес тежезвайвилей мейитри паркара, баябан чкайра цай язава. Уьлкведа ийир-тийир квахьунин, теспачавилерин гьалар арадал атанва.

Индияда арадал атанвай гьалар коронавирдиз тарихда тахъай хътинбуру я: 27-апрелдиз ина 323 агъзур касдик коронавирдиз акатна. Премьер-министр Н.Модиди ихтилатайвал, уьлкведал коронавирдиз гьужумнава.

Эхиримжи тагьким

Азербайжандин президент И.Алиева малумарайвал, мукьва-ра часпардал арадал атай гуьлле гуьнун агъвалат эхиримжиди хьун лазим я. Адан фикир “Новости” РИА-ди раижнава.

И.Алиеван гафаралди, Азербайжанди Эрменистандихъ галаз авай часпардал сергьятчийрин иштираквал аваз кьиле фейи кьвал кутунин агъвалатдиз фикир ганач ва сабурулувал хвена. Ада эхиримжи сеферда яз тагькимарзавайдакай лагъана.

Азербайжандин терефди къейдзавайвал, ихтилат физвай агъвалат гуя кьве уьлкведин часпардин мулкара 21-апрелдиз арадал атана.

Гъавадикай

Гъавадин шартларикай виликамаз хабар гуьнун “Фобос” центрадин кьилин пешекар Е.Тишковеца чимивилер алуькьдай вахтуникай “Известия” чешмедиди хабар ганва. Адан гафаралди, Россияда майдин суваррин сад лагъай паюна гъаваяр къайибур, гар квайбуру жеда. 6-майдилдай башламишна, гъаваяр яваш-яваш чими хъжеда. “Гъалибвилерин юкъуз термометрди агъа клан 15-20 градус кьалурда. Чимелвал квачир, рагъ алай йикъар жеда”, - лагъана пешекарди.

Идалай вилик Гидрометцентрадин илимдин регьбер Р.Вильфандани Россияда майдин эвел килера гъаваяр къайи жеда лагъанай.

Чин гъазурайди - Куругьли ФЕРЗАЛИЕВ

ислен, 3-май

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
08:15 «Здравствуй, мир!» 0+
08:50 «Заряжайся!» 0+
08:55 Д/с «Русский музей детям» 14 с. 12+

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро».
10.00 Новости.
10.15 «На дачу!» с Н. Барбье. (6+).

РОССИЯ 1

20:45 Местное время. Вести-Дагестан
04.30 Х/ф «Призрак». (6+).

НТВ

05.35 Т/с «Литейный». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 Т/с «Пять минут тишины. Возвращение».

ДОМАШНИЙ

06.30 Мелодрама «Золушка.гу». (16+).
08.35 Мелодрама «Королек - птичка певчая». (Турция). (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.55 Комедия «Опекун». (12+).
07.20 Комедия «Неподдающиеся». (6+).

ЗВЕЗДА

06.00 Д/с «Оружие Победы». (6+).
06.15 Х/ф «Медовый месяц».
08.00 Новости дня. (16+).

саласа, 4-май

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро».
10.00 Новости.
10.15 «На дачу!» с Н. Барбье. (6+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Даймокс» (на чеченском языке)
21:05 Местное время. Вести-Дагестан

НТВ

05.20 Т/с «Литейный». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 Т/с «Морские дьяволы».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.35 «По делам несовершеннолетних». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 Детектив «Игрушка».
07.45 Детектив «Психология преступлений. Дуэль»

ЗВЕЗДА

06.00 Д/с «Оружие Победы»
06.15 Д/с «Оружие Победы. Шит и меч Красной армии». (12+).

арбе, 5-май

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро».
10.00 Новости.
10.15 «На дачу!» с Н. Барбье. (6+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Шалбуздаг» (на лезгинском языке)
21:05 Местное время. Вести-Дагестан

НТВ

05.20 Т/с «Литейный». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 Т/с «Морские дьяволы».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.45 «По делам несовершеннолетних». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.20 Детектив «Мамыкин сынок». (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 Д/с «Оружие Победы»
07.00 «Сегодня утром».
09.00 Новости дня. (16+).

хемис, 6-май

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на даргинском языке 12+

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро».
10.00 Новости.
10.15 «На дачу!» с Н. Барбье. (6+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Алшан» (на цахурском языке)
21:05 Местное время. Вести-Дагестан

НТВ

05.20 Т/с «Литейный». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 Т/с «Морские дьяволы».

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.15 Х/ф «Из Сибири с любовью». (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 Д/с Оружие Победы.
07.00 «Сегодня утром».
09.00 Новости дня. (16+).

жумья, 7-май

РГВК
06:45 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на аварском языке 12+

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро».
10.00 Новости.
10.15 «На дачу!» с Н. Барбье. (6+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Рубас» (на табасаранском языке)
21:05 Местное время. Вести-Дагестан

НТВ

05.20 Т/с «Литейный». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 Т/с «Морские дьяволы». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.50 «По делам несовершеннолетних». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.20 Детектив «Улики из прошлого. Роман без последней страницы».
11.30 «События».

ЗВЕЗДА

06.05 Х/ф «С Дона выдачи нет». (16+).
08.10 Х/ф «Поп». (16+).

киш, 8-май

РГВК
07:00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на кумыкском языке. 12+

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро».
09.00 «Умницы и умники». (12+).

РОССИЯ 1

04.20 Х/ф «Теща-командир». (12+).
08.00 «Вести». Местное время.

НТВ

04.40 Т/с «Литейный». (16+).
07.00 «Вахта памяти газетчиков». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.35 Мелодрама «Любовь земная». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 Х/ф «Смелые люди».
07.45 «Православная энциклопедия». (6+).

ЗВЕЗДА

07.15,08.15 Х/ф «Экипаж машины боевой».
08.00 Новости дня. (16+).

гьяд, 9-май

РГВК
07:00,08.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 Новости.
05.10 «День Победы». Праздничный канал.

РОССИЯ 1

04.50 Х/ф «Три дня лейтенанта Кравцова». (12+).
08.00 «День Победы». Праздничный канал.

НТВ

04.30 Драма «Один в поле воин». (12+).
08.00 «Сегодня».

ДОМАШНИЙ

06.30 «Пять ужинов». (16+).
07.00 Мелодрама «Судьба».

ТВ-ЦЕНТР

06.05 Х/ф «Звезда». (12+).
07.40 «Летят журавли».

ЗВЕЗДА

06.00 Х/ф Небесный тиход
07.15 Х/ф «28 панфиловцев».
09.00 Москва. Красная площадь. Военный парад...

КУЛЬТУРА 3-9-МАЙ

ИСЛЕН
06.30 М/ф «Доктор Айболит».
07.45 Х/ф «Сказание о земле Сибирской».
09.30 «Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым».

АРБЕ

06.30 М/ф «Двойничка».
07.10 «Пешком...» Москва пропущена
07.40 «Правила жизни».

ХЕМИС

06.30 М/ф «Кот Леопольд».
07.10 «Пешком...» Москва барочная.
07.40 «Правила жизни».

ЖУМЬЯ

06.30 М/ф «Кот Леопольд».
07.40 «Правила жизни».
08.10 Д/ф «Владикавказ. Дом для Сонечки».

КИШ

06.30 «Виктор Астафьев «Прокляты и убиты».

ГЯД

06.30 Х/ф «Свинорка и пастух».
07.55 Любимые песни.

РАДИО

ИСЛЕН
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Радиоспектакль
САЛАСА
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. «Актуально».

Программа гъзаурайди - Н.ВЕЛИБЕГОВА

Исламдин пуд лагъай дестек - Закат

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекъай алим

ЗАКАТ малдин гъакъиндай ибадат я. Адалди девлетлуда кесибдиз адан игътияжар таъминарун патал вичин (куьмеддин) гъил яргъи ийизва. Закат гун хуси ва вичин гъилик квай нафакъа гун лазим тир ксарин игътияжар таъминарайдалай къулухъ артух мал амуькъзавайди патал ферз я. Вични игътияжар къилиз акъудайдалай къулухъ амуькъзавай малдин къадар нисабдив (къизилдин 85 грамм) агакъайла ва агакъайдалай къулухъ са йис вахт алаатайла. Закат пулунилай, мал-къарадила, емишрилай, магъсулрилай гана кланзава. Пулуни ва алишверидин (савдадин) закат гъар йисуз са сеферда, магъсулрин (къульун...) закат, техил цана, бегъер клватI хъувур гъар сеферда гана кланда. И ферзини (закатди) девлетлуяр малдихъ галаз алакъалу тир зулумар авуникай (инсан чIурзавай) ва кесибрин (факъиррин) риклер ажуьгдикайни пехилвилкай хуьзва. Аллагъди бендеяр ахтармишун, ни вичин нефсинин гъевесрилай Раббидиз ибадат авун (итлаатлувалун) вилик кутадатай чирун патал гъар жуьредин имтигъанар тайинарнава.

Малдикай пуд шартI аваз хъайитIа, гъакъикъи менфят жеда: ам гъалади тирла, ада вичин сагъиб (иеси) Аллагъдиз ва Адан расулдиз итлаатлувалуникай къерех тавурла ва адан гъакъиндай Аллагъдин гъахъ (ихтияр, эмир) къилиз акъудайла. (Закат - ферз, садакъа - сунна кар я).

ЗАКАТДИН мана артух хъун, хъсан хъун, миъхи ва берекатлу хъун я. Шариятта адан тариф (определение) ихъинди я: тайин малдин гъакъиндай тайин ксар патал тайин вьедеда важиблу кар.

ЗАКАТ Меккада ферз авунай, амма адан къадарар (паяр), чпелай закат гун лазим тир малдин жуьреяр, гун (паюн) лазим тир ксарин жуьреяр - вири и крар Мединада гъижрадин 2-йисуз ("Бадр" гъазаватдилай вилик) атанай.

ЗАКАТДИН ВАЖИБЛУВАЛ: Закат Исламдин дестекрикай шагъадат-келимадилай ва кIулунилай къулухъ виридалайни зурба дестек я, Маса гафаралди лагъайтIа, ам Исламдин пуд лагъай дестек я.

Аллагъ-Таалади Къуръанда лугъузава (9-сура, 103-аят, мана): "Къачу (вуна эй, Пайгъамбар) абурун мал-девлетрикай садакъа (закат), вичелди абур миъхи ийидай ва хъсанардай ва абур патал дуьа ая (вуна). Гъакъикъатда, ви дуьа абур патал секинвал (асайиш) я ва Аллагъ (дуьайрин) ван къведайди, вири чидайди я!...". Мадни (2-сура, 277-аят, мана): "Гъакъикъатда, иман гъана, диндал амал авуна, капI къилиз акъудна, закат гайибуруз къвезвай суваб абурун Раббидин патав гъазурнава ва жедач абуроз кичевал (Эхиратда), я жедач абур пашманни (и дуьньяда чпин гъилий акъатай крарал)".

Закат важиблу авунин гъикмет (камаллу себеб)

Мусурман касдивай закат къачунин макъсад анжах мал кIватIна, ам кесибриз ва муьгътеж ксариз паюн туш. И кардин эвелимжи макъсад инсан малдилай вине хъун я. Яни ам (инсан) адаз муьтлуьгъ, адан лукI тахун. Гъавилай Шариятта закат ам гузвай ва къачузвай ксар хъсанарун, миъхун патал тайинарнава.

Закат себеб яз, гунагъар багъишламишзава. Ам гъакIни Женнетдиз фидай ва Жегъеннемдикай къутармишиз жедай себеб я. Закатди инсан мискъивиликайни мутIлакъвилкай миъхъзава. Ам девлетлуьрин ва кесибрин арада алакъа хуьзвай ва мягъкемарзавай клеви муьгъ я. Адан куьмеддалди нефсер - миъхи, риклер хъсан ва ачуь жезва. Адакай вирибур патал саламатвал, кланивал ва стхавал жезва.

Закатди ам ада ийизвай касдиз сувабар артухарзава, адан мал-девлет гъар жуьре балайрикай (бедбахтвилерикай) хуьзва, эменни гъафарзава ва кесибрин игътияжар таъминарзава. Закатди малдин гъакъиндай чIуру крар (чуьнухъуьнар, угъривилер, къакъудунар ва икI мад) акъвазарзава.

Закат къуд жуьре малдила гун лазим я:

1. Къимет яз гузвай шейинилай: къизил, гимиш ва пул.
2. ЧIура хуьзвай мал-къарадила: девеяр, калер, хипер.
3. Чилий экъечIзавай затIарилай: техилар (къуль, мух), емишар, мяденар.
4. Алишверидин метягърилай (алвердиз гъазурнавай затIар).

Къизилдилай закат

Эгер къизилдин къадар 20 динардив (къизилдин пул) агакънаватIа, адалай закат гун важиблу жезва. Эгер 20-далай артух хъайитIа, авай къадардин 40 паюникай са пай закат яз гана кланда. (Динардиз къизилдин са мискъал заланвал ава. Са мискъал чи девирда 4,25 грамм я).

Мисал яз, 20 динар 85 грамм къизил жезва, (20x4, 25=85 грамм). Яни инсандихъ 85 грамм ва я адалай артух къизил аваз хъайитIа, адалай 1/40 пай (ва я 2,5%) закат гана кланзава.

Гимишдилай закат

Эгер гимидин къадар 200 диргъемдив (гимишдин пул) агакъайтIа ва адалай артух хъайитIа, гимидилай закат гун ферз я. 200 диргъемдин заланвал гимидин 595 граммдиз барабар я. Адалай гана кланзавай закатдин къадар 1/40 пай (ва я 2,5%) я.

Пулдилай закат

Инсандихъ авай пул я къизилдиз, я тахъайтIа, гимидиз элкъуьрна кланда. Къизилдин нисабдин къадар, чна винидихъ къейд авурвал, къизилдин 85 граммдиз барабар я. Миъхи къизилдин 1 граммдин нисабдиз (85 граммдиз) ва пулни 365 агъзур манатдилай артух пул аватIа (кIвале, банкда...) ва гъа къадар тIимил тежез са йис алатнаватIа, адалай 1/40 пай (ва я 2,5%) закат гана кланзава. Маса гафаралди лагъайтIа, авай пулдин къадардин 40-ай 1 пай (ва я гъа къадардин 2,5%) закат гана кланзава. Мисал яз, 400 агъзур манатдилай 10 агъзур манат закат гана кланзава, 1 миллион манатдилай - 25 агъзур манат. Эгер инсандихъ къизил нисабдилай (85 граммдилай) ва пулни 365 агъзурдалай тIимил аваз хъайитIа, а чIавуз ам патал закат гун важиблу туш.

Дишегълири алуькIзавай (къизилдин ва я гимишдин) безекрин (зинетрин) заланвал нисабдив (къизилдин 85 гр ва я гимишдин 595 гр) агакъайтIа ва абур аваз йис алаатайтIа, а чIавуз абурлай закат гана кланзава. (Безекар къве жуьре ава: гъар юкъуз алуькIзавайбуру ва йиса садра-къведра алуькIзавайбуру. Гъар юкъуз алуькIзавайбурулай закат къвезвач).

Мал-къарадилай закат

Мал-къарадилай закат гуниз къве гъал ава: 1. Эгер гъайванар тамам йисан къене ва я йисан чехи паюна чIура (чуьлда) хуьзватIа, мал-къарадилай (девейрилай, калерилай, хиперилай) закат гун важиблу я. Эгер абурун къадар нисабдив агакънаватIа ва абур аваз са йис вахт алатнаватIа, закат гун ферз я.

2. Эгер гъайванар (девеяр, калер, хипер) иесиди гъилелди бустандай кIватлиз ва я маса къачуна алаф гуз, алвер патал хуьзватIа, и дуьшуьшда ада са йис алаатайла, а гъайванрин къимет акъудун лазим я. Эгер къимет нисабдив агакънаваз хъайитIа, гъайванрин иесиди а къиметдин 40-ай са пай (ва я 2,5%) закат гана кланда. Эгер ада гъайванар, гъилелди тIуьн гуз, алвер патал ваь, хуси хизан патал хуьзватIа, а дуьшуьшда абурлай закат гунин лазимвал авач.

Хиперин (ва цIегъерин) виридалайни тIимил нисаб (къадар) 40 хеб я. (Эгер 40-пай тIимил аваз хъайитIа, закат авач). Калерин виридалайни тIимил нисаб (къадар) - 30, девейрин - 5 я.

Хиперин закатдин нисабар (къадарар)

40-далай 120-далди хипер аватIа, 1 хеб закат гуда, 121-далай 200-дал къван аватIа - 2 хеб, 201-далай 399-дал къван аватIа - 3 хеб. Эгер 399-далай артух аваз хъайитIа, гъар са 100 хипелай 1 хеб закат гана кланда. Месела, 399 хипелай 3 хеб закат гана кландатIа, 400-лай 499-дал къван - 4, 500-лай 599-дал къван 5 ва икI мад закат гун лазим я.

Калерин закатдин нисабар (къадарар)

30-далай 39-далди калер аватIа, 1 дана (са йис хъанвай, эркек ва диши - тафават авач), 40-лай 59-далди калер аватIа, 1 дуьгве (къве йис хъанвай), 60-далай 69-далди калер аватIа, 2 дана (са йис хъанвай) закат гана кланда.

Эгер 69-далай артух калер аваз хъайитIа, гъар са 30 калелай 1 дана (са йис хъанвай), гъар са 40 калелай 1 дуьгве (къве йис хъанвай) закат къвезва. Нетижда 50 калелай 1 дуьгве закат гана кланзава, 70 калелай - 1 дана ва 1 дуьгве, 100 калелай - 2 данани 1 дуьгве, 120 калелай - 4 дана ва я 3 дуьгве ва икI мад.

"Лезги газетда" диндин пак хъьнар жезва. Гъавилай ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

Девейрин закатдин нисабар (къадарар). 5-лай 9-далди девеяр аватIа, 1 хеб закат гана кланда, 10-далай 14-далди - 2 хеб, 15-далай 19-далди - 3 хеб, 20-далай 24-далди - 4 хеб, 25-далай 35-далди - деведин 1 диши дана (са йис хъанвай), 36-далай 45-далди - деведин 1 дуьгве (къве йис хъанвай) ва икI мад.

Чилий экъечIзавай (акъатзавай) затIарин закат. Чилий экъечIзавай шейер - техилар, емишар, мяденар хазинаяр я.

Килейралди алцумдай ва сурсет яз хуьз жедай техилдин вири жуьрейрилай, емишрилай закат гун ферз я. Месела, хумравар (финикар) ва кишмишар. И дуьшуьшда нисабдив агакъунин шартI ава, адан къадарни 5 авсукъ, яни 300 саь (1 саь -2,4 кг) я. Яни 720 кг ва адалай пара къуль аваз хъайитIа, закат гун чарасуз я.

Техилрилай ва емишрилай гузвай закатдин къадарар. 1/10 пай - зегъмет (ва харж галачиз) дигизвай (яд гузвай, месела, марфадин целди) техилрин жигъетдай: (720 кг-дин цIудай са пай 72 кг жезва. Ам закат яз гана кланда).

1/20 пай - зегъмет (ва харж) галаз дигизвай чилелай кIватлай техилрин жигъетдай (месела, алатралди къуьрай акъудзавай целди).

Техилрилай ва емишрилай закат гун важиблу жезвай вахт абур чай (дигмиш хъайи) вахт я.

Чилий акъатзавай мяденрин закат. Эгер адан къимет къизилдин нисабдив агакънаватIа, 1/40 пай закат гун лазим я. ГъакIни, мядендикай вичикай 1/40 пай закат яз гуда, эгер аникай хкатнавайди къиметдин шей (къизил, гимиш, пул) ятIа.

Чилий хкуднавай хазинаярин закат. Ам Ислам къведалди джагъилийадин девирда чилик кутунвай затIар, савкъатар я. Ахътин шейер чиликай хкудайла, абурун 1/5 пай закат гана кланзава. Абурун къадар тIимил яз хъайитIани ва я гъаф аватIани, и дуьшуьшда нисаб хъун ва йис алатун хътин шартIар авач.

Алишверидин (алвердин) закат. Алишверидин затIарик акатзава: кIвалер, чилер, гъайванар, тIуьнар-хъунар, алатар, метягъар - эгер инсанди абуралди алвер ийизватIа.

Алишверидиз гъазурнавай метягърин (товаррин) къимет нисабдив агакъайла ва адалай къулухъ са йис алаатайла, абурлай закат гун важиблу я. Са йис алаатайла, авай вири метягърин къимет акъудна, адакай 1/40 пай закат гун лазим я.

Закат тагузвай ксарин жаза

Малдин иесидиз ам нисабдив агакъайла (ва йис алаатайла) адалай закат гун ферз я. Дугъриданни, Аллагъ-Таалади закат тагузвай гъар са касдиз (ам инкар ва къадагъа ийизвайдаз) еке гъельгъар кунва. Аллагъ-Таалади лугъузава (9-сура, 34, 35-аятар, мана): "Эй, иман гъанвайбуру! Гъакъикъатда, гъафбуру (ягъуд-диндин) алимикай ва (насарайрин) кешширикай инсанрин мал-девлет гъахъ авачиз (батIулудиз: ришветралди ва...) незва, ва (абуру) Аллагъдин рекъикай къакъудзава. Къизилдин ва гимишар кIватлиз, абур Аллагъдин рекъе харж тийизвайбуруз (закатар тагуз, важиблу харжияр тийиз) азиятлу азабдин муштулухъ це. (А) юкъуз - Жегъеннемдин цIун къене абур (кIватлай къизилар ва гимишар) къатиз ифирдай ва абуралди абурун пелер, къвалар ва дапуяр тагъмаламишдай (кудай). (Абуруз лугъуда): "Им я куьне кIватIна турди квез, (гила) дадмиша куьне кIватIна турдан (азаб)".

Гъадисда лагъанва (мана): "Низ Аллагъди мал гана ва ада адалай закат ганачIа, Къияматдин Юкъуз а касдиз зурба гъуьлягъ къалурда..., ва ада (гъуьлягъди) ам Къияматдин Юкъуз алчудна къада, ахпа ада ам вичин сивин къве патавни веьена къада, ахпа лугъуда: "Зун ви мал я, зун ви (кIватлай) хазинаяр я!". Идалай къулухъ Пайгъамбарди (къуь Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) аят клена, (3-сура, 180-аят, мана): "Ва къуь (гъич) гъисаб тавурай чпиз Аллагъди Вичин регъимдикай (наметрикай) ганвайдан гъакъиндай мискъивалзавайбуру (ам Аллагъдин рекъе харж тийиз) - а кар чпиз хийирлу тир хъиз. Туш, (аксина) ам абур патал пис я. (Мукъвара) абур мискъивал авур затIар "элкъвена алчударда абурун гарданрал" Къияматдин Юкъуз. Ва (са) Аллагъдиз талуьк я цаваринни чилин ирс (вири затIар Аданбура я ва вири - Адаз амуькни ийида). Аллагъдиз куьне ийизвай амалрикай хабар ава (гъардаз авур амалрин эвез гуда)".

Закат низ гуда?

Закатдиз лайихлу (ам къачуна кланзавай) 8 жуьре ксар ава. Абурни Аллагъ-Тааладин келимада

(Къуръандин аятда) къалурнава (9-сура, 60-аят, мана): "(Ферз тир) садакъаяр (закатар) талуьк я: анжах факъирриз, кесибриз, а кардал кIвалахзавайбуруз (закатар кIватIзавайбуруз), чпин риклер (куьне Исламдихъ) желб ийизвайбуруз (вичи цийиздин къабулнавайдаз ам мягъкемарун патал ва я вичи Исламдихъ майилвална ва адакай мусурманриз еке хийир жедайдаз, вичелди мусурманрилай са пис кар алуд жедайдаз) лукIар азад авунин карда, буржара авайбуруз, ва Аллагъдин рекъе (жигъаддиз) ва (сеферда) авай касдиз (пулар гумачиз кIвализ хъфидай мумкинвал авачибуруз), Аллагъдин патай тир ферз яз. Аллагъ вири чидайди, камаллуду я!..".

Закат къаза хъувун. Ахъа хъайи йисарин закат гун важиблу кар я, вучиз лагъайтIа, закат Аллагъдин вилик инсандал алай буржар я.

Инсан къейила, эгер адал (закатдин, гъаждин ва я инсанрин вилик) буржар аламаз хъайитIа, дугъриданни, а буржар, къейи касди вичелай къулухъ тунвай малдикай (ирсиникай) адан веси къилиз акъуддалди ва адан ирс варисриз пайдалди, адан варисри вахкана кланда.

Чан аламай инсанри (мусурманри), чеб балугъ-вилин яшдив агакъайла, (15 йисалай) ферзер къилиз акъудиз (ада ийиз) башламишнавай (яни нихъ алаатай йисара ахъайнавай кларин, северин, закатдин къазаяр аватIа) ксари, саки вири алимири лугъузвайвал, къаза хъувун лазим я, вучиз лагъайтIа, абур вири Аллагъдин вилик хиве амай буржар я.

Къейд авун лазим я, эгер инсан вилик йисара имансуз тиртIа (атеист яз), ахътин касди, туба авуна, иман гъайи чIавуз (келима-шагъадат лагъана, Исламдин дестекар къилиз акъудиз башламишайла), адан тубади (Ислам къабулуни) виликдай хъайи вири крар багъишламишзава. А касдиз ахъа хъайи ферзер къаза хъувунин лазимвал авач, вучиз лагъайтIа гъадисда лагъанвайвал, Ислам къабулуни адалай вилик хъайи крар багъишламишзава.

Закат къаза хъувунникай рахайтIа, инсанди (риклер хкана) кланда: сифте сефер вичиз гъи йисуз закат гудай малдин нисаб (къадар) кIватI хъанатIа. Ахпа адалай гугъуьна авай йис ва гъа икI нисабдилай артух къадар аваз, адалай закат тагай вири йисар риклер хкун герек я. Месела, са хизандиз Советрин девирда 1980-йисуз банкуна агъзур манат пул авай. 1980-йисуз къизилдин са граммдин къимет гъикъван тиртIа, чирна кланда. Месела 1 гр къизил тахминан 8 манат тир а чIавуз. Эгер гъакI ятIа, чна муьжуьд 85 граммдиз зарбзава. Нетижда 680 манат жезва. И къадар вичелай закат къвезвай нисаб (пап тIимил къадар) жезва. 680 манат (ва я адалай артух) кIватI хъайидалай къулухъ са йис алаатайла (яни 1981- йисуз), банкуна авай вири къадардилай (яни 1 агъзур манатдилай) 1/40 пай (ва я 2,5%) закат хгана кланда. (Яни 1000 манатдилай гузвай закатдин къадар 25 манат жезва). Гъа икI гугъуьнай къвезвай гъар са йис. Эгер банкуна авай пул бязи йисара, хизандиз герек харжияр авуна, тIимил ва я миъхиз куьтягъ хъанатIа, а дуьшуьшда адалай закат гунин лазимвал авач.

Лугъун лазим я, алаатай йисарин закат къаза хъайидайла, къизилдин гилан къиметралди закат хгана кланда, вучиз лагъайтIа, а девирдин виш манатни исятда авай виш манат сад туш. (Къизилдин къиметдив геькигна кланда. Месела, чна винидихъ гъайи 1980-йисан мисалдай акъазвайвал, 1000 манатдилай 25 манат закат къвезва ва а къадар (25 манат) а вьеддин 3,125 гр къизилдин къиметдиз (25:8=3,125гр) барабар я. Гила, къаза хъайидайла, а 25 манатдин кчадал исятда авай 3,125 гр къизилдин къимет фикирда къуна, закат хгана кланзава. Яни 3,125 гр х 4300 манат=13 437 манат).

КIватIнавай пуларилайни (гъатта а пул машин къачуз, мехъер авун патал ва маса дердийриз кIватIнаватIани) закат гана кланда. Амма инсандиз къвезвай мажиб (доход) хизандиз ва герек маса чкайриз харж ийиз куьтягъ жез хъайитIа (артуханди амуьк тийиз кIватI тежез хъайитIа), ахътин касдал закат алач. Гъелбетда, къаза хъайидалди вилик ферз кар вахтунда тавуна хъайи гунагъдин гъакъиндай туба хъуьна кланда.

Дугъриданни, закатдин тема лап чIехиди я, адакай гъаф ктабар кхенва. И макъалада чна куьн куьрелди закатдин месъладихъ галаз танишарнава. Эгер сулар пайда хъайитIа, квевай абур газетдин редакциядиз рекъе тваз ва я, зенг авуна, хабар къаз жеда.

Къуь Аллагъди чи гунагърилай гъил къачурай, чун имандал мягъкемаррай, чи ибадатар къабулрай ва чаз Женнет къисмет авурай! Амин!

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациядин министерство

367018, Махачкьала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪБИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪБИЛИН РЕДАКТОРИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР

Ш. ГЪАЖИМИРЗОВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникациядин хиле гуьзчивал авунин рекъай Федеральный кьуллугдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туьклуб хъйизва. Макъалайриз рецензияр гуьзач ва абур элкьвена вахъузач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я. Газетда чап авун патал теклифнавай материала гъанвай делилрин дуьзвилини ва керчеквилини патахъай жавабдарвал авторрин чпин хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкьала, Насрутдинован проспекти, 1 "а". Печатдин кьвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200

Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахъудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахъана - 17.30

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкьала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6939

Илишандик квай материалар гъакъидихъ чапзавайбуру я.

12+ - Икъван яшар хъанвайбуру кьелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БНК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

2026-йисалди давамарнава

Дагъустандин Пенсийрин фондуни мадни рикел хъизвайвал, хизанриз куьмек гузвай программа 2026-йисалди давамарнава, яни дидевилин (хизандин) капитал кьачудай ихтияр гузвай аял 2026-йисан 31-декабрдалди хун ва я хъавиле, рушвиле къабулун герек я.

Дидевилин капиталдин къадар ара-ара хъажзава (индексация), 2021-йисалай 3,7 процентдин артух хъанва. Виликан йисав гекъигайла, адан къадар 17,3 агъзур манатдин хъажнава ва алай вахтунда 483 881, 83 манат тешкилзава. И къадарда аваз маткапитал 2020-йисалай сад лагъай аял ханвай, гъакни 2020-йисан 1-январдалди сертификат кьачунвай, амма адан такъатар ишлемиш тавунвай хизанриз гузва.

Мадни хизанда къвед лагъай аял хъайила гузвай пулунин къадарни артух хъанва. 2021-йисан пулунин къадарди 155 550 манат тешкилзава.

Эгер сад лагъай аял 2020-йисалди ханватла, къвед лагъайдини алай йисуз дуьньядал атанватла, ахътин хизанар патал дидевилин капиталдин къадар 639 431, 83 манат яз тайинарнава.

Эгер виликдай хизанди сертификатдин такъатрикай са къадар ишлемишнаватла, амай пай 3,7 процентдин артухарда.

Къез харж ийиз жеда?

Дидевилин капиталдин такъатар 5 хиле харж ийиз жеда: яшайишдин шартлар хъсанаруниз, аялар патал чирвилер кьачудай кьуллугърай гудай гъакъи яз, дидедин гележегдин пенсия патал, инвалид аялар обществода яшайишдин рекъай адаптация авунин ва интеграциядин кьуллугърай гудай пул яз, дарда авай ва 2018-йисан 1-январдилаи нихъ къвед лагъай аял хъанвай (хъавиле ва я рушвиле къабулнавай) хизанар патал гъар вацра гудай пул яз.

Ван авуна "Асивал" макъала кьелайла

Райсудин НАБИЕВ

Муьквара за "Лезги газетдай" философиядин илимрин доктор Омар Гъуьсейинован "Асивал" тивар алай эсер кьелна. Ам хъайи кардин бинедаллаз кхъенва. Сифте нубатда заз адан чьалан девлетлувал кьейд ийиз кланзава. Михъи лезги чьал я. Аферин автордиз. Эсердай заз икъван чьалвалди жуваз течир, ван тахъай цийивални жагъана: "Царакус" тивар алай дагъ.

Ихтилат физвай ваькна мус ва гьи хуьре хъайиди ятла къалурнайтла, хъсан жедай. Мисал яз, заз Омар Гъуьсейинов гьи хуьрай ятла чьидач. Зун хътинбуру мадни хъун мумкин я. Гъавилляй хуьруьн тивар кьуйнихъ, зи фикирдалди, метлеб ава.

Эсердин кьилин игит, дагъларин мишекъат шартлариз дурум гуз, вичин майишат вилик тухъвай зегъметкеш, дагъви Вагъид я. Зегъметдал рикл алай адан образ кьелзавайдаз хуш тахъана амуькзавач. Амма, гъайиф хьби, ихътин инсандин уьмуьр, кьисмет туькьуьлди жезва. И кардин себеб эсердин къвед лагъай паюнай малум жезва. Мехъерар ийиз гъазурвилер акъазвай Вагъидаз це лагъанвай рушан диде и кардиз акси акъваззава. Якъин жезвайвал, и делилди эсердин кьилин игитдиз таъсир тавуна тазва. И месэла адан фикиррин, хиялрин кьилин темадиз элкьезва. Дагъдай хуьруьз

хтанвай Вагъид кимел физва. И арада мискиндай фекъиди азан гузва. И легъеда вичин дердийрикай, месэлайрикай фикирзавай Вагъидан архайинвал чьурзава. Жегъилдик хъел акатзава ва ада фекъидин тиварцихъ кутуг тавур ихтилатар ийизва. Гъикъван кимел алай агъсакъалри адаз туьнбуьгъар авунатлани, Вагъида вичиз сабуру гузвач, ада аси ихтилатар давамарзава. Кьелзавайдан вилик эсердин эвел кьилий гьалтзавай зегъметкеш, зирек хипехъандин, малдардин чкадал ажуьгъид ацанвай, Аллагъ рикелай алатнавай, ерли сабуру авачир инсандин къамат карагзава. И къаматди Вагъидан вири агалкъунар, лайихлувилер хъендик кутазва...

Са гафуналди, Аллагъдиз акси, аси ихтилатар авуни Вагъидан кьилел бала гъизва. Ам са куьникайни жезвач. Риклевай мурадари кьилиз акъат тавуна, ам и дуьньядай хъфизва.

Зи фикирдалди, "Асивал" эсердихъ тербиядин жигетдай еке метлеб ава. Адан бинедаллаз муаллимривай мектебра ачух тарсар тухвайтлани жеда. Кьилин макъсад - чьехибурун гафарихъ, меслятрихъ яб акалунын, абурал амал авунин, сивяй акъудзавай гъар са гаф чурурна акъудунин, гьихътин дуьшуьш кьилел атайтлани, сабуру хуьнин, Аллагъдин рекъе хуьнин важибувал кьилунин я. И крарин важибувал гъикъван екеди ятла, "Асивал" эсерди мад сеферда тестикъарзава.

Лезги рушан гъалибвал

Агъмед МАГЪМУДОВ

ДГПУ-дин къецепатан чьаларин факультетдин 4-курсунин студентка, бине Хив райондин Архитрин хуьрай тир **Етара МИРЗАХАНОВА** уьлкведин дережада аваз кьиле фидай пешкарвиле "Учитель будущего. Студенты" конкурсдин финалдиз акъатнавайдакь чна виликдай хабар ганай (килиг: 2021-йисан 13-нумра). Рикел хкин, и конкурсда СКФО-дай - 26 касди, Дагъустандай лагъайтла, тек са Етара Мирзахановади иштиракна.

Финалдин мярекат Сочи шегъерда авай образованидин "Сириус" центрада кьиле фена. Санлай кьачурла, ана уьлкведин 47 региондай 152 студентди иштиракна. Илимдинни чирвилерин акъажунрин нетижада чи кьегал руша Вироссиядин конкурсда гъалибвал кьачуна. Чна адаз и чьехи агалкъун рикин сидкьидай мубаракзава.

"Учитель будущего. Студенты" проектдин сергъятра аваз Росмолодеждин грантин конкурсни кьиле фена. Конкурсдиз

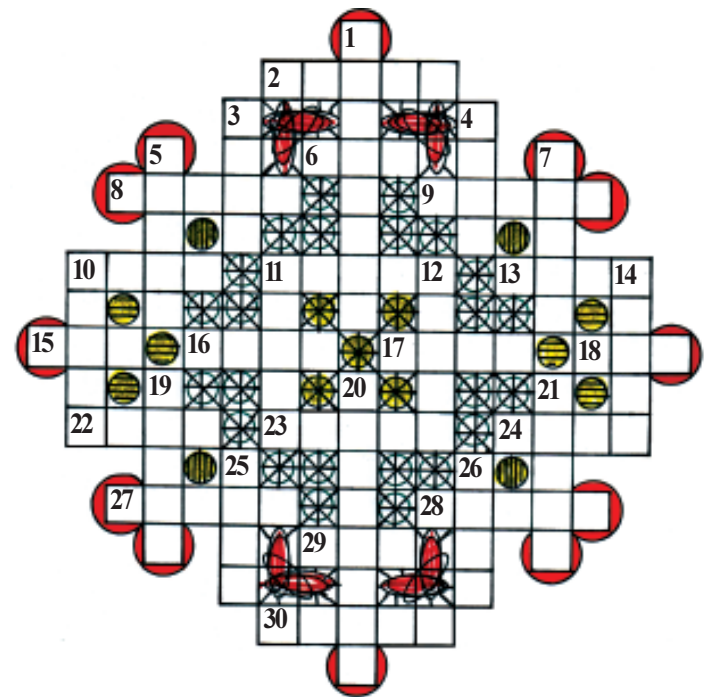
вуганвай проектрикай журиди виридалайни хъсан кьуд хъяна. Абурун арада Етара Мирзахановадин "Языковой лагерь "Mountain Camp" тивар алай проектни авай. Ам кьилиз акъудун патал архитви рушаз 483 агъзурни 400 манат пул ганва. Эгер

Е.Мирзахановадин проектрикай кьурелди лагъайтла, ам Дагъустандай ва Чечнядай тир ингилис чьал чириз кланзавай аялар къабулдай лагерь арадал гъуникай ибарат я.

Кроссворд

Туькьуьрайди - Салигъ ИБРАГЪИМОВ

ДУЪЗ ЦИАРАРА: 2. Багъ. 6. Къусу. 8. Юмшагъ. 9. Шулу (галатнавай). 10. Куьнуьйра жедай ширин шей. 11. Бегъле. 13. Ахъа, ашкара. 15. Кьвале герек жедай электроприбор. 16. Гатфарихъ никлер чьуру хъчарикай миьхъун. 17. Къез кумачир чилер. 18. Хъархъар гаткьидай пая. 22. Йикъан са вахт. 23. Артухни алаз. 24. Некьедин суьрсет. 27. Фикир, къатунун. 28. Кьулан вацл. 29. Техилдин цуьлер кутлундай затл. 30. Багъдин емиш.

ТИК ЦИАРАРА: 1. "Эвелимжи" гафунин антоним. 3. Яшайиш. 4. Дуьз тушир. 5. Са ранг. 7. Мехъерал тухудай затл. 10. Жув хайи чка, юрд. 11. Сифтени-сифте. 12. Къадим заманайра хуьруьн чьехиди. 14. Михъи тушир, миьхъ тавунвай. 19. Ягъ, гъая, регъуьвал. 20. Бебелуг. 21. Парталриз щетка ягъун. 25. Дамах. 26. Дагъустанда аялар патал акъатзавай журнал.

"ЛГ"-дин 16-нумрадиз акъатай кроссворддин жавабар:

ДУЪЗ ЦИАРАРА: 5. Ядигар. 6. Шурван. 10. Идара. 11. Алагъан. 12. Гъажикла. 15. Юнгъа. 17. Сурлумл. 18. Черек. 19. Бузбаш. 20. Кьилинж. 24. Хунча. 25. Муракаб. 26. Хъварц. 29. Чимчир. 30. Фарман. 31. Алакьа. 33. Ивигар. 34. Яланчи.

ТИК ЦИАРАРА: 1. Авари. 2. Арута. 3. Гъижран. 4. Кьвалах. 7. Келегъа. 8. Мазула. 9. Шакурт. 13. Цумаруф. 14. Имтигъан. 16. Акула. 18. Чанакъ. 21. Индигъа. 22. Мамрач. 23. Чарахъ. 27. Хъиткьитл. 28. Назани. 31. Асала. 32. Атлас.

Махачкьалада яшамаш жезвай Абдулгъаниеврин ва Шамсудиноврин хизанри

Рукъият Гъамидовна РАГЪИМОВА

рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз Эмироврин ва Рагъимоврин хизанриз ва амай муькьва-кьилийриз дериндай хажалат чьугунивди, башсагълугъвал гузва.